

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Demografie
Demografie se sociální geografii

Maria Perepeliuc

Struktura rodin a domácností v Norsku se zaměřením na období 2005–2016
Family and household structure in Norway in the period of 2005–2016

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Olga Kurtinová, Ph. D.

Praha, 2017

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci na téma „Struktura rodin a domácností v Norsku se zaměřením na období 2005–2016“ zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační prameny a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 13. 5. 2017

.....
Podpis

Poděkování:

Mé poděkování patří RDNr. Olze Kurtinové, Ph.D., vedoucí této bakalářské práce za odborné vedení, za velmi cenné rady a připomínky k předkládané práci, za ochotu kdykoliv pomoci i navzdory časovým omezením, za trpělivost a čas strávený nad čtením průběžných verzí a síly které mi v průběhu zpracování věnovala. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za to, že mi umožnila studovat na vysoké škole. Také bych ráda poděkovala všem svým nejbližším lidem, kteří mi trpělivě poskytli svoji podporu během tvorby této práce.

Struktura rodin a domácností v Norsku se zaměřením na období 2005–2016

Abstrakt

Hlavní cíl práce je popsat strukturu rodin a domácností v Norsku v období 2005–2016 s ohledem na populační vývoj Norska a dat ze statistického úřadu Norska vztahující se k rodinám a domácnostem. Dílčím cílem práce je porovnat strukturu rodin a domácností v Norsku s vybranými státy Evropy v roce 2001 a 2011 na základě hodnot standardizovaného indexu hlav domácností vypočteného z dat demografické ročenky OSN. Z analýzy vyplývá, že struktura rodin a domácností Norska se významně liší od struktury rodin a domácností států jižní a východní Evropy. Více podobnou strukturou rodin a domácností strukturu Norska disponují některé státy střední Evropy a nejvíce podobné jsou státy severní Evropy. Sklon zakládat vlastní domácnost u norských mužů a žen je jeden z nejvyšších mezi zkoumanými státy, ale i tak hodnota standardizovaného indexu hlav domácností pro ženy v Norsku s ohledem na standard je vyšší než pro muže jako ve většině analyzovaných státech. Z výsledků analýzy lze usuzovat na intenzivní šíření alternativních forem soužití skrz všechny vybrané země, oslabení institutu manželství a osamostatnění žen z důvodu vysoké úrovně rozvodovosti a emancipace žen. Bakalářská práce poskytuje náhled na strukturu rodin a domácností, populační vývoj, přístup k rodině a aktuální názory ohledně reprodukčního chování v demograficky a ekonomicky vyspělé zemi, který je důležitý v podmínkách stárnoucí populace.

Klíčová slova: Norsko, rodina, domácnost, populační vývoj, standardizovaný index hlav domácností

Family and household structure in Norway in the period of 2005–2016

Abstract

The main aim of the bachelor work is to describe the structure of families and households in Norway in the period 2005–2016 regard to the population development in Norway and data from the Norwegian Statistical Office related to families and households. The partial aim of the thesis is to compare the structure of families and households in Norway with selected European countries in 2001 and 2011 based on the values of the standardized index of household heads, calculated from the Demographic Yearbook's data. The analysis shows that the structure of families and households in Norway differs significantly from the structure of families and households in the countries of southern and eastern Europe. A more similar structure of families and households to the structure of Norway have some countries of central Europe, and the most similar is structure of countries in northern Europe. The propensity to found own household for Norwegian men and women is one of the highest among the surveyed countries, but the value of the standardized index of household heads for women in Norway related to the standard is higher than for men as in most of the analyzed states. The results of analysis suggest that there is an intensive spread of cohabitation through all selected countries, the weakening of the marriage and the intensive gaining independence by women due to the high level of divorcement and the women's emancipation. The bachelor thesis provides a view into the structure of families and households, population development, attitude to family and current views on reproductive behavior in a demographically and economically developed country that is important in the conditions of the aging population.

Keywords: Norway, family, household, population development, standardized index of household heads

OBSAH

Přehled použitých zkratk.....	7
Seznam obrázků.....	8
Seznam tabulek	10
1 Úvod.....	11
2 Zdroje dat a metody.....	14
2.1 Zdroje dat.....	14
2.2 Metody analýzy a zpracování dat.....	19
3 Populační vývoj obyvatelstva Norska.....	25
3.1 Pohlavně-věková struktura obyvatelstva	25
3.2 Úmrtnost	27
3.3 Porodnost	31
3.4 Potratovost	34
3.5 Sňatečnost	36
3.6 Rozvodovost	39
3.7 Migrace.....	40
4 Struktura rodin a domácností v Norsku.....	45
4.1 Vymezení pojmu rodina a domácnost v norské statistice.....	45
4.2 Struktura rodin a domácností Norska	47
4.3 Populační politika Norska.....	61
4.4 Standardizovaný index hlav domácností v Norsku v porovnání s vybranými státy Evropy v roce 2001 a 2011	68
5 Závěr	79
Seznam použité literatury	83
Seznam použitých datových a informačních zdrojů	96
Přílohy	98

Přehled použitých zkratk

aj.	a jiné
BeReg	Statistický systém o populaci Norska (The population statistics system at Statistics Norway)
CPR	Centrální registr populace (Central Population Register)
ESVO	Evropské sdružení volného obchodu (EFTA – European Free Trade Association)
EU	Evropská unie
Eurostat	Statistický úřad Evropské unie
GAB	Registr adres budov a bytů (Address and Building Register)
LIS	Lucemburský výzkum příjmů (Luxembourg Income Study)
MISSOC	Informační systém o sociální ochraně členských zemí
NHDC	Historická databáze Norska (The Norwegian Historical Data Centre)
NOK	Norská koruna (1 NOK = 2,82 CZK)
NOS C 677	Standard pro klasifikaci rodin a domácností používaný v Norsku
NSD	Norské centrum analýzy dat (Norwegian Centre for Research Data)
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OSN	Organizace spojených národů (UN – United Nations)
tj.	to je
tzn.	to znamená
UPT	Umělé přerušení těhotenství

Seznam obrázků

Obr. 1: Věkové pyramidy Norska ve vybraných letech (1950, 1980, 2001, 2011, 2016), absolutní počty	27
Obr. 2: Počet zemřelých v Norsku v letech 1900–2015	28
Obr. 3: Kvocient kojenecké úmrtnosti v Norsku v letech 1976–2015	29
Obr. 4: Naděje dožití při narození v Norsku v letech 1946–2015	30
Obr. 5: Počet živě narozených dětí v Norsku v letech 1972–2015	31
Obr. 6: Vývoj úhrnné plodnosti žen Norska v letech 1968–2015.....	33
Obr. 7: Průměrný věk matky při narození prvního dítěte v Norsku v letech 1987–2015.....	33
Obr. 8: Počet živě narozených dětí podle rodinného stavu matky v Norsku v letech 2002–2015.....	34
Obr. 9: Obecná míra potratovosti žen v Norsku v letech 1979–2005	35
Obr. 10: Počet uzavřených sňatků v Norsku v letech 1966–2015	37
Obr. 11: Procentuální podíl svobodných mužů a žen ve věku 50 let v Norsku v letech 1974–2015.....	38
Obr. 12: Počet rozvodů a rozluk v Norsku v letech 1966–2015	40
Obr. 13: Absolutní počet imigrantů a emigrantů v Norsku v letech 1958–2015	41
Obr. 14: Počet imigrantů podle pohlaví v Norsku v letech 1958–2015	42
Obr. 15: Podíl soukromých domácností v Norsku v letech 2005–2016.....	47
Obr. 16: Počet rodin a domácností dle typu v Norsku v letech 2005–2016	49
Obr. 17: Podíl počtu domácností jednotlivce podle věku na celkovém počtu domácností jednotlivce v Norsku v letech 2005–2016.....	50
Obr. 18: Podíl počtu domácností jednotlivce ve věku 67–79 a starších 80 let na celkovém počtu domácností jednotlivce v Norsku v letech 2005–2016.....	51
Obr. 20: Počet úplných rodin dle typu soužití v Norsku v letech 1974–2005	52
Obr. 21: Podíl osob podle věku a rodinného stavu v Norsku v roce 2005 a 2016.....	53
Obr. 22: Počet domácností tvořené úplnou rodinou bez dětí v domácnosti podle věku v Norsku v letech 2005–2016.....	54

Obr. 23: Počet domácností tvořené manželským párem s dětmi podle věku dětí v Norsku v letech 2005–2016.....	55
Obr. 24: Počet domácností tvořené kohabitujícím párem s dětmi podle věku dětí v Norsku v letech 2005–2016.....	56
Obr. 25: Podíl neúplných rodin s dětmi z celkového počtu domácností podle osoby v čele domácnosti v Norsku v letech 2005–2016.....	57
Obr. 26: Počet neúplných rodin podle věku dětí a osoby v čele domácnosti v Norsku v letech 2005–2016.....	57
Obr. 27: Podíl dětí se sourozenci a bez sourozenců na celkovém počtu dětí v Norsku v letech 2001–2016.....	58
Obr. 28: Podíl dětí žijících v neúplné anebo v rekonstituované rodině v Norsku v letech 2001–2016.....	59
Obr. 29: Počet soukromých domácností tvořených 2 nebo více rodinami v Norsku v letech 2005–2016.....	60
Obr. 30: Koeficienty hlav domácností podle věku v České republice a Maďarsku v roce 2001.....	69
Obr. 31: Koeficienty hlav domácností podle věku a pohlaví v Maďarsku v roce 2001 a 2011	70
Obr. 32: Prostorové rozložení hodnot standardizovaného indexu hlav domácností pro muže ve vybraných státech Evropy v roce 2001	72
Obr. 33: Prostorové rozložení hodnot standardizovaného indexu hlav domácností pro ženy ve vybraných státech Evropy v roce 2001	73
Obr. 34: Prostorové rozložení hodnot standardizovaného indexu hlav domácností pro muže ve vybraných státech Evropy v roce 2011	76
Obr. 35: Prostorové rozložení hodnot standardizovaného indexu hlav domácností pro ženy ve vybraných státech Evropy v roce 2001	78

Seznam tabulek

Tab. 1 – Počty přistěhovalců podle země původu v Norsku, v roce 1995 a 2015	43
Tab. 2 – Průměrná velikost domácností v Norsku v letech 1960–2016	48
Tab. 3 – Počet domácností dle typu v Norsku v roce 2005 a 2016	49
Tab. 4 – Podíl kohabitujících ve vybraných věkových skupinách v Norsku, ve vybraných obdobích, v procentech	54
Tab. 5 – Standardizovaný index hlav domácností podle pohlaví pro vybrané evropské státy pro rok 2001	71
Tab. 6 – Standardizovaný index hlav domácností podle pohlaví pro vybrané evropské státy pro rok 2011	75

Kapitola 1

Úvod

Severské státy jsou ve srovnání s ostatními zeměmi Evropy odlišné svojí historií a kulturou, jsou považované za ekonomicky a demograficky vyspělé. Norsko je jedním ze severských států, které se vyznačují hospodářskou rozvinutostí, ekonomickou stabilitou a zároveň vysokou úrovní plodnosti, což je také pro mnoho států toužebně hledaným a vyváženým kompromisem. Právě proto se Norsko spolu s ostatními severskými státy, kam patří Švédsko, Dánsko, Finsko, Island a jejich závislá území na ostrovech v Baltském moři a Severním Atlantickém oceánu, často stávají objektem mnoha studií, jejichž cílem je najít způsob dosažení obdobných charakteristik a jejich dlouhodobého udržení (Andersson et al., 2008; Andersson et al., 2006; Duvander et al., 2010; Popenoe, 2009; Keilman a Christiansen, 2010; Jensen a Clausen, 1997a, 1997b; Rønsen, 2004a, 2004b; Ostner et al., 2008; aj.)

V roce 1905 získalo Norsko nezávislost a dnes je demokratickým státem s konstituční monarchií. Norsko leží v severozápadní části Skandinávského poloostrova. Rozloha je přes 324 tisíc kilometrů čtverečních. Norsko je 8. největším státem Evropy a 3. největším státem mezi severskými státy. Hustota zalidnění čítá 15 obyvatel na kilometr čtvereční. Z hlediska náboženství a národnostní skladby obyvatelstva je Norsko poměrně homogenním státem. Přes 86 procent obyvatel se hlásí k evangelicko-luteránské církvi. V roce 2016 je něco málo přes 15 procent obyvatel cizího původu, přibližně 12 procent obyvatel je jiného náboženského vyznání než původní obyvatelstvo, z nich 51 procent vyznává křesťanství a 24 procent islám. Podle hodnot parity kupní síly je Norsko nejbohatší země ze všech severských států a ve světě zaujímá 12. místo (World Factbook, 2017). Podle úrovně plodnosti patří Norsko mezi státy s nejvyššími hodnotami v Evropě. Statistika norského státu sahá svými kořeny daleko do historie a má k dispozici data za dlouhé časové řady. Kupříkladu sčítání na území dnešního Norska začíná svou historií už od roku 1769 a poslední sčítání roku 2011 je již 22. sčítáním provedeným na území dnešního Norska. Na základě dlouhých časových řád je založeno mnoho detailních studií demografických procesů, které hledají specifika populačního vývoje, jejichž výsledky, popis, vzájemné porovnání a interakce mohou mít přínos pro mnoho států a mohou pomoci najít řešení, jak se vyhnout častému střetu mezi uplatněním na trhu práce a zakládáním rodiny. Demografická a ekonomická vyspělost severského státu a dostupnost kvalitních a detailních dat jsou důvodem zvolení Norska jako objektu zkoumání. Předmětem zkoumání je struktura rodin a domácností v Norsku v období 2005–2016.

Hlavním cílem této práce je popsat strukturu rodin a domácností v Norsku v období mezi roky 2005–2016 a s tím souvisejících proměnných, což může posloužit k dalším analýzám a poté vytváření efektivních nástrojů pro zmírnění konfliktů dilematu mezi institucí rodiny a uplatnění na trhu práce, pro vylepšení rodinných politik ve vyspělých zemích s nízkou úrovní plodnosti a nápovědy správné cesty pro státy, které začínají formovat rodinnou politiku a politiku zaměstnanosti obyvatel.

Od druhé poloviny 20. století se reprodukční chování populace celé Evropy mění. Jeden z konceptů, který tyto změny vysvětluje, je koncept druhého demografického přechodu. Ten vysvětluje a charakterizuje přechod dvěma hlavními znaky, poklesem úrovně plodnosti pod hranici prosté reprodukce a stoupaním hodnot naděje dožití. Dle tohoto konceptu je měnící se reprodukční chování podloženo změnou ve společenském myšlení směrem k individualismu, růstem věku matky při narození prvního dítěte, růstem počtu nesezdaných soužití, větším počtem dětí narozených mimo manželství. Podle Van de Kaa (2002) severní země Evropy jako první začaly vykazovat charakteristické znaky druhého demografického přechodu, a právě ze severu Evropy se šířily nové trendy demografického vývoje. Vzhledem k odlišné historii, kultuře, specifickému populačnímu vývoji daného území, a hlavně současné demografické vyspělosti, ekonomickému blahobytu, vysoké kvalitě sociálního zabezpečení a rovnostářskému přístupu Norska se se formuloval dílčí cíl práce, tj. porovnat strukturu rodin a domácností ve vybraných státech Evropy v roce 2001 a 2011 s ohledem na strukturu rodin a domácností Norska. Státy byly zvoleny tak, aby ve výběru byl alespoň jeden představitel z každé vybrané části Evropy, nicméně výběr je omezen dostupností dat za některé státy, proto do analýzy nevstupuje žádný stát ze západní Evropy. Pro porovnání je zvoleno 14 států:

- Itálie a Portugalsko – jižní Evropa,
- Česká republika, Maďarsko, Polsko Slovensko – Visegrádská skupina; Rakousko a Německo – střední Evropa,
- Estonsko, Lotyšsko – severovýchodní Evropa,
- Bulharsko, Rumunsko, Chorvatsko (v roce 2014 vstoupili do EU) – jihovýchodní Evropa
- Finsko a Norsko – severní Evropa.

Jedním z předpokladů je šíření alternativních forem soužití po celé Evropě, což naznačují výsledky v analytické části. S ohledem na populační vývoj je pravděpodobný častější výskyt alternativních forem soužití a vyšší sklon k založení vlastní domácnosti v severských státech Evropy než v jiných částech kontinentu.

Pro porovnání struktury rodin a domácností Norska a vybraných evropských států je použita metoda standardizace a je porovnávána hodnota standardizovaného indexu hlav domácností podle pohlaví. Standardizovaný index ukazuje sklon dospělých osob v populaci stát se hlavou vlastní domácnosti než být členem domácnosti jiné dospělé osoby ve srovnání se zvoleným standardem. Pro popis populačního vývoje jsou použité demografické ukazatele a metoda komparace.

Bakalářská práce je rozdělena do 5 kapitol. První kapitolou je úvod, kde jsou představené cíle práce a základní metody použité v práci. Druhá kapitola je rozdělena na dvě podkapitoly. Na začátku jsou popsány zdroje dat a ve druhé podkapitole jsou představeny všechny použité demografické ukazatele. Třetí a čtvrtá kapitola jsou hlavní částí práce. Zatímco třetí kapitola je rozdělena na sedm podkapitol a popisuje populační vývoj Norska v druhé polovině 20. století do

současnosti, neboť populační vývoj je důležitou proměnnou ovlivňující aktuální, ale i budoucí strukturu rodin a domácností početním stavem obyvatel a jeho složením, čtvrtá kapitola se zabývá strukturou rodin a domácností Norska. Odraz populačního vývoje se projevuje po uplynutí určité doby, proto populační vývoj je popsán za delší období a sahá více do minulostí. Podkapitoly pojednávají o základních demografických procesech a strukturách, tj. o pohlavně-věkové struktuře obyvatelstva, úmrtnosti, porodnosti, potratovosti, sňatečnosti, rozvodovosti a migraci v uvedeném pořadí. V další stěžejní kapitole se nachází podkapitola s vymezením pojmu rodiny a domácnosti v norské statistice, na ní pak navazuje část s popisem struktury rodin a domácností Norska pro období 2005–2016. Následující podkapitola se zabývá současnou populační politikou, která pravděpodobně má určitý vliv na strukturu rodin a domácností Norska. Pak je předložen standardizovaný index hlav domácností pro vybrané evropské země pro roky 2001 a 2011. Příslušné hodnoty jsou interpretované s ohledem na současný demografický vývoj v Evropě. Poslední kapitolou je závěr, kde jsou shrnuty základní poznatky výzkumu.

Kapitola 2

Zdroje dat a metody

Kapitola je rozdělena do dvou podkapitol. První podkapitola se věnuje zdrojům dat, na jejichž základě je popsán populační vývoj a struktura rodin a domácností Norska. Také jsou dále představená data z demografické ročenky OSN, které jsou použité pro výpočet standardizovaného indexu hlav domácností. V druhé podkapitole jsou vysvětlené využité ukazatele.

2.1 Zdroje dat

V bakalářské práci jsou použité primárně tři datové zdroje, tj. databáze statistického úřadu Norska, databáze Organizace Spojených Národů (OSN) a databáze statistického úřadu Evropské unie (Eurostat). Pro deskriptivní část populačního vývoje a struktury rodin a domácností jsou využity data z databáze statistického úřadu Norska. Na webových stránkách poskytuje Statistický úřad Norska data z mnoha registrů, které jsou použité i pro sčítání roku 2001 a 2011. Největším je centrální registr obyvatel (CPR), jehož základem je statistický systém o populaci Norska (BeReg). BeReg je nejdůležitějším registrem obsahujícím data o osobách, rodinách a domácnostech. Konečná podoba registru je vytvořena v roce 2001 z již existujících registrů o vzdělání, příjmech, sociálním zabezpečení obyvatelstva, zaměstnaných osobách, dat z úřadů práce, katastru, obchodního rejstříku. V současnosti je doplněn i registrem adres budov a bytů (GAB), který je vytvořen z dat doplňkových dotazníků sčítání roku 2001. BeReg je propojen a doplňován daty získanými z menších administrativních a statistických registrů založených na jednom nebo více administrativních datových systémech. Údaje o domácnostech při sčítání lidu v roce 2001 a 2011 se produkují stejným způsobem jako v roční statistice domácností, tedy jsou srovnatelné. Údaje z evidence i dalších témat používané ve sčítání 2001 a 2011 jsou také stejné jako údaje používané statistikou Norska ve statistikách o dalších tématech. Statistiky jsou přístupné i pro neregistrované uživatele na webových stránkách statistického úřadu. Data jsou seřazené podle témat a mohou být názorně vizualizované v různých typech grafů. Samotná data jsou ke stažení v různých formátech a mohou být upravované podle potřeb uživatele.

Pro analytickou část práce jsou použita data z databází OSN, přesněji z Demographic Yearbook (demografická ročenka OSN), data z tabulek o domácnostech. Z demografické ročenky OSN jsou převzata data o počtu domácností a populacích žijících v domácnostech podle věku a pohlaví z roku sčítání, které se ve zkoumaných státech můžou lišit o rok. Data pro demografické

ročenky OSN jsou poskytované z dat sčítání ve vybraných zemích z roku 2001 a 2011, respektive z roku 2000 pro Estonsko, z roku 2002 pro Polsko a Rumunsko a z roku 2010 pro Finsko.

Sčítání roku 2001 v Norsku je poslední, kdy velká část informací je shromažďována pomocí dotazníků. Informace o jednotlivých osobách jsou načtené z národních registrů, zatímco informace o párech, rodinách a domácnostech jsou získané pomocí kombinací údajů z registrů a dotazníků. Sčítání roku 2001 má za cíl nejenom poskytnout kvalitní data ze sčítání, ale i vytvoření registru GAB pro nadcházející sčítání.

Jak již bylo zmíněno, informace o domácnostech jsou shromážděné především skrze dotazníky, a pomocí shromážděných informací se upravují data v CPR. Návratnost zodpovězených dotazníků je 93 procent a zbývajících 7 procent je doplněno metodou náhodného výběru jiné domácnosti ve stejné geografické a statistické jednotce, která bydlí ve stejném typu budovy a má stejný typ rodiny. Ve sčítání roku 2001 se používá obvyklé bydlící obyvatelstvo. Každé rodině se zasílá na adresu uvedenou v registru dotazník na jméno nejstarší osoby. Kontaktovaná osoba musí potvrdit, že adresa, na kterou je zaslán dotazník, je její obvyklou adresou bydliště, v opačném případě osoba musí nahlásit adresu, kde tráví denně většinu času nočního klidu. Shromažďují se také informace o adrese obvyklého bydliště studentů a seniorů žijících mimo domov. Při sestavování statistik o domácnostech podle obvyklého bydliště se použije pro tyto osoby místo studia, domova pro seniory, anebo pečovatelské služby. Nicméně jsou i výjimky. Studenti si mohou vybrat, zda chtějí být nadále registrováni na adrese svých rodičů nebo nahlásit aktuální adresu místa svého studia, čímž ovlivňují odhady počtu obyvatel žijících v soukromých a institucionálních domácnostech a celkovou strukturu rodin a domácností.

V roce 2001 musí být rodina podle definic ze statistik tvořena nejméně 2 osobami, párem anebo rodičem a dítětem. Páry jsou 2 osoby v manželství, registrovaní partneři, anebo v dotazníku nahlášené osoby sčítání jako kohabitujiící a žijící ve společné domácnosti jako pár, anebo žijící pár ve společné domácnosti s dětmi. To znamená, že kohabitujiící páry nemusejí být podchyceny, pokud se dobrovolně nedeclarují jako kohabitujiící pár. Nutné je také podotknout, že domácnosti jednotlivců jsou v mezinárodním kontextu považovány za nerodinné domácnosti, i když je norskou statistikou považována rodina jednotlivce za plnohodnotnou rodinu. Proto je daná definice rodiny upravena pouze pro mezinárodní srovnání, jinak v dané práci je použita definice rodiny v souladu s norskou statistikou. Dle norské statistiky rodina se skládá z osob ve společné domácnosti, které jsou v manželském vztahu, nebo jsou registrovaní partneři, anebo jsou rodičem a dítětem bez ohledu na věk dítěte. Rozvedené osoby, které bydlí se svými rodiči, jsou považovány za 2 rodiny. Jednotlivci jsou také považovány za samostatnou rodinu, přičemž, jestliže se osoba vrací do své původní rodiny a již měla zkušenost samostatného vedení domácnosti, je ve statistice i v případě soužití se svou původní rodinou chápána jako domácnost jednotlivce. Rodina, která se skládá ze dvou biologických rodičů a jejich dětí, je rodinou nukleární. Klasifikace typů rodin je založena na standardu pro klasifikaci rodin a domácností NOS C 677.

Typy rodin v norské statistice se rozumí:¹

- rodina jednotlivce,
- pár s dětmi ve věku 0–5 let,
- pár s dětmi ve věku 6–17 let,
- pár s dospělými dětmi ve věku 18 a více let,
- matka nebo otec s dětmi ve věku 0–5 let,
- matka nebo otec s dětmi ve věku 6–17 let,
- matka nebo otec s dospělými dětmi ve věku 18 a více let
- ostatní rodiny.

Ve sčítání 2001 jsou především soukromé bytové domácnosti. Domácnost je sestavena osobami se stejným místem bydliště ve stejném soukromém bytě nebo instituci. Soukromé domácnosti zahrnují osoby s bydlištěm ve stejném bytě, kde toto obydlí není institucí. Zaměstnanci, kteří mají bydliště v ústavu, jsou vždy považováni za rezidenty soukromé domácnosti. Studenti bydlící ve vzdělávací instituci, lidé v domovech důchodců a pečovatelských domech jsou obecně považováni za rezidenty institucionální domácnosti, nicméně výstupy sčítání lidu 2001 neposkytují žádné detailní statistické údaje o institucionálních domácnostech kromě absolutního odhadu počtu lidí nežijících v soukromých domácnostech.

Všechny domácnosti jsou tvořené alespoň jednou rodinou. Jestliže je domácnost tvořená více rodinami, pak se domácnost dospělé osoby bydlící na stejné adrese s rodinou, ale nepatřící do této rodiny, považuje za domácnost jednotlivce, pokud je tato osoba registrována v Národním registru obyvatel a tato informace je potvrzena v dotazníku. To znamená, že svobodní studenti žijící mimo domov rodičů, nicméně nahlášení na adresu rodičů, jsou považováni za součást domácnosti rodičů. Odhad počtu domácností jednotlivců tak může být nedostatečně podchycen. Skutečný počet obyvatel bydlících v soukromých domácnostech může být nižší než odhad počtu ve statistikách, protože hodně lidí, kteří žijí v institucích, například v domovech důchodců a v pečovatelských domech, jsou registrováni jako členi soukromé domácnosti bydlící s manželem nebo manželkou. Typ soukromých domácností odpovídá také normě pro klasifikaci rodin a domácností NOS C 677. Rozlišují se domácnosti tvořené jednou rodinou či dvěma rodinnými jádry. Domácnosti tvořené jednou rodinou jsou klasifikovány identicky s klasifikací rodiny. Typy domácnosti v norské statistice se rozumí:²

- domácnost jednotlivce,
- domácnost páru s dětmi ve věku 0–5 let,
- domácnost páru s dětmi ve věku 6–17 let,
- domácnost páru s dospělými dětmi ve věku 18 a více let,
- domácnost matky nebo otce s dětmi ve věku 0–5 let,
- domácnost matky nebo otce s dětmi ve věku 6–17 let,
- domácnost matky nebo otce s dospělými dětmi ve věku 18 a více let
- ostatní domácnosti.

¹ Pár s více dětmi v různých věkových skupinách je řazen do typu rodiny dle věku nejmladšího dítěte.

² Pár s více dětmi v různých věkových skupinách je řazen do typu domácností dle věku nejmladšího dítěte.

Dvě nebo vícerozšířené domácnosti se klasifikují na 3 typy, a to:

- domácnost se dvěma nebo více rodin jednotlivce,
- ostatní domácnosti bez dětí ve věku 0–17 let
- domácnosti s dětmi ve věku 0–17 let.

Definice rodiny a domácnosti jsou ve sčítání z roku 2011 identické se sčítáním z roku 2001. Ve sčítání roku 2011 jsou údaje také za obvyklé bydlící obyvatelstvo. Dokonce jsou použité dodatečně různé zdroje dat³ k vyhledání bytových adres studentů, kteří dosud byli nahlášeni na adresu svých rodičů. Automaticky tak byli převedeni na obvyklou adresu bydliště, což přibližuje odhady počtů ze statistik ke skutečným počtům a strukturám rodin a domácností. Zatímco sčítání roku 2001 je založeno především na dotaznících, v roce 2011 bylo založeno na údajích z registrů.

V souladu s nařízením Eurostatu je obyvatelstvo ve sčítání definováno jako všechny osoby, které žijí na území státu po dobu 12 měsíců a déle v okamžik sčítání, pokud ale podmínku nesplňují, jsou zahrnuté do sčítání v případě, zda mají v úmyslu zůstat na území státu alespoň 12 měsíců. S použitím této definice má sčítání založené na registru relativně dobré podchycení obyvatel na daném území, nicméně to je snižováno nelegálními přistěhovalci. Nakonec ve srovnání s celkovou velikostí populace jsou chyby pokrytí velmi malé a zanedbatelné.

Ačkoliv podle nařízení Eurostatu jsou pouze osoby registrované jako rezidenti Norska zahrnuty do sčítání, existuje zde jedna výjimka. Kvůli podchycení struktury domácností na Špicberkách jsou zahrnuty do sčítání roku 2011 i osoby neregistrované jako obyvatelé Norska. Například, obyvatel Norska žijící s manželem nebo partnerem, který není registrován jako rezident země, by mohl být zahrnut ve statistice domácností jednotlivce, nebo osamělého rodiče, kterým de facto není v okamžik sčítání. Ve většině regionů je tato odlišnost ve vymezení obyvatelstva téměř zanedbatelná, ale v oblasti Špicberků se tato situace vyskytuje mnohem častěji. Díky použití propojených registrů proběhla další detailnější úprava obvyklého bydliště obyvatel v oblasti Špicberků a z dat sčítání roku 2011 se ukázalo, že v této oblasti žije více obyvatel, než bylo zjištěno z přechozích dat sčítání.

Co se týče struktury domácností, která je velmi závislá na jedinečné adrese obvyklého místa bydliště obyvatel v registrech, ve sčítání roku 2011 je pokrytí jedinečných adres obvyklého místa bydliště obyvatel uspokojivé. Více než 95 procent obyvatel v domácnostech pobývají na své nahlášené adrese obvyklého bydliště. Ostatních 5 procent mají nesprávné adresy obvyklého bydliště, chybějící informace o odstranění adresy z CPR rodin přistěhovalých do samostatné domácnosti anebo do zahraničí. Důsledkem je vyšší počet domácností tvořené 2 a více rodinami. Dalším problémem je, že některá existující obydlí nejsou registrována v katastru nemovitostí. Často to jsou rodinné domy, kde může být nezaregistrován menší byt. Data z registru pak ukazují, že osoby žijí ve stejném obydlí, i když ve skutečnosti mají samostatné byty a patří do různých domácností, což může mít odraz na průměrnou velikosti domácností a nedostatečné podchycení skutečné struktury rodin a domácností. Pro tvorbu statistických údajů o domácnostech existují speciální metody opravující většinu výše uvedených typů chyb, přesto uvedené chyby představují prvek nejistoty ve statistice o domácnostech a musí být vzaty v úvahu při analýze daných statistik.

³ Dodatečně jsou použita data z různých registrů uchovávaných vzdělávacími institucemi, státním vzdělávacím úvěrovým fondem pro studenty, norským úřadem práce a blahobytu, poštovní službou a norskou rozhlasovou společnostmi aj.

Další změna oproti přechozímu sčítání se týká věku a je spojena s lepší srovnatelností statistik evropských zemí a používání stejné metodologie ve všech státech EU. Při sčítání v roce 2011 se používá přesný věk v den sčítání. V předchozích sčítáních se používal dokončený věk. Tedy věková skupina mladší jednoho roku bude početnější přibližně o 6,5 tisíc osob, které byly narozené v posledních 12 měsících. Podle NSD je hodnocena srovnatelnost údajů sčítání 2001 a sčítání 2011 jako uspokojivá a v publikaci sčítání 2011 byla dokonce i zdůrazněna srovnatelnost s předchozím sčítáním. Nicméně při hodnocení změn by měl být brán v úvahu rozdíl v metodě sběru dat.

Podle NSD srovnatelnost statistik o domácnostech založených na registru v roce 2005 a statistik ze sčítání v roce 2001 je považována za uspokojivou. Statistiku ze sčítání roku 2011 jsou založeny na stejných principech jako roční statistiky Norska. Data ze sčítání obyvatelstva v roce 2011 jsou obsahově téměř stejná jako u ročních statistik o domácnostech. Nicméně drobné rozdíly přece jsou. Přibližně 13 tisíc osob, které jsou v ročních statistikách součástí soukromých domácností ve sčítání roku 2011, mají neznámý status domácnosti (většina z nich je v ročních statistikách klasifikována jako domácnost jednotlivce).⁴ Úprava proběhla v souladu s daty z ročních statistik. Také na základě ročních statistik je přidáno přes 48 tisíc menších bytů v rodinných domech, evidentně chybějících v registru nemovitostí. Data o domácnostech pro roční statistiky pro rok 2012 jsou upravené obdobným způsobem. Podle dat ze sčítání 2011 je o 0,3 procentuálních bodů vyšší podíl obyvatel, které nejsou součástí soukromých domácností než v ročních statistikách. Podíl párů bez dětí vzrostl z 21,2 na 21,4 procent dle dat ze sčítání 2011 a podíl domácností jednotlivce klesl z hodnoty 39,7 na 39,6 procent a rozdíly pro ostatní typy domácností jsou ještě menší. S výjimkou výše uvedených rozdílů v datech ze sčítání a z ročních statistik je srovnatelnost dat dobrá.⁵

Pro analytickou část práce také byly použita data z Eurostatu, přesněji jsou vzaty počty obyvatel ve vybraných zemích k 1. 1. a 31. 12. roku, kdy v dané zemi proběhlo sčítání. V databázi Eurostatu je k dispozici celá řada údajů nejen za členské státy Evropské unie (EU), ale i za kandidátské země a státy ESVO. Poskytování počtů obyvatel za některé země mimo EU je rozhodující pro využití dat z Eurostatu, jelikož Norsko nenáleží do EU a patří právě do zmíněné ESVO. Nejdůležitějším rozhodujícím argumentem pro využití statistik z databáze Eurostatu je používání totožné metodologie pro všechny státy zahrnuté do databáze. Záruka srovnatelnosti dat skrz země je nejvýznamnějším důvodem preference dat Eurostatu před daty z jednotlivých národních statistických úřadů. Údaje z databáze Eurostatu jsou stejně snadno přístupné na webových stránkách jako u statistického úřadu Norska. Pouze upravování dat ke stažení dle potřeb uživatele je o trochu složitější, ale je to dané větším objemem dat poskytovaném v jednom souboru.

⁴ Norský statistický úřad i v rok konání sčítání vytváří roční statistiky – v roce 2011 jsou roční statistiky.

⁵ Existuje také statistika příjmů domácností za rok 2011, která v zásadě používá stejné údaje jako sčítání roku 2011, ale referenčním datem je 31. 12. každého roku. Definice domácností ve statistice příjmů domácností se však liší od definice ve sčítání. Studenti a zaměstnané osoby v mladším věku, bydlící daleko od místa studia nebo práce, se započítávají do populace obce, kde studují nebo pracují. Dále jsou všechny osoby žijící v institucích klasifikovány jako osoby žijící v institucionální domácnosti. Úprava definic je nezbytnou pro statistiku příjmů domácností pro nejpresnější odhad ekonomických zdrojů příjmů a výdajů. Počet domácností ve statistice příjmů domácností v roce 2011 je přibližně o 4 procenta vyšší než ve statistikách sčítání roku 2011. Statistické údaje o příjmech domácností také ukazují, že více osob žije v domácnostech jednotlivce, je více párů bez dětí a méně domácností s dětmi starších 18 let než ve sčítání z roku 2011.

2.2 Metody analýzy a zpracování dat

Pro popis a analýzu populačního vývoje, vývoje souvisejících demografických charakteristik a popis struktury rodin a domácností v Norsku jsou použité převážně základní demografické ukazatele a metoda komparace. Základní metodou pro srovnání struktury domácností v Norsku s vybranými evropskými zeměmi je standardizace.

V úvodní části a základní charakteristice Norska jsou použity ukazatele rozlohy a hustoty zalidnění. Rozloha je udávána v kilometrech čtverečních a uvedená hodnota zahrnuje celkovou plochu včetně vnitrozemských vod k 1. lednu daného roku. Hustota zalidnění je vypočítána jako poměr středního stavu obyvatelstva v území na velikosti území k určitému datu.

Pro popis pohlavně-věkové struktury a početního stavu obyvatelstva Norska je použit počet obyvatel k 1. 1. daného roku vždy dle dokončeného věku. Pro popis struktury obyvatelstva podle pohlaví je použit index maskulinity (*ima*) a je vypočítán následujícím způsobem:

$$ima = \frac{P^m}{P^z} \times 100,$$

kde P^m je počet mužů a P^z je počet žen v populaci P , vyjádřený na 100 žen (Kalibová, 2001, s. 17 – dle vlastního značení).

Dále pro charakteristiku úrovně přirozené reprodukce je použita hrubá míra přirozeného přírůstku (*hmpp*). Hrubá míra přirozeného přírůstku (*hmpp*) vyjadřuje poměr mezi absolutním přirozeným přírůstkem nebo úbytkem a středním stavem populace ve sledovaném roce na tisíc obyvatel středního stavu a je vypočítána následujícím způsobem:

$$hmpp = \frac{N^v - D}{P_{1.7.}} \times 1000,$$

kde je absolutní přirozený přírůstek rozdílem mezi absolutním počtem živě narozených N^v a absolutním počtem zemřelých D za určité časové období, a $P_{1.7.}$ je střední stav populace ve sledovaném časovém úseku (Kalibová, 2001, s. 34 – dle vlastního značení). Obdobně je vypočítána hrubá míra celkového přírůstku (*hmcp*), která vyjadřuje poměr mezi absolutním populačním přírůstkem nebo úbytkem a středním stavem populace ve sledovaném roce na tisíc obyvatel středního stavu a je vypočítána následujícím způsobem:

$$hmcp = \frac{(N^v + I) - (D + E)}{P_{1.7.}} \times 1000,$$

kde N^v je počet živě narozených, I – počet přistěhovalých, D – počet zemřelých, E – počet vystěhovalých a $P_{1.7.}$ je střední stav populace (Vandeschrick, 2000, s. 136 – dle vlastního značení). Hodnoty *hmpp* a *hmcp* jsou ovlivněny věkovou strukturou zkoumaných populací, což ovlivňuje vypovídací schopnost všech hrubých ukazatelů.

Pro vytváření všech věkových pyramid jsou použité počty obyvatel dle jednotek věku a pohlaví. Dále jsou použité podíly obyvatel ve 3 věkových skupinách. Věkové hranice jsou nastavené podle Kalibové (2001, s. 18). První skupinou je dětská složka, tj. osoby ve věku 0–14 let. Druhou skupinou je reprodukční složka, která je definována pro účely statistiky rodivým věkem žen, tzn. osoby ve věku 15–49 let a poslední skupinou je postreprodukční složka zahrnující osoby starší 50 let včetně. Podíly obyvatelstva jsou vyjádřené v procentech a jsou vypočtené následovně:

$$P_x^{r,z} = \frac{P_x^z}{\sum P_x} \times 100, \quad P_x^{r,m} = \frac{P_x^m}{\sum P_x} \times 100,$$

kde $P_x^{\bar{z}}$ je absolutní počet žen v daném dokončeném věku, P_x^m je absolutní počet mužů v daném dokončeném věku x , a $\sum P_x$ je celkový počet obyvatel. Také jsou zmíněné podíly obyvatel starších 67 let. Daný věk je zvolen hlavně proto, že 67 let je v Norsku věk odchodu do důchodu, což je důležitým mezníkem, pokud jde o ekonomickou aktivitu populace a je vypočten podobně jako předcházející podíly.

Intenzita stárnutí je vyjádřena také vývojem indexu stáří (is). Vypočítané podíly obyvatel ve výše uvedených 3 věkových skupinách jsou dále využity pro konstrukci indexu stáří. Index stáří udává počet obyvatel starších 50 let na 100 osob ve věku 0–14 let (Kalibová, 2001, s. 19 – dle vlastního značení) a je vypočten následovně:

$$is = \frac{P_{50+}}{P_{0-14}} \times 100,$$

kde P_{50+} je absolutní počet obyvatel ve věku 50 a více let a P_{0-14} je absolutní počet osob v dětské složce ve věku 0–14 let (Kalibová, 2001, s. 19 – dle vlastního značení).

Z hlediska ekonomické aktivity osob na trhu práce popisuje strukturu populace index ekonomického zatížení (iez), který je také vhodný pro popis věkové struktury populace. Index ekonomického zatížení popisuje vztah mezi ekonomicky aktivní složkou nadefinovanou počtem osob ve věku 15–64 let a závislou složkou populace ve věku do 14 let a starších 65 let a je vypočten podle vzorce:

$$iez = \frac{P_{0-14} + P_{65+}}{P_{15-64}} \times 100,$$

kde v čitateli je součet absolutního počtu osob ve věku 0–14 (P_{0-14}) a absolutního počtu osob starších 65 let (P_{65+}) a ve jmenovateli je absolutní počet osob ve věku 15–64 (P_{15-64}), tj. ekonomicky aktivní složka populace (Kalibová, 2001, s. 19 – dle vlastního značení). Z hlediska mezinárodní srovnatelnosti hodnot indexu ekonomického zatížení byla vybrána věková skupina 65+, i když pro Norsko věková skupina 67+ by byla pravděpodobně smysluplnější.

Kromě výše zmíněných ukazatelů je věková struktura popsána pomocí mediánového věku obyvatel (\tilde{x}). Preference mediánového věku obyvatel před průměrným věkem obyvatel je dána tím, že mediánový věk je v menší míře ovlivněn odlehlými hodnotami, tedy je méně náchylný vůči zkreslení věkovou strukturou. Mediánový věk je vždy nižší než průměrný věk a udává věk, kterého dosáhla polovina zkoumané populace daného území (Kalibová, 2001, s. 19). Je vypočten podle následujícího vzorce:

$$\tilde{x} = \frac{x_{(\frac{n}{2})} + x_{(\frac{n}{2}+1)}}{2} - \text{pro } n \text{ sudé}; \quad \tilde{x} = x_{\left(\frac{n+1}{2}\right)} - \text{pro } n \text{ liché}.$$

V daném případě vyšetřovanou veličinou x je věk, n je symbol označující počet pozorování a dolní index u veličiny x vyjadřuje pořadí ve variační řadě (Zvára, 2008, s. 19 – dle vlastního značení).

Úmrtnost v Norsku je hodnocena dle vývoje absolutního počtu zemřelých, hrubé míry úmrtnosti, intenzit úmrtnosti podle věku a pohlaví, intenzit kojenecké úmrtnosti, naděje dožití při narození pro obě pohlaví odděleně.

Nejjednodušším ukazatelem použitým je hrubá míra úmrtnosti ($hmú$), která vyjadřuje poměr mezi absolutním počtem zemřelých ke střednímu stavu obyvatel ve zkoumané populaci ve sledovaném kalendářním roce a počítá se podle vzorce:

$$hmú = \frac{D}{P_{1.7.}} \times 1000,$$

kde D je celkový počet zemřelých osob z jednotlivých generací v různém věku a $P_{1.7}$ je střední stav dané populace (Kalibová, 2001, s. 21 – dle vlastního značení).

V každém věku intenzita úmrtnosti se liší i podle pohlaví, proto se dále úmrtnost popisuje pomocí měr úmrtnosti podle věku a pohlaví (u_x^z , u_x^m). Míra úmrtnosti ve věku x udává počet zemřelých ve věku x z 1000 žijících ve věku x , a je vypočtena následujícím způsobem:

$$u_x^z = \frac{D_x^z}{P_x^z} \times 1000; \quad u_x^m = \frac{D_x^m}{P_x^m} \times 1000,$$

kde D_x^z je absolutní počet zemřelých žen ve věku x , D_x^m je absolutní počet zemřelých mužů ve věku x , P_x^z je absolutní počet žijících žen ve věku x a P_x^m je absolutní počet žijících mužů ve věku x (Kalibová, 2001, s. 21 – dle vlastního značení).

Pro vyjádření úrovně úmrtnosti v prvním roce života je použit kvocient kojenecké úmrtnosti (ku), který udává počet zemřelých v dokončeném věku 0 na 1000 živě narozených dětí ve sledovaném kalendářním roce a počítá se podle vzorce:

$$ku = \frac{D_0}{N^v} \times 1000,$$

kde D_0 je absolutní počet zemřelých v dokončeném věku 0 a N^v je celkový počet živě narozených dětí ve daném kalendářním roce (Kalibová, 2001, s. 21 – dle vlastního značení).

Dále je použit souhrnný ukazatel vystihující úroveň úmrtnosti ve zkoumané populaci, a to je střední délka života při narození neboli naděje dožití při narození (e_0). Naděje dožití při narození spolu s kvocientem kojenecké úmrtnosti charakterizují jak úmrtnostní poměry v populaci, tak jsou vhodné pro mezinárodní porovnání životní a kulturní úrovně daného území. Naděje dožití při narození lze definovat jako průměrný počet let, který zbývá prožít osobě při narození, pokud je po celou dobu svého života vystavena současným úmrtnostním podmínkám a vypočítán je následujícím způsobem:

$$e_0 = \frac{T_0}{l_0},$$

kde T_0 je ukazatel úmrtnostní tabulky a vyjadřuje počet „člověkolet“, jaký má zkoumaná populace před sebou ve věku 0, a l_0 je tabulkový počet dožívajících ve věku 0 (Kalibová, 2001, s. 25 – dle vlastního značení).

Proces porodnosti a jeho výsledek, tedy úroveň plodnosti, je popsána pomocí šesti charakteristik, a to nejdříve pomocí absolutního počtu živě narozených dětí, hrubé míry porodnosti, měr plodnosti žen podle věku, úhrnné plodnosti žen, průměrného věku matky při narození prvního dítěte a podílu dětí živě narozených podle rodinného stavu matky.

Hrubá míra porodnosti žen (hmp) ukazuje poměr mezi počtem živě narozených dětí a středním stavem obyvatelstva v ročním omezení a je vypočtena podle níže uvedeného vzorce:

$$hmp = \frac{N^v}{P_{1.7}} \times 1000,$$

kde N^v je počet živě narozených dětí v daném roce a $P_{1.7}$ je střední stav obyvatelstva v daném roce (Kalibová, 2001, s. 27 – dle vlastního značení).

Intenzity plodnosti v reprodukčním období žen od 15 do 49 let jsou velmi odlišné a proměnlivé v čase, právě proto je úroveň plodnosti popsána podrobněji, pomocí specifických měr. Míry plodnosti žen podle věku nebo specifické míry plodnosti žen (f_x) ukazují počet živě narozených dětí ženám v reprodukčním věku x na 1 000 žen středního stavu v reprodukčním věku x a jejich výpočet je podle následujícího vzorce:

$$f_x = \frac{N_x^v}{P_{1.7.}^{\bar{z}} x} \times 1000,$$

kde N_x^v je absolutní počet živě narozených dětí ženám v reprodukčním věku x a $P_{1.7.}^{\bar{z}} x$ je střední stav žen v reprodukčním věku x (Kalibová, 2001, s. 28 – dle vlastního značení).

Úhrnná plodnost (*úp*) žen popisuje úroveň plodnosti žen v transverzálním pohledu a udává, kolik v průměru dětí by se narodilo jedné ženě během jejího reprodukčního období, kdyby hodnoty měr plodnosti žen podle věku zůstaly neměnné po dobu 35 let. Vzorec pro výpočet úhrnné plodnosti je:

$$\acute{u}p = \sum f_x,$$

kde $\sum f_x$ je součet všech měr plodnosti žen podle věku x (Kalibová, 2001, s. 28 – dle vlastního značení).

Pro popis načasování plodnosti je použit průměrný věk matky při narození ($\bar{x}^{\bar{z}}$) a průměrný věk matky při narození prvního dítěte ($\bar{x}^{\bar{z},1}$), který je de facto váženým průměrem věků x , a měr plodnosti žen podle věku jsou váhy. Vzorce pro výpočet jsou:

$$\bar{x}^{\bar{z}} = \frac{\sum f_x \times x}{\sum f_x}; \quad \bar{x}^{\bar{z},1} = \frac{\sum f_x^1 \times x}{\sum f_x^1},$$

kde je f_x je míra plodnosti žen v daném věku a f_x^1 je míra plodnosti žen při porodu prvního pořadí v daném věku x (Vandeschrick, 2000, s. 90 – dle vlastního značení).

Posledním ukazatelem je podíl dětí živě narozených podle rodinného stavu matky. Daný podíl je neméně důležitou charakteristikou plodnosti, protože v dnešní době je mnohem častější rozšíření alternativních forem soužití. Tento ukazatel je vyjádřen v procentech a udává podíl živě narozených dětí, které se narodily matkám v manželství, kohabitujícím matkám a matkám s jiným statutem rodinného stavu (zaleží na kvalitě statistických dat daného území). Je vypočten níže uvedeným způsobem:

$$N_m^v = \frac{N^{v,m}}{N^v} \times 100, \quad N_k^v = \frac{N^{v,k}}{N^v} \times 100, \quad N_s^v = \frac{N^{v,s}}{N^v} \times 100$$

kde $N^{v,m}$ je počet živě narozených dětí, které se narodily matkám v manželství; $N^{v,k}$ je počet živě narozených dětí, které se narodily kohabitujícím matkám; $N^{v,s}$ je počet živě narozených dětí, které se narodily svobodným matkám; N^v je celkový počet živě narozených dětí.

Tak jako i předchozí demografické procesy, i proces potratovosti je nejdříve charakterizován absolutním počtem umělých přerušení těhotenství (UPT). Poté následuje obecná míra potratovosti (*ompo*) nadefinována jako počet potratů na 1000 žen v reprodukčním věku. Pro výpočet je použit následující vzorec:

$$ompo = \frac{A}{P_{15-49}^{\bar{z}}} \times 1000,$$

kde A je celkový počet potratů a $P_{15-49}^{\bar{z}}$ je absolutní počet žen v reprodukčním věku (Kalibová, 2001, s. 29 – dle vlastního značení). Výskyt umělých přerušení těhotenství u žen podle věku je odlišným proto využitým ukazatelem jsou i míry potratovosti podle věku (po_x). Tyto míry udávají počet potratů u žen v daném věku ke střednímu stavu žen v daném věku. Použitý vzorec pro výpočet je uveden níže:

$$po_x = \frac{A_x}{P_{1.7.}^{\bar{z}} x} \times 1000,$$

kde A_x je počet potratů u žen v daném věku a $P_{1.7.}^{\bar{z}} x$ je střední stav žen v daném věku zkoumané populace (Kalibová, 2001, s. 29 – dle vlastního značení). Hodnocení intenzity potratovosti je také

charakterizováno pomocí indexu potratovosti (ipo). Index potratovosti je poměr počtu potratů a počtu narozených dětí ve sledovaném období a je vypočítán takto:

$$ipo = \frac{A}{N} \times 100,$$

kde A je celkový počet potratů a N je počet narozených dětí (Kalibová, 2001, s. 30 – dle vlastního značení).

Proces sňatečnosti je popsán pomocí čtyř charakteristik. První je absolutní počet sňatků ve zkoumané populaci. Významnou veličinou při hodnocení sňatečnosti je věk při sňatku (Pavlik et al., 1986), který může být vypočten zvlášť pro obě pohlaví a podle pořadí uzavřeného manželství. Dále je představen průměrný věk při uzavření prvního sňatku konstruovaný odděleně pro muže a ženy (\bar{x}^s), a který je citlivý na změny ve vývoji sňatečnosti, zejména v současné situaci posouvání vstupu do manželství do pozdějšího věku. Průměrný věk při uzavření prvního sňatku nám poskytuje prvotní představu o načasování vstupu do manželství v dané populaci. Průměrný věk při uzavření prvního sňatku je počítán z rozložení tabulkové funkce d_x^m :

$$\bar{x}^s = \frac{\sum_{15}^{49} (x+1) \times d_x^m}{\sum_{15}^{49} d_x^m},$$

kde d_x^m je tabulkový počet prvních sňatků svobodných osob daného pohlaví v průběhu roku a x je věk na počátku roku (Metodické poznámky, ČSÚ 2015, s. 5).

Dalším ukazatelem charakterizujícím úroveň sňatečnosti v závislosti na věku jsou míry sňatečnosti svobodných v dokončeném věku x (s_x^s). Míry sňatečnosti svobodných v určitém dokončeném věku x udávají poměr mezi počtem prvních sňatků ve věku x ke střednímu stavu svobodných osob ve věku x v ročním vymezení. Vzorec pro výpočet je:

$$s_x^s = \frac{S_x^s}{P_{1.7. x}} \times 1000,$$

kde S_x^s je počet prvních sňatků svobodných ve věku x daného pohlaví v daném roce a $P_{1.7. x}$ je střední stav svobodných osob daného pohlaví ve věku x v daném roce (Kalibová, 2001, s. 31 – dle vlastního značení).

Posledním ukazatelem popisujícím intenzitu sňatečnosti je tabulková prvosňatečnost ($ús$), která je počítána z jednovýchodných tabulek sňatečnosti svobodných (z II. hlavních souborů událostí). Tabulková prvosňatečnost udává tabulkový počet svobodných osob v přesném věku 50 let. Pokud bude splněn předpoklad zachování podmínek sňatečnosti daného roku lze po přepočtu uvést, jaký je podíl osob, které alespoň jednou byly vdané/ženaté ve zkoumané populaci ($ús'$ – v procentech). Tabulková prvosňatečnost je vypočtená zvlášť pro muže a ženy podle následujícího vzorečku (longitudinální přístup):

$$ús = 1 - \frac{l_{50'}}{l_{15}}; \quad ús' = 1 - \frac{l_{50'}}{l_{15}} \times 100,$$

kde $l_{50'}$ je počet svobodných osob ve věku 50 let podle pohlaví a l_{15} je počet osob ve věku 15 let daného pohlaví (Český statistický úřad, 2015, s. 5 – dle vlastního značení).

Proces rozvodovosti kromě absolutních počtů rozvodů a rozluk je charakterizován mírou rozvodovosti manželství podle věku (r_x^m), která je definovaná jako poměr počtu rozvodů ve věku x ke střednímu stavu vdaných žen, resp. ženatých mužů ve věku x v daném roce. Míry rozvodovosti manželství podle věku jsou popsány zvlášť pro obě pohlaví, neboť intenzita rozvodovosti se mění v závislosti jak na věku, tak i na pohlaví. K výpočtu je použit následující vzorec pro ženy (pro muže je konstruován obdobně):

$$r_x^m = \frac{R_x^{\text{ž}}}{P_{1.7. x}^{\text{ž, vd}}} \times 1000,$$

kde $R_x^{\text{ž}}$ je počet rozvodů žen ve věku x a $P_{1.7. x}^{\text{ž, vd}}$ je střední stav vdancích žen ve věku x v daném roce (Kalibová, 2001, s. 32 – dle vlastního značení).

Proces migrace kromě absolutního počtu přistěhovalých a vystěhovalých osob podle věku, pohlaví, úrovně vzdělání, země původu a generace přistěhovalců je také popsán pomocí hrubé míry imigrace (hmi). Hrubá míra imigrace je celkový počet přistěhovalých za určité období na 1000 obyvatel středního stavu dané populace a je vypočtená podle vzorce:

$$hmi = \frac{I}{P_{1.7.}} \times 1000,$$

kde I je celkový počet přistěhovalých na zkoumané území v daném roce a $P_{1.7.}$ je střední stav obyvatel v daném roce (Pavlik et al., 1986. s. 487 – dle vlastního značení).

Pro analytickou část práce je použita metoda standardizace. Metodu standardizace lze použít při hodnocení kterýchkoliv procesů pro srovnání různých populací, jejichž intenzita je ovlivněna především věkovou strukturou populace. Standardizovaný index hlav domácností (I_H) udává poměr mezi skutečným a očekávaným počtem domácností v dané populaci, tzn. de facto index ukazuje sklon dospělých osob v populaci stát se hlavou vlastní domácnosti než být členem domácnosti jiné dospělé osoby ve srovnání se zvoleným standardem. Jinými slovy index ukazuje sklon dospělých k samostatnému bydlení. Index je spočten zvlášť pro muže a ženy podle vzorce:

$$I_H = \frac{\sum H_x}{\sum c_x \times p_x}$$

kde H_x je počet skutečných domácností ve zkoumané populaci podle věku a pohlaví osoby v čele domácnosti pro daný rok, c_x je vektor koeficientů hlav domácností podle pohlaví a věku osoby v čele domácnosti, tzn. standard, a p_x je vektor populace (žijících v domácnostech) podle věku a pohlaví (Bongaarts et al., 1987, s. 21 – dle vlastního značení). Za standard je zvolena struktura domácností Maďarska z dat o domácnostech OSN. Hodnotu H_x , tedy počet skutečných domácností ve zkoumané populaci v daný rok byl použit bez úprav z dat o domácnostech OSN (United Nations, 2013a). Koeficient hlav domácností c_x podle pohlaví a věku za určitý stát, který je zvolen standardem, je vztah celkového počtu domácností podle věku a pohlaví v dané zemi H_x (United Nations, 2013a) ke střednímu stavu obyvatel podle věku a pohlaví $P_{1.7. x}$ v dané zemi ve zkoumaném období. Koeficienty hlav domácností se vypočítají vzorce:

$$c_x = \frac{H_x}{P_{1.7. x}}$$

Střední stav $P_{1.7. x}$ je průměrem počtu obyvatel podle věku a pohlaví dané země k 1.1. ($P_{1.1. x}$) a 31.12. ($P_{31.12. x}$) zkoumaného roku (Eurostat, 2017a) a je vypočten následovně:

$$P_{1.7. x} = \frac{P_{1.1. x} + P_{31.12. x}}{2}$$

Vektor populace p_x , který vstupuje do výpočtu odhadu počtu domácností, je absolutní počet osob žijící v domácnostech podle věku a pohlaví a je převzat z dat o domácnostech OSN (United Nations, 2013b).

Kapitola 3

Populační vývoj obyvatelstva Norska

Tato kapitola se věnuje popisu populačního vývoje Norska od druhé poloviny 20. století do současnosti, neboť populační vývoj je důležitou proměnnou ovlivňující aktuální, ale i budoucí strukturu rodin a domácností početním stavem obyvatel a jeho složením. Odraz populačního vývoje se projevuje po uplynutí určité doby, právě proto je popsán z dlouhodobějšího hlediska. Kapitola je rozdělena na sedm podkapitol. Podkapitoly pojednávají o základních demografických procesech a strukturách, tj. o pohlavně-věkové struktuře obyvatelstva, úmrtnosti, porodnosti, potratovosti, sňatečnosti, rozvodovosti a migraci v uvedeném pořadí.

3.1 Pohlavně-věková struktura obyvatelstva

Pohlavně-věková struktura obyvatelstva je odrazem předchozích demografických a sociálních procesů, který přináší obraz historie demografického vývoje a zároveň je aktuálním potenciálem pro další demografický vývoj daného území. Početní stav obyvatelstva Norska dlouhodobě roste⁶, i když poslední dekádu pomaleji. Pohlavní struktura Norska je v čase poměrně stabilní. Od 50. let 20. století připadá na 100 žen od 98 do 100 mužů. S výjimkou roku 1990, kdy index maskulinity činí 97,8 mužů a v roce 2016 je nad hodnotou 101 mužů na 100 žen.

Na začátku 20. století vykazuje věková struktura Norska progresivní charakter. Poté počet dětí začíná klesat a podíl postreprodukční složky narůstat. Ve druhé polovině 50. let je podíl osob ve věku 0–14 let na úrovni 25 procent, a podíl osob starších 50 let činí přes 26 procent. Zatímco v roce 1980 je podíl dětí ještě více než 20 procent, v roce 1990 se situace mění. Věková struktura obyvatel Norska začíná mít spíše regresivní charakter. Zastoupení dětské složky klesá pod 19 procent, zatímco postreprodukční složka přesahuje hodnotu 30 procent. V roce 2001 se situace krátkodobě zlepšila, podíl dětí přesahuje hranici 20 procent. Nicméně v roce 2011 se podíly změnily ve prospěch vyššího zastoupení postreprodukční složky, tj. dětská složka tvoří 18 procent a postreprodukční složka 33 procent. Aktuální data za rok 2016 ukazují, že podíl starších lidí je o 16 procentních bodů vyšší než podíl dětí mladších 14 let (obr. 1).

⁶ Početní stav obyvatelstva Norska od 19. století – viz. příloha 9

V roce 1950 je podle norského statistického úřadu 8 procent obyvatelstva starších 67 let, což je věk odchodu do důchodu (MISSOC, 2015). V roce 2015 tento podíl činí 14 procent a dále je prognózován na hodnotu 18 procent v roce 2030. Očekává se i pokles podílu dětí ve věku do 15 let pod hodnotu 17 procent. Podle Norského statistického úřadu „šedá tsunami“⁷ ještě nedosáhla břehu Norska, a to díky nedávnému navýšení plodnosti a tomu, že Norsko je jako i ostatní severní země Evropy imigračním státem. Populační stárnutí v Norsku zatím není tak dramatické jako v jiných státech.

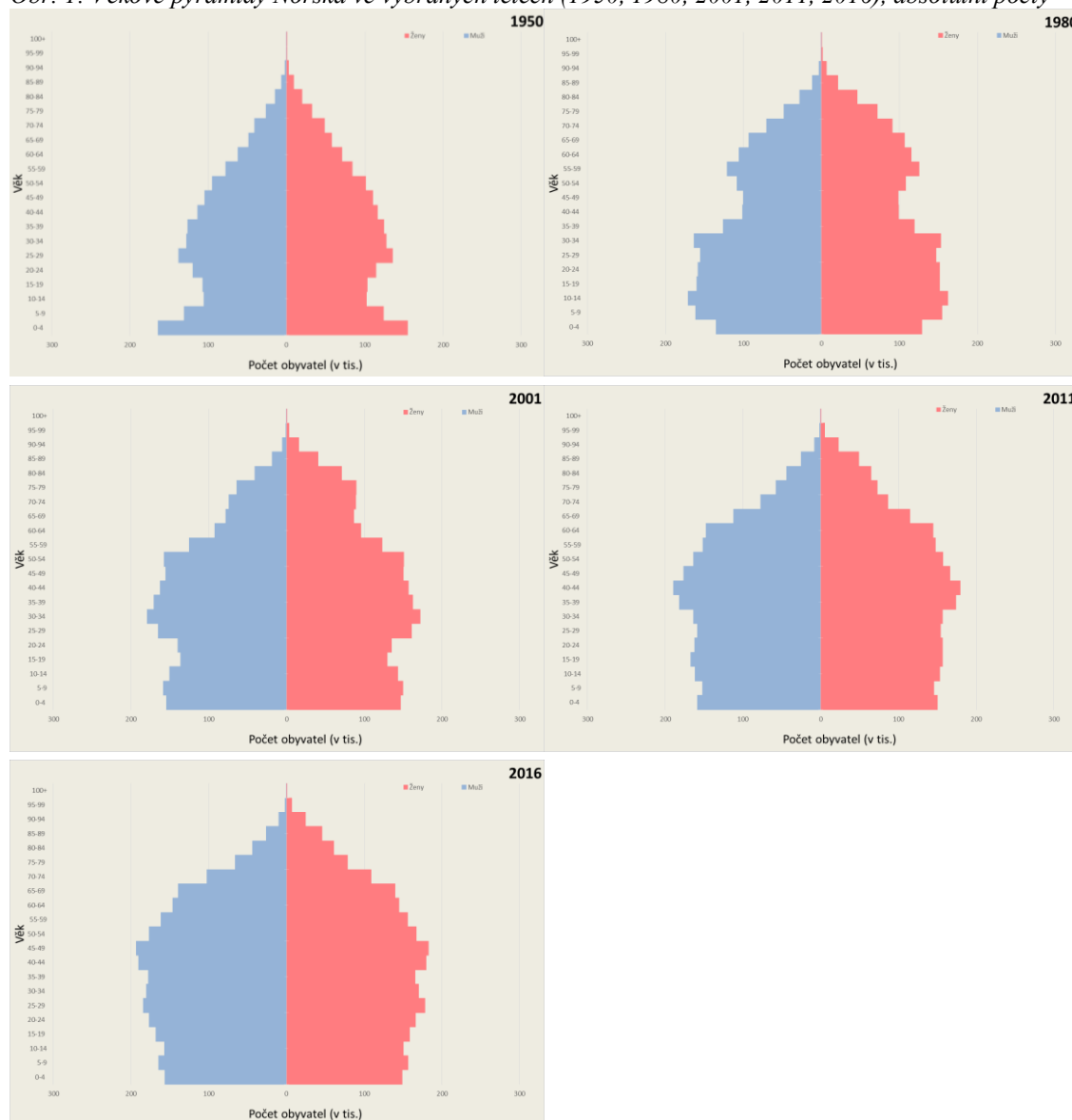
Na začátku 20. století je hrubá míra přirozeného přírůstku 13 promile a dále pomalu klesá. Prudký a dlouhodobý pokles je zaznamenán v období první a druhé světové války. Po druhé světové válce následuje kompenzační efekt porodnosti a hodnota hrubé míry přirozeného přírůstku v roce 1946 stoupá na 13,3 promile. Poté hrubá míra přirozeného přírůstku s mírným kolísáním trvale klesá, a v roce 1985 je pouze 1,6 promile. Na začátku 90. let zase poporostla na úroveň 2,6 promile, a dokonce dodnes kolísá kolem hodnoty 3 promile. Norsko je jedním ze severských států, kde je relativně vysoká porodnost a hrubá míra přirozeného přírůstku v roce 2016 činí přes 3,5 promile.

Mediánový věk norské populace nesporně narůstá od počátku 20. století. V 60. letech 20. století dosáhla věku 34,3 let právě polovina populace Norska. Mezi 70. a 80. léty klesá mediánový věk na hodnotu 32,2 let. Následovně je nesporný a dlouhodobý trend růstu mediánového věku, který v roce 2015 činí 39,1 let. Index stáří spolu s mediánovým věkem v Norsku má tendenci růstu stejně jako je tomu i v ostatních vyspělých zemích. V 50. letech index stáří přesahuje hodnotu 100 osob. V roce 1960 tvoří 106 osob a v 90. letech už přesahuje hodnotu 158 osob. V roce 2011 připadá 179 osob starších 50 let na 100 osob dětské složky. I poté hodnota indexu dále roste, v roce 2016 index stáří odpovídá 193 osob starších 50 let na 100 osob dětské složky.

Ačkoliv index stáří vypovídá i o potenciálu budoucího vývoje, pokud bereme v úvahu hledisko ekonomické aktivity, je více vypovídající index ekonomického zatížení. Index ekonomického zatížení od začátku 20. století klesá z hodnoty 74 osob a v roce 1940 se dostává díky vstupu silných ročníků do ekonomicky aktivního věku na hodnotu 44 osob. Během 50. let se trend mění na nárůst. V roce 1960 připadá 58 závislých osob na 100 ekonomicky aktivních osob. Do konce 20. století index nepřekročí hodnotu 60 osob a na začátku 21. století činil 54 osob. V roce 2016 připadá 52 závislých osob na 100 ekonomicky aktivních osob. Demografické stárnutí se stále zintenzivňuje již od začátku tohoto století, a to s malými přestávkami ve všech vyspělých státech, avšak s odlišnou rychlostí. Norsko dnes patří spolu s ostatními severskými zeměmi Evropy k bloku zemí s relativně pozitivní demografickou situací.

⁷ Šedá barva znamená stáří. Tsunami se rozumí situace přirovnávaná k pocitu, kdy stojíte na pláži a vidíte před sebou obrovskou vlnu, ale než vlna dosáhne pláže, uteče hodně času. Vlna, na kterou se připravují norští demografové je typická pro všechny vyspělé státy – to je demografické stárnutí obyvatelstva. Tento jev je způsoben jednak prodlužováním střední délky života, a také klesající dnes relativně vysokou porodností v Norsku.

Obr. 1: Věkové pyramidy Norska ve vybraných letech (1950, 1980, 2001, 2011, 2016), absolutní počty

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017a), vlastní zpracování

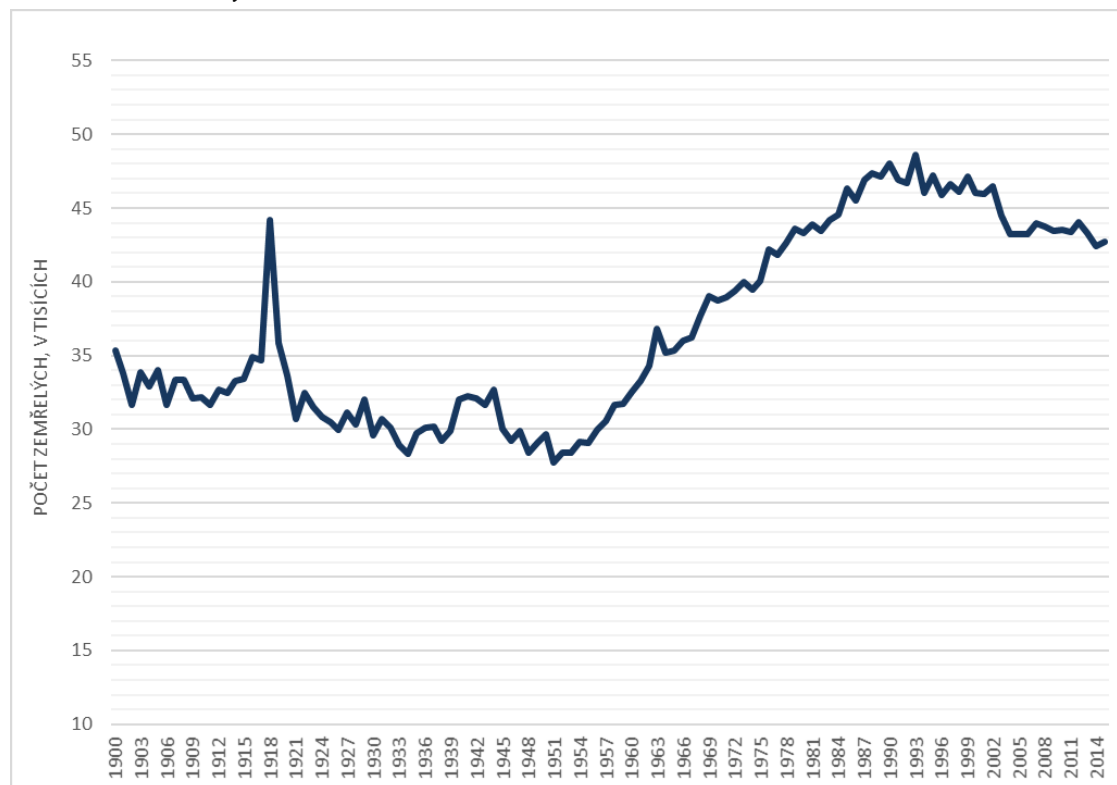
3.2 Úmrtnost

Vedle porodnosti je jednou z hlavních složek demografické reprodukce také úmrtnost. Počet úmrtí se v Norsku od počátku 20. století snižuje z hodnoty 35 tisíc a v roce 1950 činí téměř 30 tisíc s výjimkou první světové války, kdy počet zemřelých dosahuje hodnot přes 44 tisíc. Od 50. let počet zemřelých narůstá, a to kvůli nárůstu postreprodukční složky. Po roce 1993 počty zemřelých klesají (obr. 2).

Do 40. let 20. století je hrubá míra úmrtnosti přes 10 promile. V období 40. a 70. let klesá pod úroveň 10 promile, zatímco od konce 70. let znovu narůstá a přesahuje hranici 10 promile. Od počátku 21. století je pod hranici 10 promile. Po dosažení nízkých hodnot se vypovídací schopnost hrubé míry ztrácí, protože je příliš ovlivněna věkovou strukturou obyvatelstva.

Se zvyšováním podílu starých osob v populaci tento ukazatel přestává být objektivním, a to kvůli odlišným intenzitám úmrtnosti v různých věcích. Což je případ norské populace, kdy již od 30. let 20. století se podíl postreprodukční složky dlouhodobě zvyšuje a v 70. letech tento podíl přesahuje 30 procent. Vzhledem k trvale zvyšujícímu se podílu starých osob v populaci přejdeme na jiné ukazatele. Existují určité rozdíly mezi úmrtnostními poměry mužů a žen, a proto používáme ukazatele odděleně pro obě pohlaví.

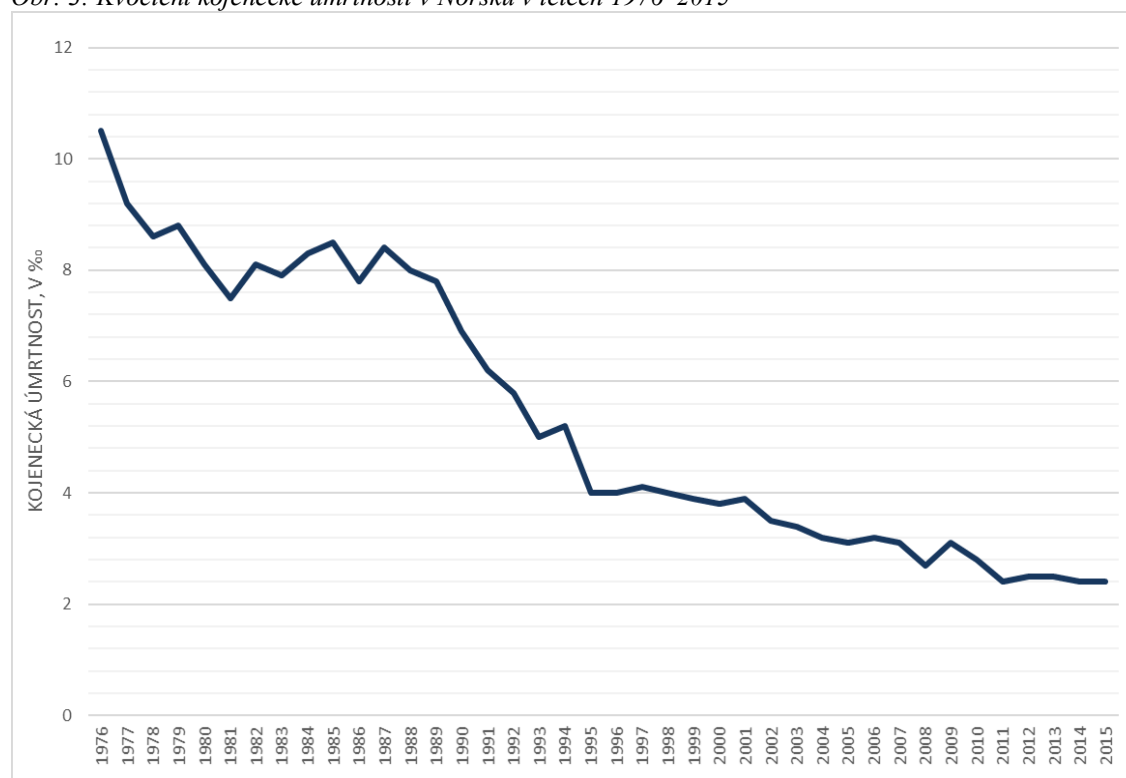
Obr. 2: *Počet zemřelých v Norsku v letech 1900–2015*

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017b), vlastní zpracování

Při analyzování intenzit úmrtnosti dle věku je patrná poměrně vysoká úroveň úmrtnosti na počátku života. Úroveň kojenecké úmrtnosti je jedním z indikátorů úrovně zdravotní péče a vyspělosti státu. Norsko patří mezi země s nejnižší úrovní kojenecké úmrtnosti, což svědčí o vysoké úrovni zdravotní péče a celkového vývoje. Již od konce minulého tisíciletí se hodnoty tohoto kvocientu pohybují pod hranicí 40 promile a už na začátku 60. let se pohybují kolem hodnoty 16 promile (Statistický úřad Norska, Historical statistics, 1994). V průběhu let hodnoty mírně klesají, pouze v 80. letech je stagnace. A dále se kvocient z hodnoty 8 promile stále snižuje a v roce 2015 zemře 2,4 dětí z 1000 narozených do jednoho roku (obr. 3).

Obr. 3: Kvocient kojenecké úmrtnosti v Norsku v letech 1976–2015

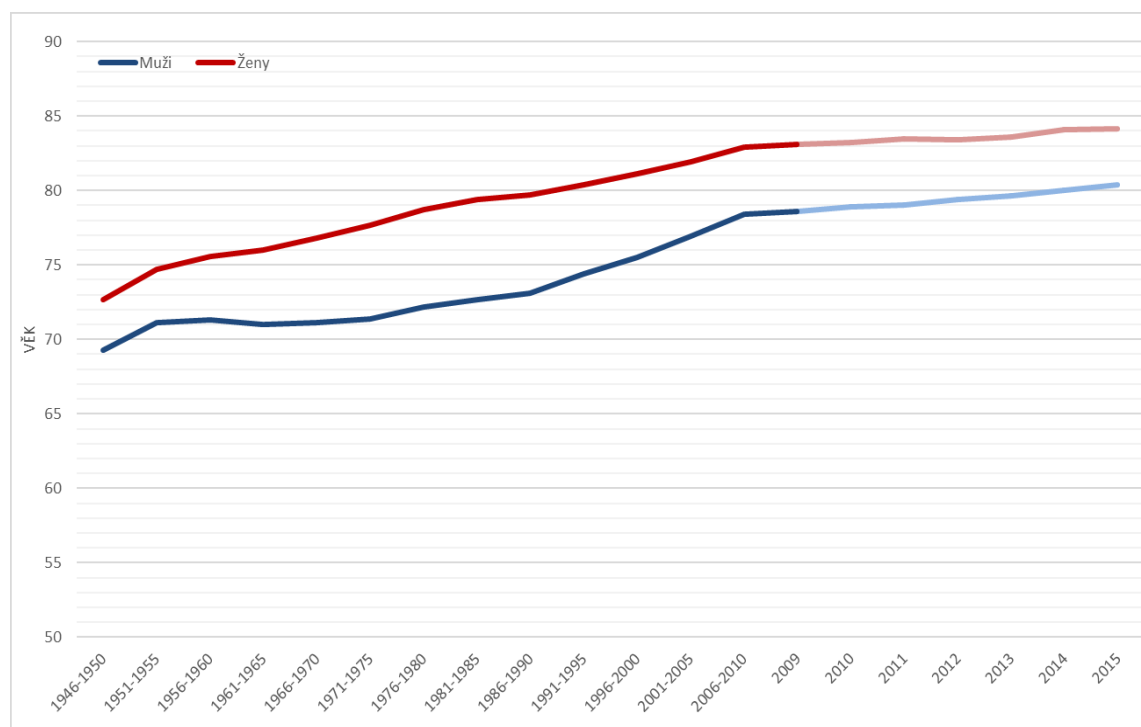
Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017b), vlastní zpracování

Vzhledem k současné demografické situaci se používá pro charakteristiku úmrtnostních poměrů a posouzení životní a kulturní úrovně spolu s kojeneckou úmrtností i naděje dožití. V industrializovaných státech světa se od začátku 18. století do poloviny 20. století podstatně mění úmrtnostní poměry a výrazně se zvyšuje naděje dožití (Omran, 1971). Pokrok ve zdravotnictví a objevení Alexandrem Flemingem antibiotik způsobili rychlejší potlačení epidemií a pokles úmrtí na infekční choroby, což značně přispělo ke zlepšení úmrtnostních poměrů a nárůstu naděje dožití neboli střední délky života o zhruba 37 let během dvou století. Intenzita a období pokroku se pro každý stát liší s ohledem na socio-ekonomický vývoj a prostředí daného území. Některé severské země spolu s Anglií a Francií zažily pozitivní následky pokroku jako jedni z prvních (Vallin a Meslé, 2004).

Dnes se narozený kluk v Norsku může dožít v průměru věku 80,4 let a narozená dívka 84,2 let. Při porovnání indikátoru v prostoru, střední délka života v Norsku je jednou z nejvyšších mezi evropskými zeměmi. Při porovnání v čase je patrný výrazný pokrok. Od 50. let 19. století se úmrtnostní poměry v Norsku stabilně a jistě zlepšují, a to pouze s jednou výjimkou, období první a druhé světové války, které způsobuje pokles naděje dožití při narození a nárůst počtu úmrtí. Od roku 1950 střední délka života u žen vzrostla o 11,5 let a u mužů o 11,1 let. Úmrtnostní poměry podstatně klesají v průběhu celého minulého století, s výjimkou období mezi roky 1950 a 1970. V tomto období zlepšování úmrtnostních poměrů u mužů přetrvává stagnace, zatímco u žen vládou opačné trendy. Během tohoto období míra úmrtnosti u mužů narůstá ve většině věkových skupin, a to především kvůli velkému počtu úmrtí na kardiovaskulární onemocnění. Tudiž se zvětšuje rozdíl mezi střední délkou života mužů a u žen. Rozdíly rostou i dále až do roku 1980, kdy je rozdíl v naději dožití téměř 7 let, poté rozdíly klesají na 4 roky (obr. 4). Jako v mnohých vyspělých státech v současné době i v Norsku existují rozdíly mezi střední

délkou života mužů a u žen, kvůli vyšším mírám úmrtnosti mužů na kardiovaskulární choroby. Nicméně v posledních letech rozdíly mezi muži a ženami klesají. Úmrtnostní poměry u mužů se zlepšují, je to také patrné z poklesu absolutního počtu ovdovělých žen již od roku 2005 (příloha 11), pokles do jisté míry bude ovlivněn nárůstem intenzity rozvodovosti.

Obr. 4: Naděje dožití při narození v Norsku v letech 1946–2015⁸

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017b), vlastní zpracování

Ve střední délce života jsou patrné nejen rozdíly v hodnotách dle pohlaví, ale i v hodnotách dle regionu, což platí ve většině vyspělých států. Kupříkladu kluk narozený v severním regionu Finnmark se v průměru dožije o 3,4 let méně než kluk narozený v západojižním regionu Møre og Romsdal.

V rozboru úmrtnosti je i významné zastoupení jednotlivých příčin smrti v populaci. Hlavními příčinami smrti po druhé světové válce se stávají tzv. civilizační choroby. Těsně po válce je tuberkulóza a některé jiné infekční nemoci jednou z patrnějších příčin úmrtí. Nicméně už po roce 1960 se podíl úmrtí na infekčních chorobách snižuje. Nebylo to však konečným vítězstvím, ale jen změna nepřítele. V roce 1986 připadá na kardiovaskulární choroby téměř 50 procent všech úmrtí. Od té doby se tento podíl značně snižuje. Narůstá totiž podíl zemřelých na zhoubné novotvary zejména u mužů. Dalšími příčinami smrti jsou plicní onemocnění, úmrtí v důsledku vnějších příčin, nehody a sebevraždy, jejichž počet zůstává v čase relativně stabilní. Mění se jenom struktura – dříve byla častěji smrt utonutím a na úrazy související s rybolovem a mořeplavbou. V dnešním měnícím se prostředí častěji lidé umírají v dopravních nehodách a na sebevraždy. Délka života v dobrém zdravotním stavu se u obou pohlaví zvýšila od roku 2005 více než střední délka života. Stále více lidí stráví delší čas svého života v dobrém zdravotním stavu.

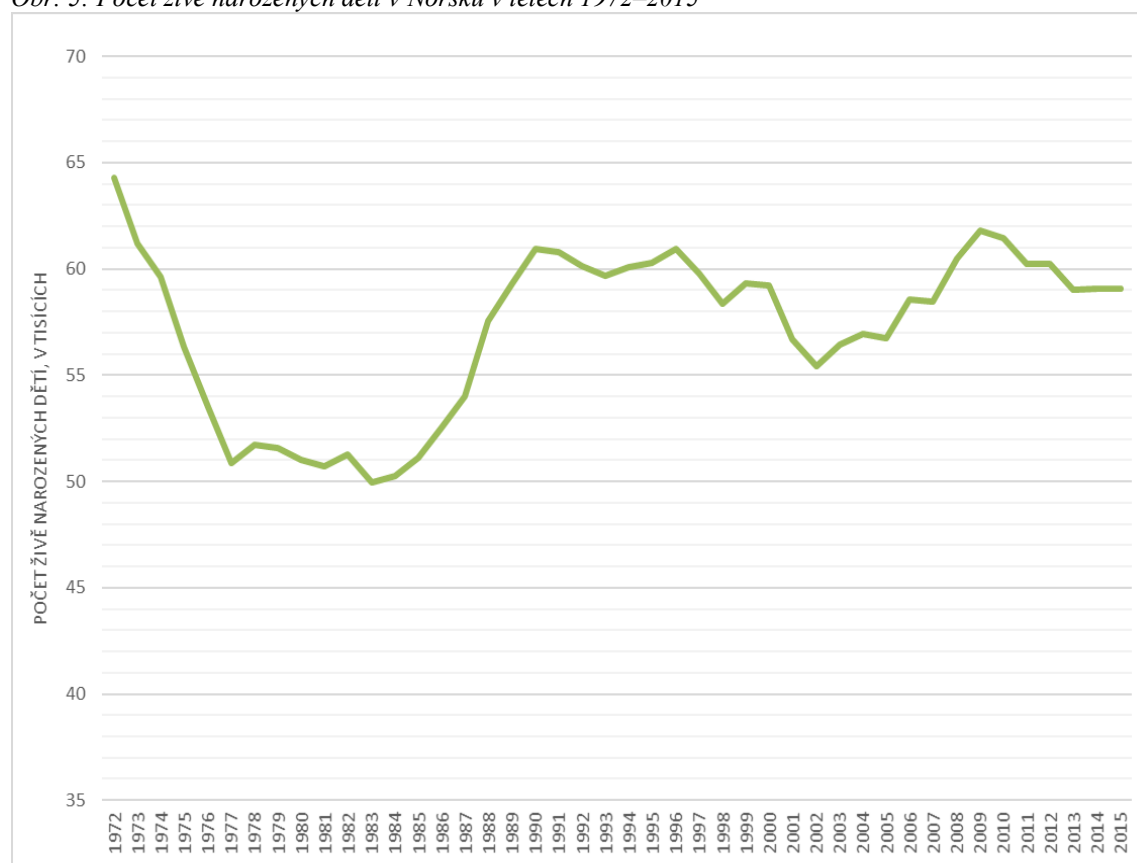
⁸ Světlejší barvou jsou označena data za časové období délkou 1 rok, zatímco jasnější barvou jsou zobrazena data za časové období délkou 4 roky.

3.3 Porodnost

Porodnost je jedním ze dvou základních procesů demografické reprodukce. Po demografické revoluci a stabilizaci úrovně úmrtnosti proces porodnosti hraje v populačním vývoji větší roli než dříve. Úroveň porodnosti je indikátorem spíše sociálního rozvoje v širším slova smyslu. Intenzita porodnosti zaleží na plodivosti obyvatelstva, reprodukčním chování, populační politice a v neposlední řadě na systému hodnot ve společnosti. Plodnost jako výsledný efekt procesu porodnosti je mimo jiné ovlivněna i ekonomickým prostředím, což je patrné z dat z období ekonomické recese, kdy menší počet lidí zakládá rodinu.

V 70. letech 20. století klesá počet živě narozených dětí v Norsku pod hranici 60 tisíc a dosahuje minima necelých 50 tisíc narozených v roce 1983. Od té doby počet živě narozených kolísá kolem hodnoty 60 tisíc s výjimkou roku 2002, kdy počet živě narozených činí více než 55 tisíc. V roce 2016 tento počet odpovídá hodnotě přes 59 tisíc živě narozených dětí (obr. 5).

Obr. 5: Počet živě narozených dětí v Norsku v letech 1972–2015

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017b), vlastní zpracování

Hrubá míra porodnosti, která zohledňuje i vývoj výše uvedeného počtu živě narozených, od počátku 20. století klesá z hodnoty 29,7 promile pod hodnotu 20 promile v roce 1925. Pod touto hodnotou, ačkoliv s výkyvy, se tento základní demografický ukazatel pohybuje, výjimkou období 1944–1948⁹, trvale až do druhé poloviny 70. let 20. století, kdy hodnota hrubé míry klesá pod 15 promile. V roce 2015 hodnota hrubé míry porodnosti v Norsku odpovídá 11,4 promile.

⁹ Hrubá míra porodnosti v tomto období byla vyšší než 20 promile.

Ze stejných důvodů, jaké jsou uvedeny u hrubé míry úmrtnosti, je lepší dále úroveň porodnosti analyzovat pomocí jiných ukazatelů.

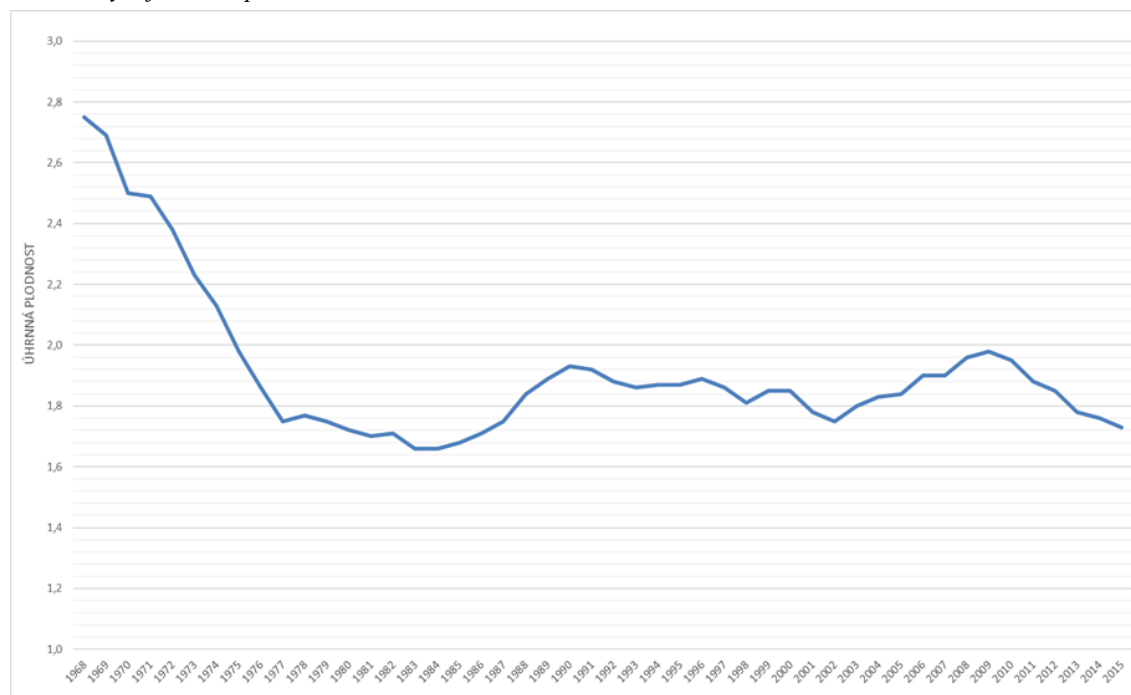
Z dlouhodobého hlediska je kolísání míry plodnosti v rámci evropských zemí i v Norsku obdobné. Nejvyšší intenzita plodnosti v zemi je v 19. století, na počátku 20. století vedl stávající růst počtu obyvatel k poklesu úrovně porodnosti. Ve 20. století pak vývoj plodnosti zažívá několik období vzestupů a poklesů. Po druhé světové válce Norsko zažívalo, tak jako většina evropských zemí, období vyšší intenzity plodnosti, nicméně v Norsku ve srovnání jinými zeměmi toto kompenzační období trvá déle. Roční přírůstek neboli hrubá míra celkového přírůstku obyvatelstva je na hodnotě kolem 1 procenta a úhrnná plodnost stoupá z hodnoty 1,9 v roce 1941 na hodnotu 2,9 dítěte na ženu v roce 1961.

Vysoká úroveň plodnosti po válce trvá až do druhé poloviny roku 1960. Po roce 1960 plodnost mírně klesá. Na začátku 70. let je úhrnná plodnost v Norsku stále na vysoké úrovni 2,5 dětí na ženu, zatímco v ostatních státech severu kromě Islandu kolísá kolem úrovně 2 dětí na ženu. Pokles plodnosti pomalu pokračuje a v roce 1980 dosahuje nejnižších hodnot. Roční přírůstek (*hmcp*) obyvatelstva klesá na hodnotu 0,3 procent a počty narozených stagnují na úrovni okolo 51 tisíc.

Od poloviny 70. let 20. století až do současnosti zůstává úroveň plodnosti Norska pod úrovní prosté reprodukce. Minimální hodnoty úhrnné plodnosti 1,66 je dosaženo v roce 1983, která se drží i během roku 1984. V polovině 80. let dochází k mírnému nárůstu, nicméně pro 90. léta je ve vývoji úhrnné plodnosti opět patrný klesající trend. Úhrnná plodnost v 90. letech se pohybuje na úrovni 1,8–1,9 dětí na ženu. Na počátku 21. století úhrnná plodnost v Norsku sice klesá pod hodnotu 1,8 dítěte na jednu ženu, avšak v roce 2009 se přibližuje k hodnotě 2 dětí na ženu. V roce 2015 úhrnná plodnost žen činí pouze 1,73 dítěte, přesto Norsko spolu s ostatními zeměmi severu patří do skupiny zemí s nejvyšší úrovní plodnosti v Evropě (obr. 6).

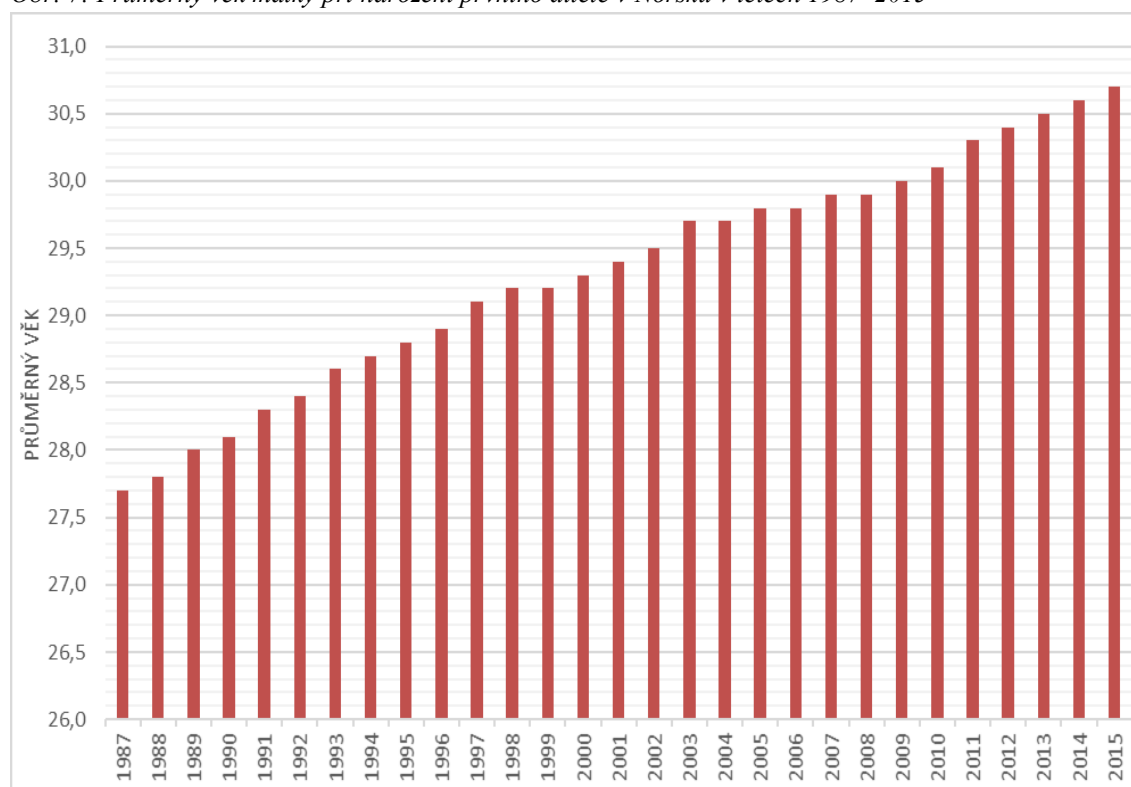
Nejvzdělanější skupiny žen z generace narozené roku 1950–1954 zahájila nové trendy odkládání manželství a mateřství, následuje je generace 1955–1959 se středním vzděláním a poslední generací jsou ženy se základním vzděláním z generací 1960–1964 (Andersson et al., 2008), což je patrné i z vývoje hodnot průměrného věku matek při narození dítěte. Liberálnější přístup k potratům a spolehlivější metody antikoncepce zabezpečují ženám úplnou kontrolu nad volbou, kdy a kolik dětí rodit. Prosazování větší rovnosti žen a mužů, tudíž i vysoké úrovně participace žen na pracovním trhu, rostoucí úroveň vzdělanosti a prodlužování období vzdělání potenciálních matek, se zobrazuje ve vyšším průměrném věku při narození dítěte. Trend posunu zakládání rodiny do vyššího věku je patrný ve všech vzdělanostních skupinách (Rønsen, 2004b). Od začátku roku 1970 průměrný věk matky při narození prvního dítěte stoupá téměř o 5 let na hodnotu 30,7 let v roce 2015 (obr. 7). Tento trend je aktuální zejména mezi nejmladšími věkovými skupinami žen. Plodnost žen je častěji realizována ve vyšších věcích. Například nejvyšší míry plodnosti tj. 123,2 dětí na 1 000 žen, mají ženy ve věkové skupině 30–34 let. Úroveň plodnosti žen ve věkové skupině 30–39 let se v posledních letech zvyšuje. Starší věkové skupiny žen ve věku 40 a více rodí v současné době třikrát více než kdy jindy.

Obr. 6: Vývoj úhrnné plodnosti žen Norska v letech 1968–2015

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017b), vlastní zpracování

Obr. 7: Průměrný věk matky při narození prvního dítěte v Norsku v letech 1987–2015

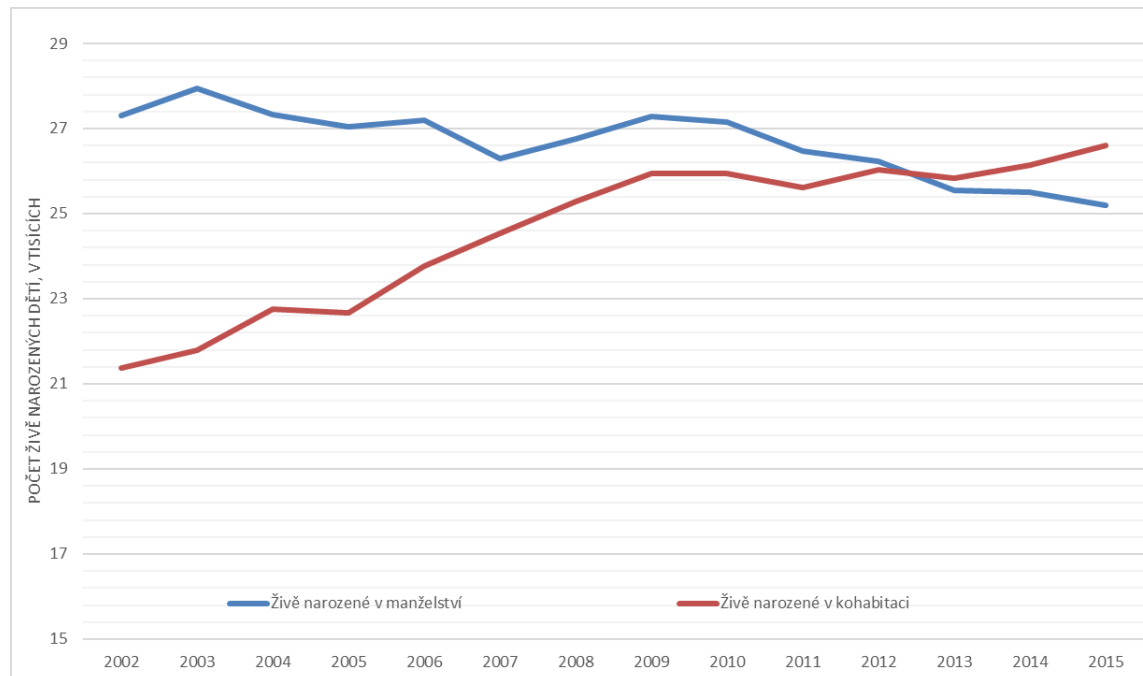

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017b), vlastní zpracování

V roce 1950 podíl dětí narozených mimo manželství činí 3 procenta, do roku 1970 se téměř 95 procent dětí narodilo v manželství, avšak po roce 1970 se trend mění. Zatímco v roce 1980 se narodilo již 14 procent dětí mimo manželství, v současné době je téměř 50 procent dětí narozeno mimo manželství. V roce 2015 podíl dětí narozených mimo manželství činí 56 procent, přičemž více než polovina jsou děti prvního pořadí. K největšímu nárůstu podílu dětí narozených mimo

manželství dochází mezi roky 1970 a 1980 a to z důvodu narození dítěte rodičům žijícím nesezdaně (obr. 8). Tento fakt naznačuje, že dochází k toleranci narození dítěte v nesezdaném soužití. Dnes jeden ze tří párů žijících bez registrace jejich manželství má společné děti. Předpokládá se, že počet dětí se bude v tomto typu rodiny zvyšovat.

Obr. 8: Počet živě narozených dětí podle rodinného stavu matky v Norsku v letech 2002–2015

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017b), vlastní zpracování

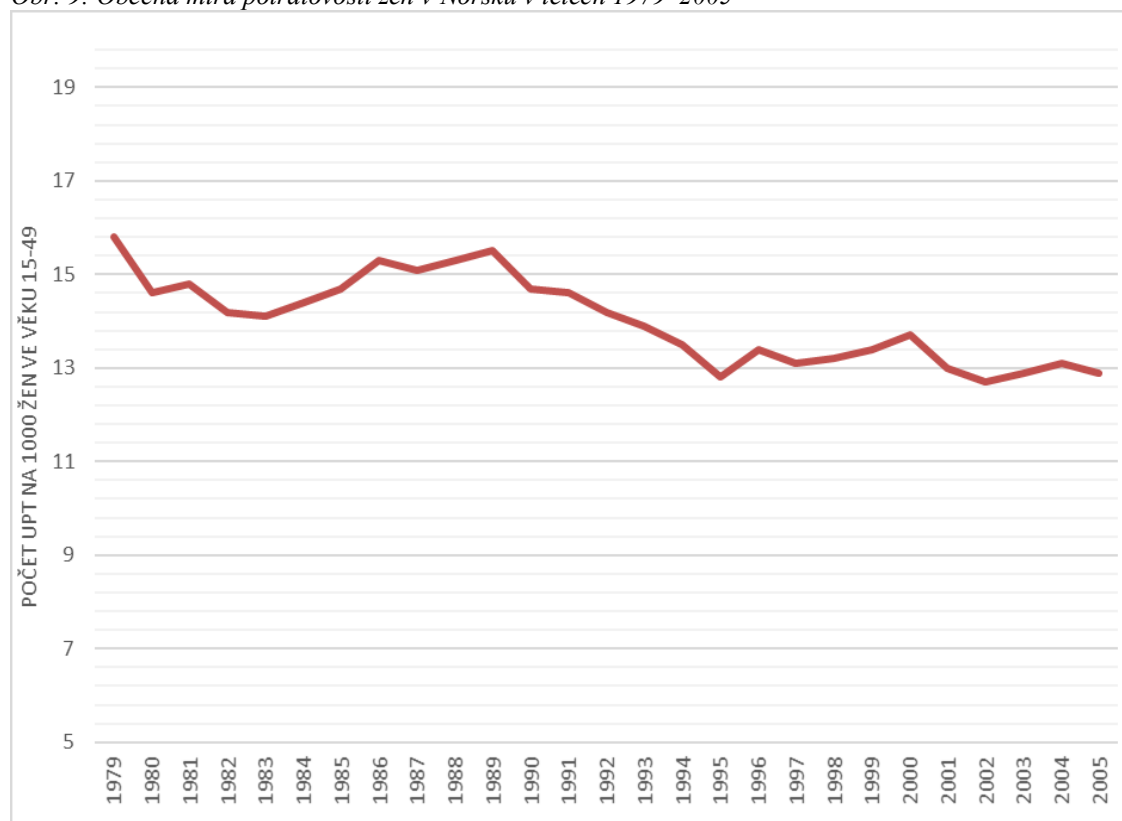
3.4 Potratovost

Potratovost navazuje na analýzu demografické reprodukce díky těsné souvislosti s prenatální úmrtností a porodností. Intenzita potratovosti je přímo ovlivněna celkovým populačním prostředím, propagací a rozšiřováním antikoncepčních prostředků, legislativou a dalšími způsoby kontroly plodnosti. Úroveň potratovosti v Norsku prudce roste na začátku roku 1970. V roce 1964 se sice schvaluje zákon o umělém přerušení těhotenství pouze ze zdravotních důvodů, eugenických důvodů, nebo početí následkem trestného činu, nicméně zavedení zákona se ve vývoji počtu uměle přerušených těhotenství výrazně neprojevuje. Dle daného zákona žádost může být schválena, pokud s přerušením těhotenství souhlasí alespoň dva lékaři a v případě vdané ženy i manžel. V roce 1964 je schváleno 72 procent žádostí, do roku 1974 úspěšnost schválení žádostí kolísá na úrovni 94 procent a v průběhu 70. let se podíl schválených žádostí pomalu zvyšuje.

V důsledku takto vysokých hodnot v roce 1978 vstupuje v platnost právní předpis, podle kterého bylo možné provést umělé přerušení těhotenství pouze na požádání v prvních 12. týdnech těhotenství, anebo mezi 13. a 18. týdnem těhotenství, za předpokladu že komise rozhodla kladně. Po zavedení nové právní úpravy se úroveň potratovosti ustaluje na hodnotách mezi 14 tisíc a 16 tisíc potratů během jednoho roku. Od poloviny 90. let se počty umělých přerušení těhotenství pohybují mezi hodnotami 13,5 tisíc a 14,5 tisíc za rok. V roce 2015 je přerušeno okolo 14 tisíc těhotenství, což je 24 procent všech živě narozených dětí.

Obecná míra potratovosti od druhé poloviny 70. let 20. století do současnosti kolísá kolem hodnoty 14 potratů na 1000 žen v reprodukčním věku. Rok 1992 se stává bodem zlomu. Do roku 1992 hodnoty obecné míry potratovosti jsou nad 14 potraty na 1000 žen v reprodukčním věku, zatímco po roce 1992 se dostávají pod tuto hranici. Od počátku 21. století je ukazatel obecné míry potratovosti dokonce pod hranicí 13 potratů na 1000 žen v reprodukčním věku (obr. 9). Index potratovosti má ve vývoji obdobnou tendenci jako obecná míra potratovosti. Od roku 1970 index osciluje nad úrovní 25 a po roce 1993 pod touto úrovní. V roce 1986 index potratovosti činí 29,5 a v roce 1996 se snižuje na hodnotu 23,5 potratů na 1000 žen v reprodukčním věku, poté se mírně zvyšuje o 1 jednotku. Míry potratovosti se liší podle věku žen. Četnost potratů je nejvyšší u mladých žen ve věku 20 až 24 let. V roce 2005 téměř 3 procenta žen z této věkové skupiny podstoupí umělé přerušování těhotenství. Podle norského institutu veřejného zdraví (2005) z dlouhodobého hlediska počet umělých přerušování těhotenství na 1000 žen klesá mezi mladými ženami zejména ve věkových skupinách od 15 do 19 let. Pokles vykazuje i index potratovosti. Index potratovosti je nejvyšší v roce 1986, kdy kolísá na hodnotě 30 procent a v roce 2005 je méně než 25 procent (příloha 1).

Obr. 9: Obecná míra potratovosti žen v Norsku v letech 1979–2005

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

3.5 Sňatečnost

Sňatek je považován za demografickou událost opakovatelného charakteru, která může, ale nemusí nastat. Počet uzavíraných sňatků záleží na velikosti a na pohlavně-věkové struktuře sňatku schopné populace. Do sňatečnosti se tedy promítají základní složky demografické reprodukce. V některých státech, kde narození dítěte je ještě pevně související s manželstvím, platí i oboustranně¹⁰. Intenzita sňatečnosti je také citlivá k ekonomickému, politickému a sociálnímu prostředí, populační politice a relativně stabilnímu systému hodnot v čase.

Již na počátku 20. století v Norsku klesá absolutní počet uzavřených sňatků a zvyšuje se průměrný věk při uzavření sňatku. V roce 1930 nastává hospodářská krize, která se negativně odrazí i na úrovni sňatečnosti. Nicméně už po druhé světové válce se začínají tvořit nové rodiny s tak vysokou intenzitou, že již nikdy nebyla vyšší. Po druhé světové válce nastává zlaté období nukleární rodiny. Norsko zažívá období „baby boomu“. Počet uzavřených sňatků je vysoký a podíl jednočlenných domácností se nepatrně snižuje.

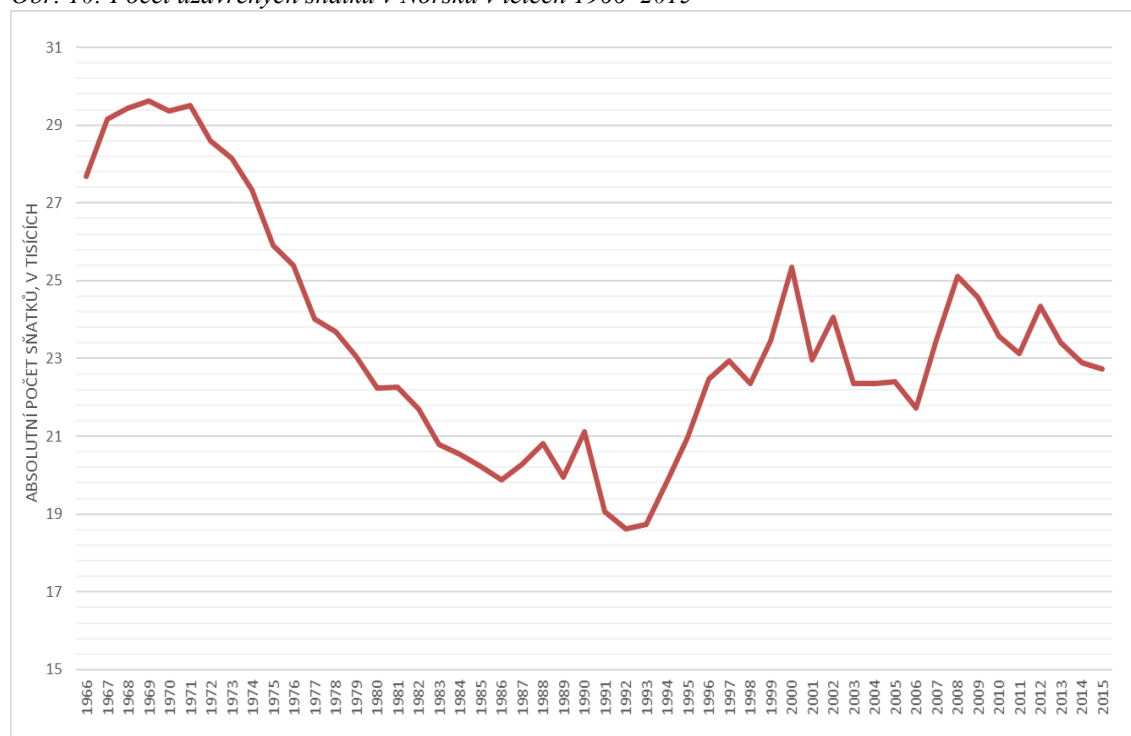
Počty sňatků ve 2. polovině 60. let oscilují na úrovni 30 tisíc sňatků ročně. Věk při sňatku klesá na hodnotu 22,8 let u žen a 25,3 let u mužů. Z generací žen narozených v letech 1930 až 1945 je jenom 10 procent svobodných ve věku 30 let, a pouze 5 procent ve věku 40 letech nebyly nikdy vdané. Kolem roku 1970 míry sňatečnosti dosahují svého vrcholu a trendy se začínají měnit – míry sňatečnosti klesají a počet rozvodů začíná svůj vzestup. Procento občanských sňatků prudce stoupá v roce 1970 a dosahuje vrcholu na počátku roku 1980, kdy 38 procent manželství jsou civilními sňatky.

Po krátkém a mírném zvýšení počtu sňatků na přelomu 80. a 90. let dochází postupně k dalšímu tentokrát velkému poklesu. Pokles sňatečnosti pokračuje od roku 1980 až do roku 1990. A v 90. letech počet sňatků dosahuje své nejnižší hodnoty, v roce 1992 je zaregistrován rekordně nízký počet sňatků 18,6 tisíc. Počet uzavřených manželství roste do roku 2008 a poté se zase mírně snižuje. V následujících letech se počet mírně zvýší nad 23 tisíc a dodnes osciluje kolem této hodnoty. V současné době počty sňatků oscilují mezi 21 tisíc až 24 tisíc ročně (obr. 10).

Skupiny žen narozených v roce 1950 zahájily nové trendy odkládání manželství a mateřství. Průměrný věk při uzavření prvního manželství má tendenci následovat trendy průměrného věku matky při narození prvního dítěte. Mezi roky 1970 a 1975 průměrný věk žen při prvním sňatku dělá méně než 23 let, v roce 2005 přesáhl již 30 let, což je navýšení o 9 let. U mužů pozorujeme stejný trend, průměrný věk mužů při vstupu do manželství ve stejném období se zvýšil o 9,3 let na hodnotu 34,4 let. Už od začátku 70. let podstatně klesá míra sňatečnosti svobodných žen mladších 19 let a žen ve věku 20 až 24 let, což má za následek kompenzační růst měr sňatečnosti svobodných starších žen ve věku 25 až 34 let. Hodnota míry sňatečnosti svobodných mužů mladších 24 let také od 70. let výrazně klesá a kompenzuje se ve věkové skupině od 35 až 44 let. Mírný nárůst počtu sňatků je zaznamenán v poslední době ve věkových skupinách mužů a žen od 45 let do 59 let.

¹⁰ S konceptem druhého demografického přechodu souvisí jak pokles intenzity plodnosti, šíření alternativních forem soužití, tak přerušení pevné spojitosti mezi manželstvím a plozením dětí (Van de Kaa a Lesthaeghe, 1986). Porod dítěte v moderním pojetí nemíní manželství i naopak, manželství nemíní nutně plození dětí – tedy vztah platí oboustranně.

Obr. 10: Počet uzavřených sňatků v Norsku v letech 1966–2015

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Podíl svobodných ve věku 50 let ukazuje na nesporný pokles úrovně sňatečnosti. V první polovině 70. let 20. století podíl svobodných mužů činil méně než 15 procent a u žen byl tento podíl pod úrovní 10 procent. Za 10 let tento podíl u mužů činí 39,8 procent a u žen 35 procent. Od roku 1994 podíly lidí, které nikdy neuzavíraly manželství, mírně klesají a v roce 2000 se rovnají hodnotě 34,2 u mužů a u žen 29,9 procent. Pokles je krátkodobý, jedná se spíše o odchylku od trendu růstu podílů. V roce 2015 více než 46 procent mužů a 44 procent žen ve věku 50 let nebyli nikdy v manželském vztahu (obr. 11). Dlouhodobě stoupá absolutní počet svobodných mužů a žen (příloha 11), což souvisí i s početním růstem populace. V roce 2012 je větší počet svobodných mužů starších 15 let než ženatých (příloha 10). Tento pokles není dan rostoucím počtem osob v mladším věku v podmínkách stárnoucí populace, spíše ústupem institutu manželství.

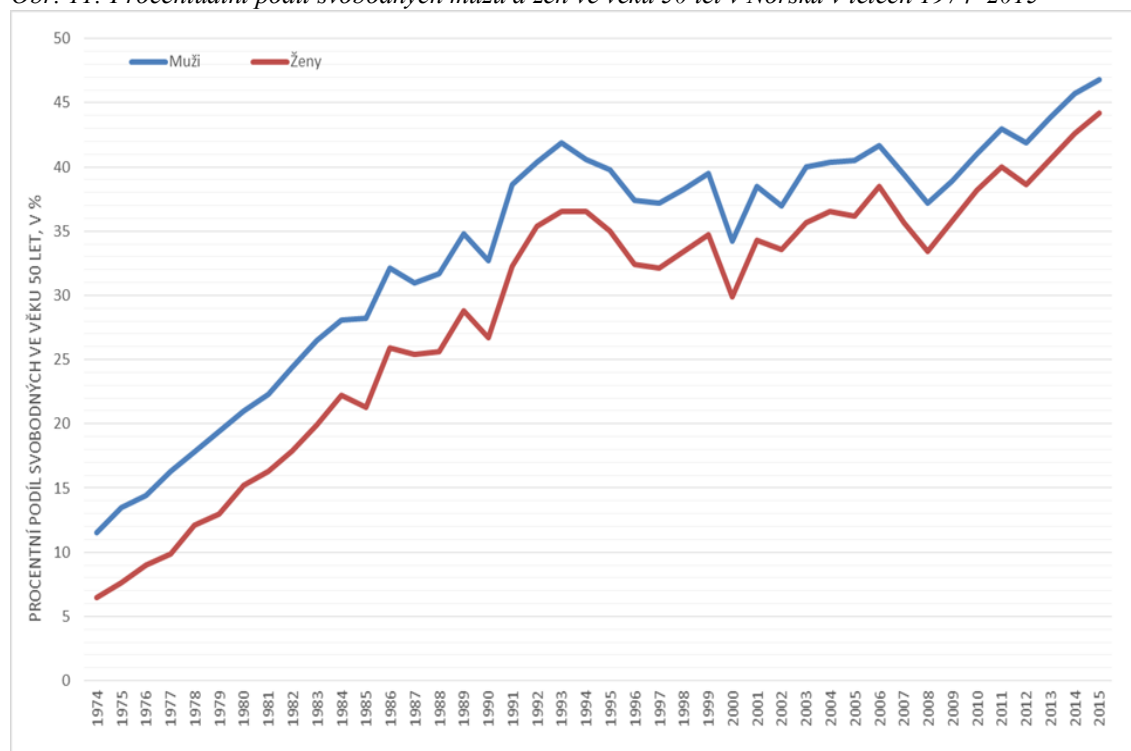
Situace není tak dramatická, jak se zdá na první pohled. Vzhledem k tomu, že Norsko nepatří ke státům, kde narození dítěte pevně souvisí s manželstvím, souběžně roste mimomanželská plodnost a počet dětí narozených v kohabitaci. Kohabitace, již deklarována od poloviny 19. století, je podle norského demografa Eillerta Sundta způsob soužití převážně osob s nízkým socioekonomickým statusem, postupně se stává formou soužití mezi mladými páry jako „manželství na zkoušku“, které se mezi roky 1950 a 1960 šíří mezi všemi sociálně-ekonomickými a sociálně-kulturními třídami (Noack a Østby, 1981). Už v roce 1977 žije v nesezdaném soužití 12 procent žen ve věku 20–24 let. Časem probíhá transformace od tradiční rodiny k založení moderní rodiny¹¹ (Blom et al., 1993) a stále více lidí ve všech věkových skupinách volí alternativní formy soužití jako je kohabitace. Podkladem slouží statistiky z roku 1977 a 1999.

¹¹ Někteří demografové pod etapou transformace tradiční rodiny k moderní rodině rozumí proces probíhající v čase akceptace soužití mezi mladými lidmi opačného pohlaví bez uzavírání manželství a později narození dítěte v kohabitaci.

Již v roce 1999 se kohabitace stává běžným způsobem soužití nejen pro mladé, ale i pro starší věkové skupiny. Počet kohabitací dělá 250 tisíc a počet manželství 840 tisíc. V dnešní době mají severské země nejvyšší počty nesezdaných soužití v Evropě. Norsko se umístilo na čtvrtém místě s 22 procenty všech párů žijících v kohabitaci hned za Islandem, Švédskem a Dánskem. Také se projevuje trend u svobodných žen vést svoji jednočlennou domácnost. Zatímco podíl vdaných žen ve věku 20–44 v roce 1977 činí 73 procent a v roce 1999 tento podíl klesá na hodnotu 42 procent.

V poslední době dochází k mírnému nárůstu počtu sňatků, a to z důvodu uzavírání manželství mezi osobami již rozvedených a ovdovělých. Ve většině států se statistika soustřeďuje na monogamní rodiny, kde základem je pár jedinců opačného pohlaví. Do roku 1993 totéž platí i pro Norsko. V roce 1993 je zaveden nový zákon o registraci partnerů stejného pohlaví. A v roce 2009 je možné i uzavření manželství mezi partnery stejného pohlaví. Taková populační politika má minimální vliv na intenzity sňatečnosti podle věku, zatímco tyto páry více přispívají k úrovni rozvodovosti. Na začátku roku 2005 je 1,7 tisíc registrovaných partnerství mezi muži a 1,2 tisíc registrovaných partnerství mezi ženami. Homosexuální páry mají vyšší pravděpodobnost se rozejít než manželský pár. Ze statistik plyne, že v roce 2005 skoro 13 procent homosexuálních párů mužů a 21 procent lesbických párů se rozešlo před koncem šestého roku od registrace partnerství. V roce 2016 přes 96 procent manželských párů stejného pohlaví bylo rozloučeno a 78 procent rozvedeno.

Obr. 11: *Procentuální podíl svobodných mužů a žen ve věku 50 let v Norsku v letech 1974–2015*

Zdroj dat: *Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování*

3.6 Rozvodovost

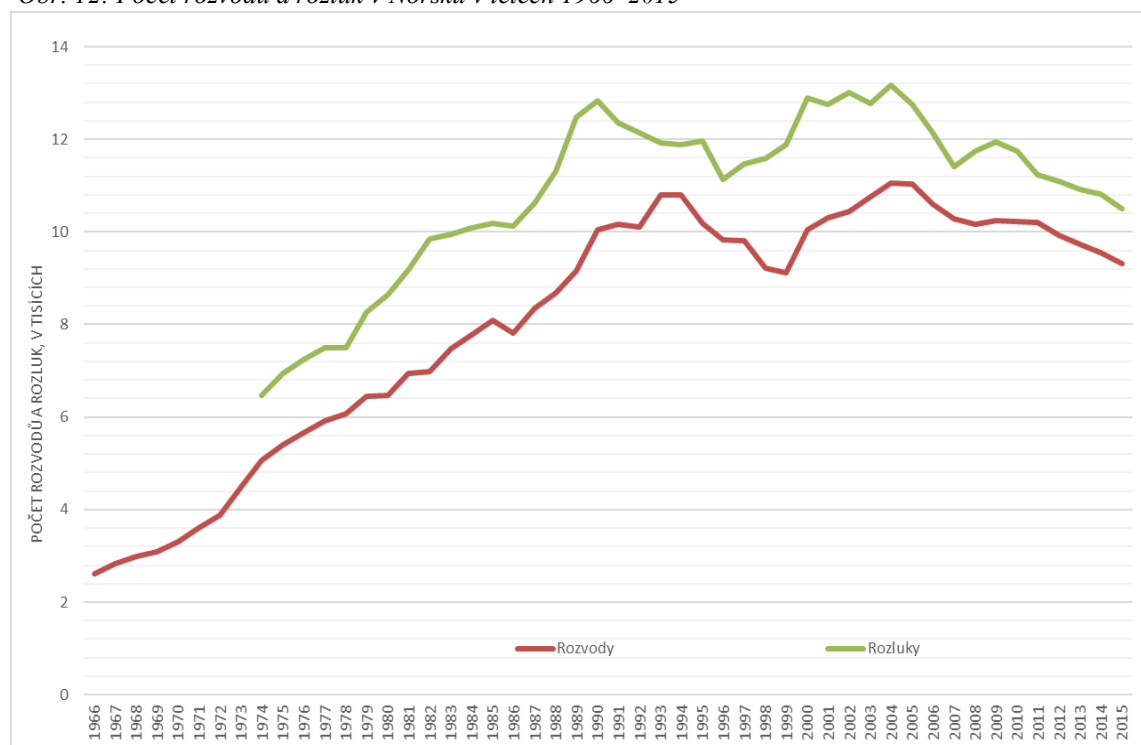
Rozvod je demografická událost a jeden ze způsobů zániku manželství. Ve statistikách mnoha zemí počet zjištěných rozvedených manželství je nižší než počet rozpadlých manželství, které de facto neexistují, ale zatím nejsou rozvedena. Ve statistice Norska od roku 1970 existují údaje o rozlukách manželských svazků, neboť jsou rozluky častějším způsobem faktického zániku manželství. Intenzita rozvodovosti může být ovlivněna intenzitou sňatečnosti, náboženstvím, úrovní vzdělanosti, sociálními faktory, legislativou a populační politikou příslušného státu.

Jak už bylo řečeno, kolem počátku roku 1970 trendy rostoucích měr sňatečnosti jsou nahrazeny růstem měr rozvodovosti. Během 80. let se rozvodovost stále zvyšuje až do roku 1994, kdy se ustálí. Od 90. let se počty rozvodů pohybují kolem hodnoty 10 tisíc ročně (obr. 12). Od roku 2000 se počet rozvodů opět začíná zvyšovat. Tento vývoj má za následek více než zdvojnásobení počtu domácností jednotlivců. Nejčastěji se rozvádějí muži ve věcích 30 až 40 let a ženy ve věku 25 až 35 let. Téměř 40 procent domácností v roce 2011 jsou domácnostmi jednotlivců, což je 18 procent populace. Ačkoliv v roce 2012 je zaznamenáno méně rozvodů, stále platí výrok, že 38 procent manželství končí rozvodem. Od roku 2005 stoupá absolutní počet rozvedených mužů a žen, je to také dáno rostoucím počtem obyvatel (příloha 10, příloha 11).

Míry rozvodovosti manželství podle věku vykazují rostoucí tendenci od roku 1980 jak pro muže, tak ženy ve všech věkových skupinách. Největší nárůst je u obou pohlaví ve věkových skupinách od 40 let. Nejstabilnější hodnoty měr rozvodovosti manželství jsou pro obě pohlaví ve starších věcích, zejména v 65 a více let. Po roce 2006 míry rozvodovosti manželství klesají u mužů ve věcích od 20 do 49 let, nicméně největší pokles je zaznamenán u věkové skupiny mužů 25 až 29 let. U žen míry rozvodovosti manželství klesají především ve věcích 20 až 44 let. Od věku 50 let dlouhodobě přetrvává mírný nárůst úrovně rozvodovosti manželství u obou pohlaví.

Míry rozvodovosti jako ukazatele zachycující rozpad partnerství ztrácejí svůj význam, protože nezachycují rozchody kohabituujících párů, které jsou v Norsku velmi časté. Ve většině zemí podle výzkumu Heuveline z roku 2003 kohabituující mají vyšší riziko se rozejít než manželský pár, a to i po narození dítěte (Heuveline et al., 2003). Obraz o počtu osob v kohabitaci a o zániku nesezdaného soužití je neúplný, protože je problematické data shromáždit. Statistický úřad Norska pracuje ve srovnání s dalšími evropskými zeměmi s daty o kohabitaci relativně dlouho. Páry žijící v nesezdaném soužití jsou zahrnuty do statistik v roce 1970 a data výběrových šetření naznačují, že kohabitace jsou mnohem nestálější než manželství. Osoby žijící v kohabitaci se rozcházejí čtyřikrát až pětkrát častěji než manželské páry. Pravděpodobnost rozchodu ale klesá s dobou společného soužití. Přesněji po sedmém roku soužití je pravděpodobnost rozchodu čtyřikrát menší, než tomu je na začátku soužití. Osoby s dětmi mají třikrát větší pravděpodobnost rozchodu než manželský pár s dětmi. Průzkumy také ukazují, že děti, jejichž rodiče žijí v kohabitaci, mají větší pravděpodobnost zažít rozchod rodičů (Perelli-Harris et al., 2012; Perelli-Harris et al., 2016). Z aktuálních dat plyne, že se 15 procent nesezdaných soužití s čtyřletým dítětem rozpadnou, zatímco je třikrát méně rozvodů manželských párů se stejně starými dětmi. Mimo to šestnáctiletých dětí, zaživších rozchod jejich rodičů a žijících v kohabitaci, je 35 procent, zatímco u dětí v manželském páru je tento podíl nižší a činí 15 procent.

Obr. 12: Počet rozvodů a rozluk v Norsku v letech 1966–2015

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

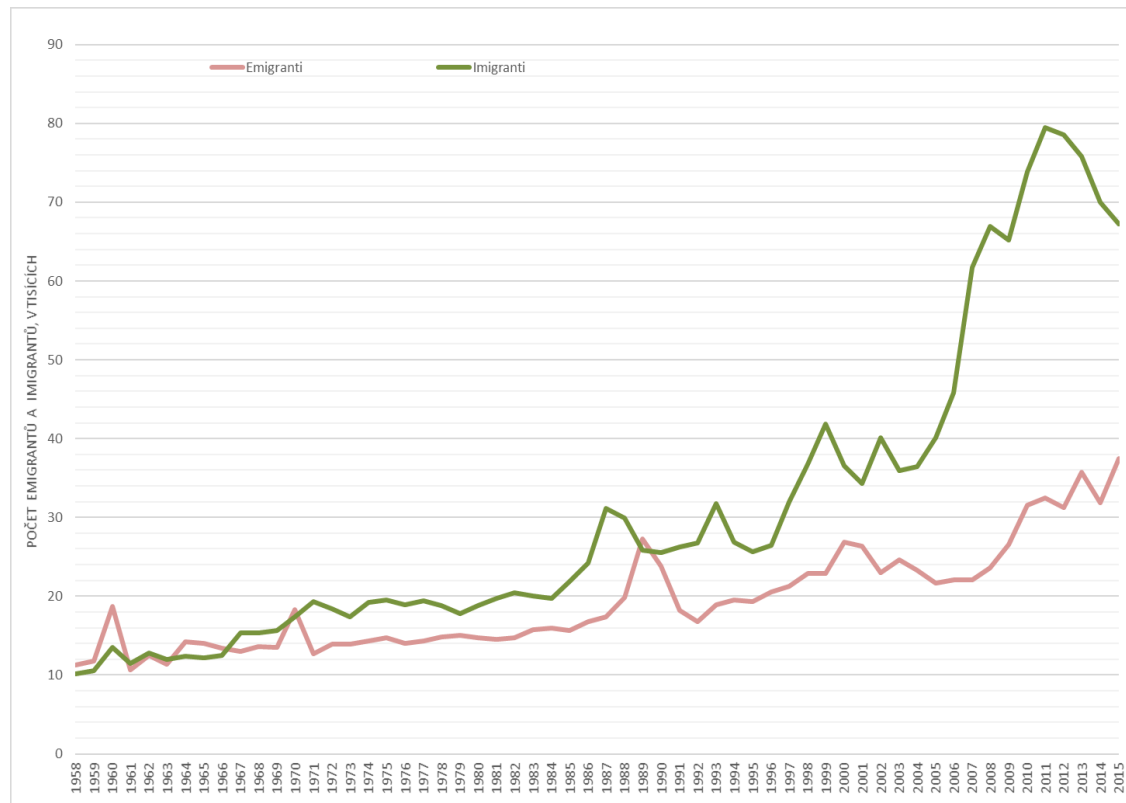
Výběrové šetření Jensena a Clausena, které zahrnovalo ve vzorku 60 procent dříve bydlících v manželství a 40 procent dříve žijících v kohabitaci ukazuje, že po rozpadu kohabitace se matka častěji stává samoživitelkou (Jensen a Clausen, 1997a; 1997b). V roce 2015 zaniklo rozvodem 9,3 tisíc manželství, rozlukou pak 10,5 tisíc manželství. Velký podíl rozluk souvisí s poměrně snadným procesem rozloučení manželů. Stačí jednomu z manželů předložit žádost na místní prefektuře, přičemž nemusí být uveden konkrétní důvod. Je dostačujícím, že žadatel již nechce žít se svým partnerem v manželství. Během 8 týdnů pár obdrží „list o rozluce“ a za jeden rok manželé mohou požádat o rozvod. Rozloučení manželé nemají právo uzavřít další sňatek bez rozvodu, zatímco jejich rodičovské a majetkové vztahy jsou upraveny podle zákona o rozvodu. Zánik rozluky je možný v případě dlouhodobého soužití manželů ve společné domácnosti (Matějková a Paloncyová, 2003). Norsko se řadí mezi státy s vysokou úrovní rozvodovosti ve světě. Současně se zvyšující se úrovní rozvodovosti roste od 70. let počet dětí, které rozvod rodičů zažily. Počet dětí se zkušeností rozvodu rodičů je v současnosti ve srovnání s ročními průměry v první polovině 70. let dvojnásobný.

3.7 Migrace

V současné době význam migrace pro populační vývoj Norska narůstá. Imigrace má stále větší vliv na růst počtu obyvatel Norska než porodnost. Migrační saldo sice kolísá v průběhu času v závislosti na migrační politice a situaci za hranicemi Norska, nicméně v období 1951–2010 se počty imigrantů a emigrantů zvyšují. Zatímco v 50. letech 20. století emigrace převažuje nad imigrací, během 60. let dochází k vyrovnání hodnot a od té doby nastává s drobnými výjimkami dlouhodobá převaha imigrace nad emigrací (obr. 13). V roce 1974 si migrační politika staví za cíl

„zastavení imigrace“ Další zpřísnění imigračních předpisů v roce 1977 snižuje úroveň imigrace, avšak více liberální politika, která je představena v roce 1981, přispívá k opětovnému navýšení úrovně přistěhovalectví. Následně Schengenská dohoda z roku 2001 způsobuje další příliv imigrantů, přičemž rozšíření EU v roce 2004 ovlivnilo především přistěhovalectví pracovních sil.

Obr. 13: Absolutní počet imigrantů a emigrantů v Norsku v letech 1958–2015

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017d), vlastní zpracování

Hrubá míra imigrace na celkovém počtu obyvatel se zvyšuje od počátku roku 1970 z 3 promile na 6,6 promile v roce 2011. Norský statistický úřad i nadále očekává budoucí růst počtu obyvatel převážně díky čisté imigraci, ačkoliv hodnota migračního salda v roce 2016 klesá o necelé 2 tisíce oproti roku 2015. Z roku 1995, kdy podíl imigrantů první generace činí přes 4 procenta celkové populace, počet imigrantů první generace stoupá 13 procent v roce 2015. Na začátku roku 2016 více než 16 procent populace jsou přistěhovalci¹² první a druhé generace. V roce 1995 přistěhovalci druhé generace dělají 0,7 procent a v roce 2015 už 2,6 procent populace Norska.

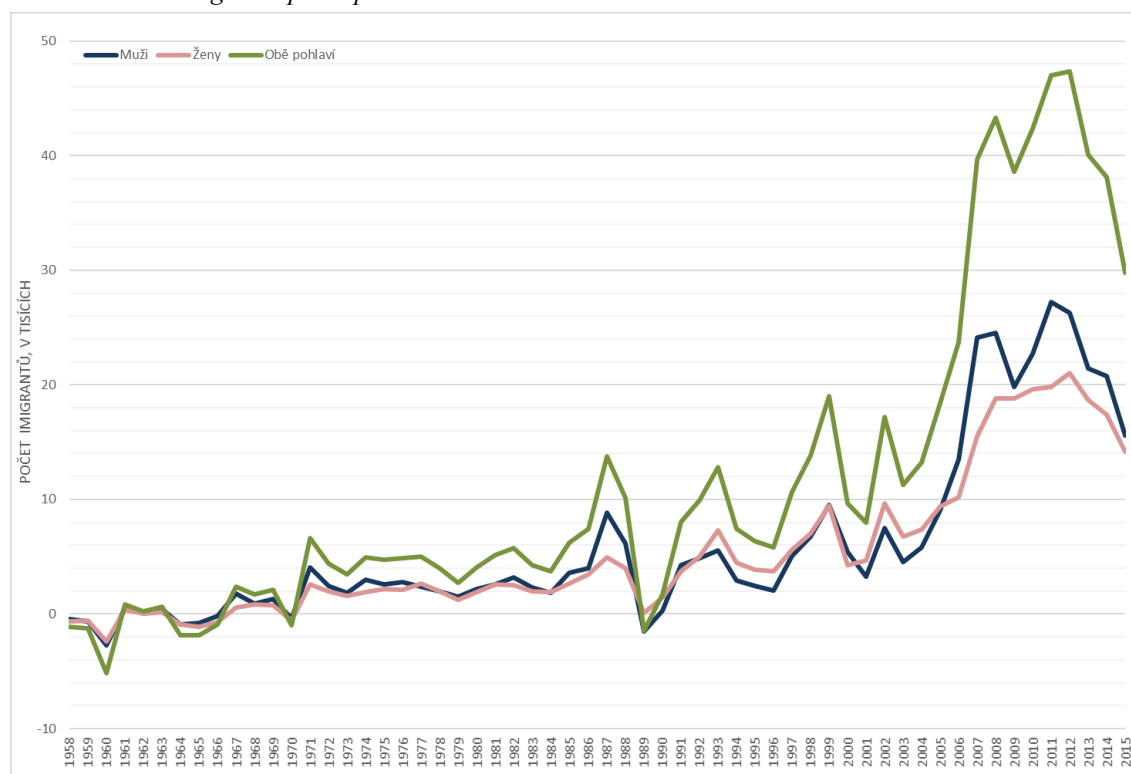
Intenzita plodnosti přistěhovalců z Evropy je více méně podobná intenzitě plodnosti norského obyvatelstva s malými rozdíly podle země původu. Nejvíce dětí se rodí imigrantům z Polska. Nižší úroveň plodnosti vykazují imigranti ze západních a severních států Evropy. Vyšší úroveň plodnosti mají přistěhovalci z mimoevropských zemí. Nejčastěji se stávají rodiči imigranti z Pákistánu a Somálska.

Práce je stále nejdůležitějším důvodem pro emigraci ze země původu v posledních letech, přičemž intenzita imigrace mužů je vyšší než u žen (obr. 14). Nicméně od roku 2004 počty přistěhovalců za práci klesají a vzhledem k nynější politické situaci v zahraničí roste podíl

¹² Podle statistického úřadu Norska termín imigrant neboli přistěhovalec se používá i pro osoby, jejichž oba rodiče mají zahraniční původ – děti narozené v Norsku rodičům se zahraničním původem jsou přistěhovalci druhé generace.

uprchlíků na počtu přistěhovalých. Téměř 70 procent přistěhovalců v roce 2015 pochází z východní Evropy, Asie a Turecka, Afriky, střední a jižní Ameriky (tab.1). Zvyšuje se počet přistěhovalců s občanstvím z mimoevropských zemí. V roce 2015 se přistěhovalo do Norska přes 11 tisíc syrských občanů. Druhá největší hodnota čistého migračního salda je u imigrantů z Eritree, přes 2,5 tisíce. Imigrace z východní Evropy od roku 2015 klesá.

Obr. 14: Počet imigrantů podle pohlaví v Norsku v letech 1958–2015

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017d), vlastní zpracování

Počet a struktura populace imigrantů má určitý vliv na všechny demografické charakteristiky celkového obyvatelstva. Podle studií Syse et al. (2016) mají přistěhovalci nižší intenzitu úmrtnosti než tuzemská populace a tyto hodnoty jsou v čase stabilní. Intenzita úmrtnosti se liší u imigrantů podle země původu, žádná skupina imigrantů ale nemá vyšší riziko úmrtí než norská populace. Nejnižší hodnoty intenzity úmrtnosti mají přistěhovalé osoby s nejkratší dobou pobytu na území Norska v mladších věkových skupinách, žijící v kohabitaci a bezdětní přistěhovalci (Syse et al., 2016). S rostoucí délkou pobytu imigrantů na území Norska konvergují hodnoty intenzity úmrtnosti k hodnotám intenzity úmrtnosti norské populace.

Úroveň kojenecké úmrtnosti vykazuje opačné trendy, ale její hodnoty se liší podle země původu matky. Podle výzkumu Kinge a Kornstad (2014) je hodnota kojenecké úmrtnosti dětí narozeným imigrantkám vyšší než v norské populaci. Nejvyšší hodnotu kojenecké úmrtnosti mají děti narozené matkám původem z Afriky. S rostoucí délkou pobytu matek na území Norska se hodnoty ukazatele přibližují nižším hodnotám kojenecké úmrtnosti v norské populaci. Podle analýzy Statistického úřadu Norska založené na mikrodatch z roku 2016 mají imigranti mužského pohlaví větší šanci emigrovat než ženy, mladší přistěhovalci v produktivním věku mají vyšší pravděpodobnost emigrovat než ve středním věku a starším věku a pravděpodobnost emigrace přistěhovalců klesá s délkou pobytu na území Norska. Jen velmi málo imigrantů odchází

po 10 letech pobytu v Norsku. Obecně platí, že cirkulační migrace a opakovaná emigrace je relativně vzácný jev. Děti narozené v Norsku imigrantům mají výrazně nižší míru emigrace než jejich rodiče.

Tab. 1 – Počty přistěhovalců podle země původu v Norsku, v roce 1995 a 2015

	Populace imigrantů		Narození v Norsku přistěhovaleckého původu	
	1995	2015	1995	2015
Celkový počet	186 039	669 380	29 009	135 583
Podíl na celkovém počtu obyvatel (v %)	4,3	13	0,7	2,6
Evropa	92 887	368 823	6 850	41 590
Polsko	5 015	90 962	561	8 462
Švédsko	13 860	36 887	554	2 229
Litva	74	35 901	–	3 404
Německo	6 761	24 611	373	2 554
Dánsko	17 265	19 973	1 224	1 763
Rusko	788	16 803	19	2 611
Velká Británie	10 247	14 294	509	829
Bosna a Hercegovina	9 409	13 453	255	3 708
Rumunsko	555	1 923	40	1 233
Kosovo	.	10 016	.	4 699
Afrika	14 433	79 931	3 146	24 704
Somálsko	3 328	27 333	667	10 298
Eritrea	43	14 741	3	2 393
Etiopie	1 875	6 716	386	1 839
Maroko	3 026	5 517	1 168	3 879
Súdán	123	3 123	9	556
Asia (včetně Turecka)	60 918	187 649	17 567	65 834
Irák	2 337	21 965	199	8 695
Pákistán	11 507	19 219	7 266	15 973
Filipíny	3 974	19 076	539	2 022
Írán	7 099	16 608	694	3 712
Thajsko	1 925	16 555	71	759
Vietnam	10 520	13 701	2 811	8 360
Afghánistán	359	13 440	71	2 880
Turecko	5 922	11 049	2 121	6 559
Indie	3 704	10 506	1 457	3 581
Srí Lanka	5 951	9 111	1 162	5 921
Severní a Střední Amerika	10 028	14 256	377	880
Spojené státy americké	8 078	8 379	272	353
Kanada	1 018	1 751	35	77
Jižní Amerika	6 993	16 550	1 041	2 512
Chile	5 074	6 241	887	1 715
Brazílie	502	4 169	17	209
Oceánie	778	2 071	30	63

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017d)

Podle výsledků stejného výzkumu plyne, že z hlediska vzdělanostní struktury imigrantů jsou přistěhovalci ze severských států Evropy a pracovní imigranti s vyšším vzděláním mobilnějším obyvatelstvem a mají větší šanci emigrovat. Zatímco přistěhovalci s rodinou, a to zejména uprchlíci vykazují nízké pravděpodobnosti opakované emigrace. Uprchlíci v Norsku vykazují větší pravděpodobnost vnitřní mobility než emigrace. Z hlediska zaměstnanosti vykazují vyšší pravděpodobnost emigraci nezaměstnaní a studenti, naopak nejnižší pravděpodobnost emigrace mají zaměstnaní. Z hlediska velikosti rodiny vykazují nejvyšší mobilitu jednočlenné rodiny, jak přes státní hranici, tak i mezi regiony. Mobilita klesá s velikostí rodiny přistěhovalců (Kilkey a Palenga-Möllenbeck, 2016). Vyšší náchylnost k emigraci vykazují také rodiny tvořené pouze imigranty než rodiny, které mají alespoň jednoho člena rodiny norského původu. Vyšší podíl členů norského původu v rodině koreluje se sníženou mobilitou, jak přes státní hranici, tak i mezi regiony.

Přistěhovalci mají nejvyšší míru emigrace po celou dobu od roku 1971 do roku 2011 a celkový podíl emigrantů z Norska se zvyšují, zejména díky emigrujícím imigrantům. Na začátku roku 1970 přibližně 40 procent emigrantů tvoří imigranti, v roce 2011 to už je více než 70 procent. Zároveň během následujících 40 let se snižuje míra emigrace pro přistěhovalé téměř o polovinu, a to z 80 promile v roce 1970 na 44 promile v roce 2011. Obyvatelstvo bez předchozí migrace má tyto míry na úrovni 2 promile, výjimkou je však rok 1989, kdy se míra emigrace blížila 4 promile. Nejvyšší míru emigrace vykazují přistěhovalci ze severní Ameriky, severských zemí a západní Evropy, studenti a pracovní imigranti. Od roku 1995 je počet imigrantů ze severských zemí a západní Evropy 1,7krát větší (tab.1). Přistěhovalci z Asie, Afriky, jižní Ameriky, země mimo EU ve východní Evropě a uprchlíci mají nejnižší míry emigrace. Procentuální podíl přistěhovalců z východní, střední a jižní Evropy na celkovém počtu přistěhovalců z Evropy nejvíce roste a od roku 1995, počet se zvýšil z hodnoty 22 tisíc na skoro 194 tisíc v roce 2015, což je 8,5krát více než 20 let předtím. Během 20 let je počet imigrantů z Afriky 5,5krát a z Asie 3krát větší. Také významně roste počet imigrantů z jižní Ameriky a Oceánie, jejichž počet více než zdvojnásobil ve stejném období. Přistěhovalce ze zemí východní Evropy charakterizuje prudký nárůst hodnot měř emigrace od nejnižší úrovně na jednu z nejvyšších.

Vzhledem k tomu, že některé skupiny přistěhovalců mají vysokou pravděpodobnost emigrace a de facto určitý počet imigrantů se odstěhuje do jiného státu, jejich vliv na strukturu rodin a domácností Norska je menší nejen z hlediska procentuálního podílu na celkové populaci, ale i z hlediska časového období. Naopak rostoucí význam na struktuře obyvatel Norska, rodin a domácností mají skupiny přistěhovalců s nižšími mírami emigrace z Asie, Afriky, jižní Ameriky, ze zemí mimo EU ve východní Evropě a uprchlíci.

Kapitola 4

Struktura rodin a domácností v Norsku

V této kapitole se nachází podkapitola s vymezením pojmu rodiny a domácnosti v norské statistice, na kterou pak navazuje část s popisem struktury rodin a domácností Norska pro období 2005–2016 na základě dat ze statistického úřadu Norska. V předposlední podkapitole je popsána současná populační politika, která má pravděpodobně určitý vliv na strukturu rodin a domácností v Norsku. V poslední podkapitole jsou předloženy hodnoty standardizovaného indexu hlav domácností pro vybrané evropské země pro roky 2001 a 2011, které jsou interpretované s ohledem na současný demografický vývoj v Evropě.

4.1 Vymezení pojmu rodina a domácnost v norské statistice

I když se mezinárodní organizace snaží ve světě zavést jednoznačné definice v různých oblastech vědy, je známo, že každý stát používá své vlastní definice, které se stát od státu liší. Problém totožnosti definic se týká také i demografických statistik a souvisejících charakteristik, proto je nejdříve třeba si nadefinovat, co vlastně znamená rodina a domácnost v Norsku v průběhu času i v daný zkoumaný okamžik.

Pojmy rodiny a domácnosti v dané situaci jsou spíše metodologické, i když ze sociologického hlediska méně jasné. Sokolová (2004) říká, že rodina, její forma a koncept rodiny se v průběhu dějin proměňuje. Rodina je buňka společnosti, kde se rodí nový člověk a doplňuje společnost novými členy. Rodina je to, s čím se stýká člověk od prvního okamžiku svého života, a kde se zakládají vlastnosti a charakteristiky daného národu. Podle Derrida a Roudinesco (2003) rodina jako taková přetrvává, ale mění se její uspořádání, přesněji se mění určitý normativní či dokonce legislativou vymezený a dominantní model v dané společnosti. Kvůli transformaci rodiny probíhající poslední půl století v modernizované společnosti, už sociologové často zpochybňují pojem rodiny v tradičním slova smyslu¹³ (Dudová a Vohlídalová, 2005). Dokonce se místo sociologie rodiny mluví o sociologii soukromého života jedince (Kaufmann, 1999).

Podle Dudové a Vohlídalové (2005) jsou dnes výsledkem individualizace zvyšující se aktivita žen na trhu práce, podíl domácností jednotlivců a lidí žijících bez partnera, ústup významu manželství, nárůst počtů kohabitací, rozvodů a neúplných rodin a odkládání rodičovství do

¹³ Tradiční rodina jako nadefinovaný termín v čase neexistuje. Pojem „rodina“ se v Evropě začíná poprvé objevovat až od konce 18. století. Do té doby se spíše hovořilo o domácnostech, jejichž struktura není až do 16. století jednotná.

vyššího věku. V 16. století, kdy ještě téměř neexistovala svobodná volba partnera, většinu rodin tvořily nukleární rodiny¹⁴ v poměrně malých domácnostech. Model nukleární rodiny, kde muž byl živitelem a žena v domácnosti pečovala o děti, platil zejména pro 19. století. Navíc podle francouzského sociologa a filozofa Emila Durkheima bylo toto rodinné uspořádání také jedním z výsledků postupující individualizace. V první polovině 20. století byla nukleární rodina založena na manželství z lásky a silné dělbě rolí a práce mezi mužem a ženou. V 60. letech 20. století se nejdříve v nejvyspělejších státech, a to i v Norsku, začala vstupem žen na trh práce pozice muže a ženy zrovnoprávňovat a model nukleární rodiny ustupoval do pozadí. Rodina už nestojí na prvním místě v žebříčku hodnot. Středem pozornosti se stávají jednotlivá individua, která tvoří rodinu (Dudová a Vohlídalová, 2005). „Rodina se stává soukromým prostorem, jenž má sloužit jednotlivcům“ (Singly 2001a: 8).

Moderní rodina je svým způsobem dohodou mezi dvěma jedinci o jejich vztahu a podobě rodiny. Neplatí žádný vzor, který by určoval, jak má vypadat rodina a s tím související pojmy. K hlavním důsledkům transformace rodiny patří, jak odkládání porodů do staršího věku a omezení jejich četnosti, tak i vznik či rozšíření alternativních forem rodinného života, a mezi něj patří kohabítace, rodiny s dětmi narozené v kohabitaci, páry dobrovolně bezdětné, neúplné rodiny s dětmi a jedním rodičem a fenomén singles. Vzestup podílu dětí narozených v kohabitaci téměř po celé Evropě a Spojených státech potvrzuje, že nesezdané soužití je stále běžnější formou rodinného života (Kiernan, 2004; Perelli-Harris et al., 2010, 2012; Kennedy a Bumpass, 2008). Podle drtivé většiny výzkumů rodiny znamená narození dítěte v kohabitaci, že kohabítace přebírala funkci manželství (Smock, 2000; Seltzer, 2000; Kelly Raley, 2001), což způsobuje intenzivnější ústup instituci manželství (Cherlin, 2004). Někteří sociologové naznačují, že význam rodiny neklesá, ale naopak rostou funkce rodiny jednak v morální a jednak v duševní podpoře a také ve vzdělávacím procesu dítěte spolu s rostoucí úrovní vzdělanosti rodičů v moderní společnosti (Frønes a Hompland, 1994; 2006; Hellevik, 2003).

Ačkoliv data ukazují, že kohabítace jsou v současnosti častější formou soužití partnerů než dříve, vědecké studie také ukazují, že se častěji rozpadají kohabítace než manželství (Liefbroer a Dourleijn 2006; Kiernan, 2004), což přispívá k nárůstu podílu neúplných a rekonstituovaných rodin (Heuveline et al., 2003). V Norsku je nesezdané soužití pojímáno téměř jako manželství (Syltevik, 2010; Lappegård a Noack, 2015; Knudsen Sture, 2006). Z výzkumů plyne, že pouze 10 procent kohabituujících párů přejde do stabilnější formy rodinného života a uzavře sňatek po narození dítěte (Perelli-Harris et al., 2012), ostatní zůstávají bydlet nesezdaně. Přispívají k tomu i státní politiky, které jsou velmi podobné jak pro kohabituující, tak i pro manželské páry (Perelli-Harris a Sanchez Gassen, 2012), tedy páry, které pravděpodobně nemají žádnou motivaci k uzavření sňatku. Ve výzkumu z roku 2014 se předpokládalo, že mezi šancí narození druhého dítěte v Norsku u kohabituujících a vdaných žen nebudou významné rozdíly. Tato hypotéza byla založena na postojích ve společnosti, výsledcích předešlých šetření a státních politikách, které jsou ovlivněné především vývojem postojů ve společnosti, a navzájem ovlivňují a prohlubují tyto názory. Kupodivu byla tato hypotéza vyvrácena a ukázalo se, že šance narození druhého dítěte nejsou podobné. Mezi tím vším Norsko a Nizozemsko patří mezi země s nejnižšími rozdíly v těchto šancích v porovnání s jinými státy EU. Přesto je v Norsku šance

¹⁴ Nukleární rodina – skládá se z ženy, muže a alespoň jednoho jejich dítěte.

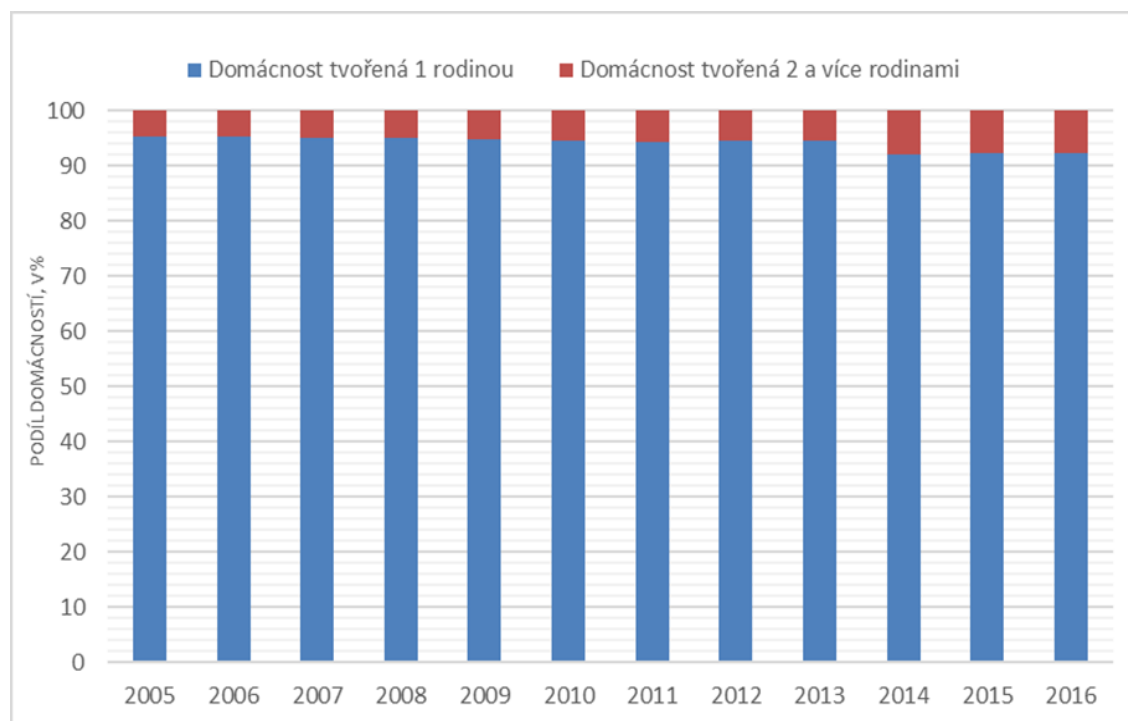
narození druhého dítěte nižší u kohabituujících žen, než u vdaných žen (Perelli-Harris et al., 2014), což naznačuje, že kohabitace ještě není synonymem sňatku pro všechny obyvatele, zejména pro ženy. Vdané ženy mají šanci narození druhého dítěte výrazně vyšší než ženy, které uzavřely sňatek po určité době soužití (Rønsen, 2004a).

4.2 Struktura rodin a domácností Norska

Norsko je moderním postindustriálním státem s rozvinutou ekonomikou, kde obecně mladí lidé preferují založit si svoji samostatnou domácnost než bydlet spolu s rodiči. Přesto muži bydlí radši vedle rodičů. Z výzkumu roku 2012 plyne, že domácnosti mužů i párů jsou poblíž domácnosti rodičů mužů, zatímco domácnosti žen jsou mobilnější (Løken et al., 2013).

V roce 2016 je v Norsku 2,3 milionů domácností. Podíl všech soukromých domácností tvořených pouze jednou rodinou v roce 2016 činí více než 92 procent, ostatních je méně než 8 procent (obr. 15). Pokles podílu domácností tvořených jednou rodinou z 94 procent v roce 2013 na 92 procent v roce 2014 je zapříčiněn přesunem studentů z formálního trvalého místa bydliště na adresu obvyklého bydliště, tedy místa studia. Situace, kdy studenti sdílejí jedno místo bydliště, a zároveň je každý považován za samostatnou rodinu jednotlivce a jejich domácnost, je více rodinná domácnost (viz.– Klasifikace domácnosti, Kapitola 2, Zdroje dat). Právě proto je v následujícím grafu mezi roky 2013 a 2014 vidět skok, který je zapříčiněn tímto přesunem.

Obr. 15: Podíl soukromých domácností v Norsku v letech 2005–2016

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Od roku 2015 stoupá počet domácností o něco málo přes 32 tisíc. Jednočlenné domácnosti se nejvíce podílejí na tomto nárůstu, 17 procent obyvatel Norska bydlí v roce 2016 v jednočlenné domácnosti. V čase je patrný trend zmenšení velikosti domácnosti. Nemluvíme tak

o rozvětvených a mnohočetných rodinách¹⁵. V roce 2016 žije v každé domácnosti v průměru 2,19 osob, zatímco v roce 1960 je 3,27 osob (tab. 2). V roce 2015 nejběžnější jsou dvoučlenné domácnosti, které zaujímají 28 procent obyvatel.

Tab. 2 – Průměrná velikost domácnosti v Norsku v letech 1960–2016

Rok	Velikost domácnosti
1960	3,27
1970	2,94
1980	2,66
1990	2,40
2001	2,29
2005	2,27
2006	2,26
2007	2,25
2008	2,23
2009	2,22
2010	2,22
2011	2,22
2012	2,22
2013	2,21
2014	2,20
2015	2,20
2016	2,19

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Největší počet domácností poslední dekádu let tvoří domácnosti jednotlivce¹⁶ (obr. 17). Podle sčítání z roku 2011 přes 18 procent všech obyvatel Norska žije osamoceně, to znamená, že domácnosti jednotlivců tvoří až 40 procent všech domácností. Pro ilustraci, v roce 1980 činí podíl domácností jednotlivců 30 procent. Podíl jednočlenných domácností během 25 let narůstá a v roce 2016 kolísá na hodnotě 38 procent. Předpokládá se další procentuální nárůst podílu jednočlenných domácností. Souběžně s tím klesá podíl domácností s dětmi, zejména manželských párů (tab. 3), je tedy patrný dlouhodobý trend pohybu směrem k menším domácnostem.

¹⁵ Angličan Laslett zabývající se historickou demografií vyvrátil fenoménem rozvětvené a mnohočetné rodiny v Evropě v minulých stoletích.

¹⁶ V příloze 9 je představena struktura domácností Norska pomocí absolutního počtu domácností dle typů pro rok 2005 a pro rok 2016.

Tab. 3 – Počet domácností dle typu v Norsku v roce 2005 a 2016

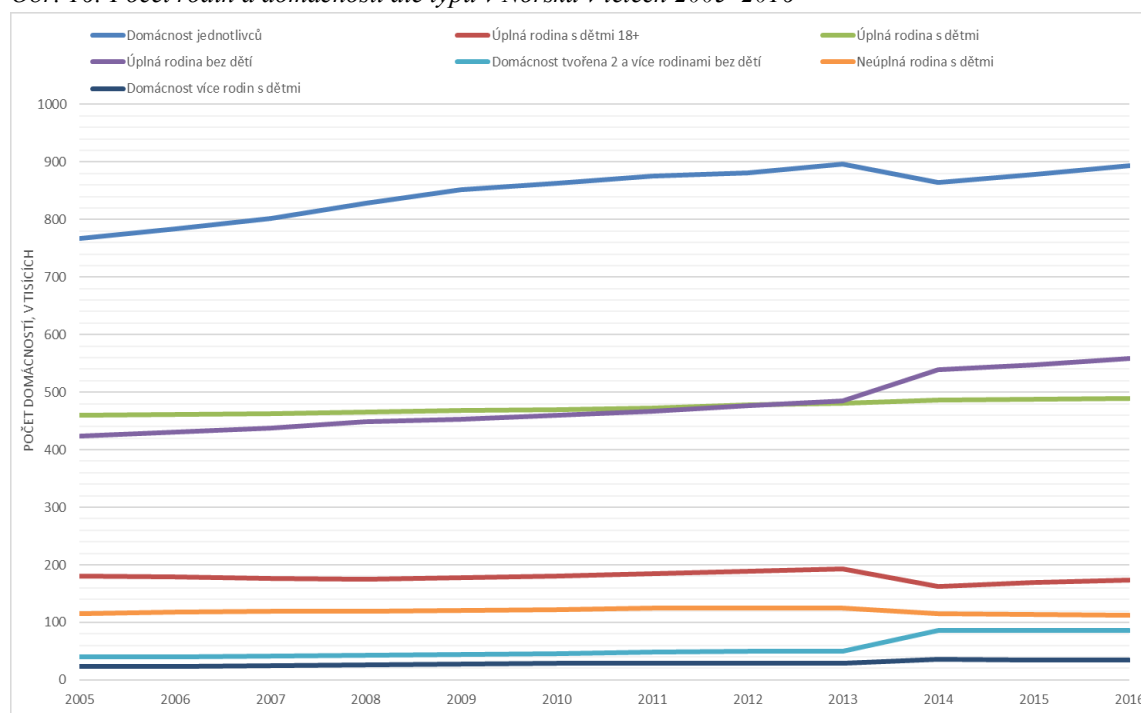
Rok	2005	2016
Domácnost jednotlivce	766 929	894 126
Domácnost párů bez dětí bydlících v domácnosti	424 271	558 429
Domácnost tvořena manželským párem s dětmi*	454 374	418 899
Domácnost tvořena kohabitujícím párem s dětmi*	132 548	185 295
Domácnost tvořena osamělou matkou s dítětem*	136 017	133 424
Domácnost tvořena osamělým otcem s dítětem*	33 592	37 837
Domácnost tvořená 2 a více rodinami jednotlivce	23 866	60 407
Domácnost tvořená 2 a více rodinami bez dětí	16 615	26 142
Domácnost tvořená 2 a více rodinami s dětmi**	22 787	34 238
Celkový počet soukromých domácností	1 586 728	1 790 368

* – počet domácností s dětmi bez ohledu na věk dítěte;

** – počet domácností s dětmi ve věku 0–17 let;

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

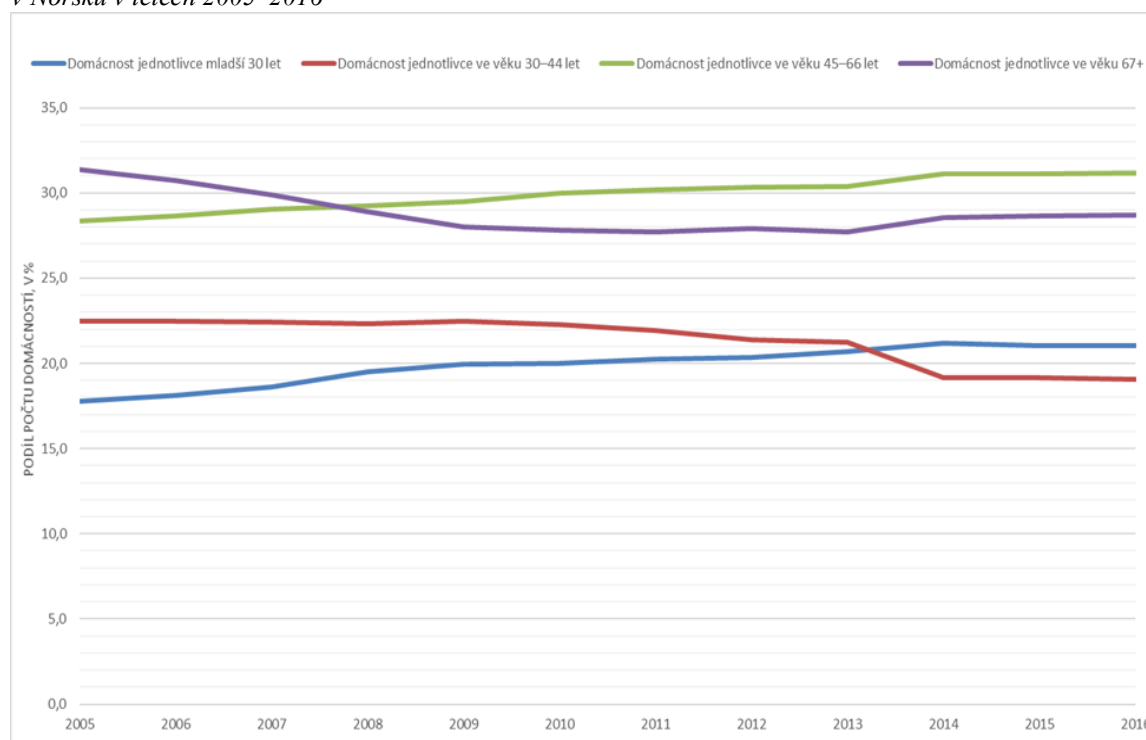
Obr. 16: Počet rodin a domácností dle typu v Norsku v letech 2005–2016

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Rozložení domácností jednotlivce podle věku je nerovnoměrné. Největší jak absolutní počet, tak i procentuální podíl domácností jednotlivce je ve starším věku 45 a více let. V roce 2016 tento podíl odpovídá hodnotě přes 50 procent všech domácností jednotlivců a 23 procent všech domácností v Norsku (obr. 17). Nicméně zatímco do roku 2008 podíl domácností jednotlivců ve věku 67 let a starších na celkovém počtu jednočlenných domácností je více než domácností jednotlivců ve věkové skupině 45–66 let, po roce 2008 se situace obrátí a domácnosti jednotlivce ve věku 45–66 početně převyšují počet domácností jednotlivce starších 67 let. V období 2008 až 2013 nejprve podíl domácností jednotlivců ve věku 67 let a více klesá, pak stagnuje a od roku 2013 se pomalu zvyšuje na hodnotu 29 procent v roce 2016. Celkově tyto domácnosti tvoří v roce 2016 skoro 11 procent všech domácností.

Obr. 17: Podíl počtu domácností jednotlivce podle věku na celkovém počtu domácností jednotlivce v Norsku v letech 2005–2016

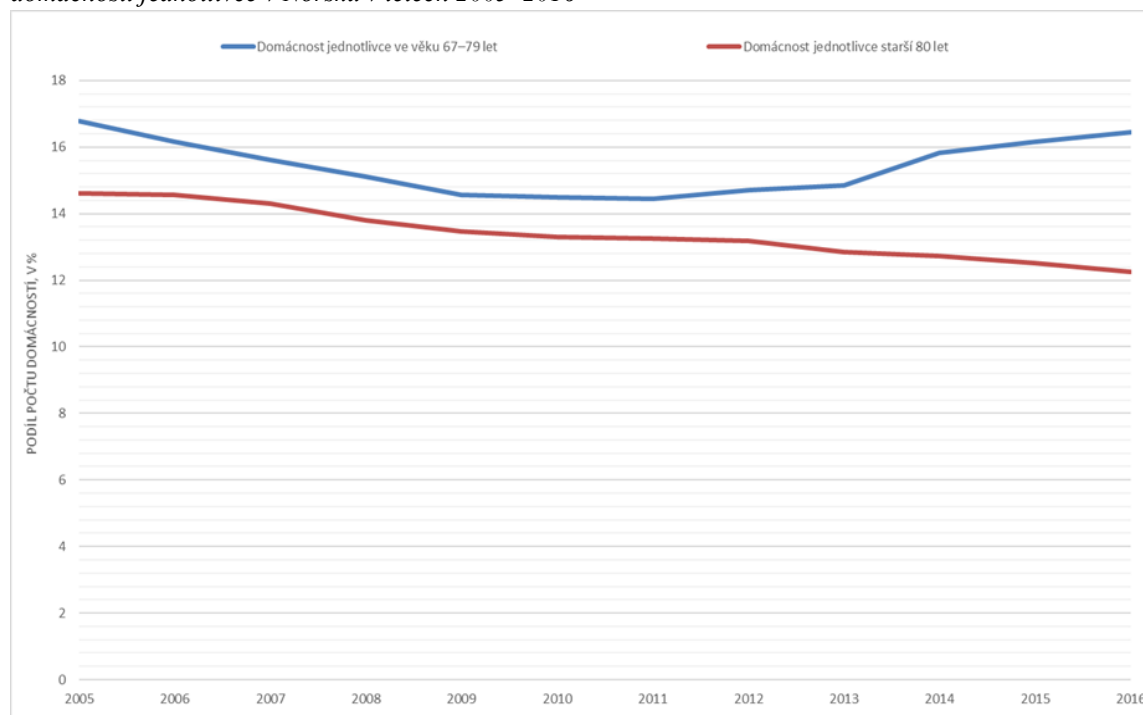

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Od roku 1960 do 90. let 20. století rychle roste absolutní počet domácností jednotlivců starších 67 let. Nárůst podílu domácností jednotlivců ve věku 67 let a více je zapříčiněn zvýšením absolutního počtu domácností jednotlivce a větším procentuálním podílem na počtu domácností jednotlivců zejména ve věku 67–79 let od roku 2011. Prudší nárůst však zažívá absolutní počet domácností jednotlivce staršího 80 let až do roku 2013 (příloha 2), přesto procentuální podíl domácností jednotlivce staršího 80 let se podílí čím dále tím méně na počtu všech domácností jednotlivce starších 67 let (obr. 18). A od roku 2013 dokonce absolutní počet domácností jednotlivce staršího 80 let klesá. V roce 2016 přes 16 procent všech domácností jednotlivce jsou domácnosti jednotlivce ve věku 67–79 let a 12 procent domácností jednotlivce staršího 80 let, zatímco podíl na všech domácnostech dělá přes 6 procent a přes 4,5 procenta v odpovídajícím pořadí. Podle simulace budoucího vývoje počtu domácností jednotlivce ve starším věku v podmínkách stárnoucí populace Keilmana a Christiansen (2010) předpokládají, že do roku 2032 v Norsku vzroste počet domácností tvořené párem ve starším věku a to od 80 let, jednak kvůli snížení nadúmrtosti mužů, a jednak kvůli zvýšené popularitě manželství v období, kdy tyto kohorty byly v reprodukčním věku. Podle jejich simulace bude v roce 2032 žít s partnerkou 77 procent mužů starších 80 let, zatímco v roce 2002 tento podíl činí pouze 54 procent. Podíl žen ve věku 80 let žijících s partnerem vzroste z 15 procent o 11 procentuálních bodů v odpovídajícím období. Ve své simulaci Keilman a Christiansen předpokládají, že v roce 2032 poklesne podíl domácností jednotlivců starších 80 let na 9 procent všech domácností jednotlivců. Což zatím do roku 2016 odpovídá skutečnosti. Data z období 2005 až 2015 svědčí o poklesu podílu osob bez vztahu ve věkové skupině 67–79 let a starších 80 let o více než 4 procentuální body (obr. 21). Na druhé straně z výsledků simulace budoucího vývoje počtu domácností jednotlivce ve starším věku je patrné, že snižující se podíl bude kompenzován vyšším počtem domácností jednotlivců

starších 80 let kvůli zvýšené intenzitě rozvodů a popularitě kohabitací, které mají větší riziko zániku než manželské svazky (Keilman a Christiansen, 2010).

Obr. 18: Podíl počtu domácností jednotlivce ve věku 67–79 a starších 80 let na celkovém počtu domácností jednotlivce v Norsku v letech 2005–2016

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

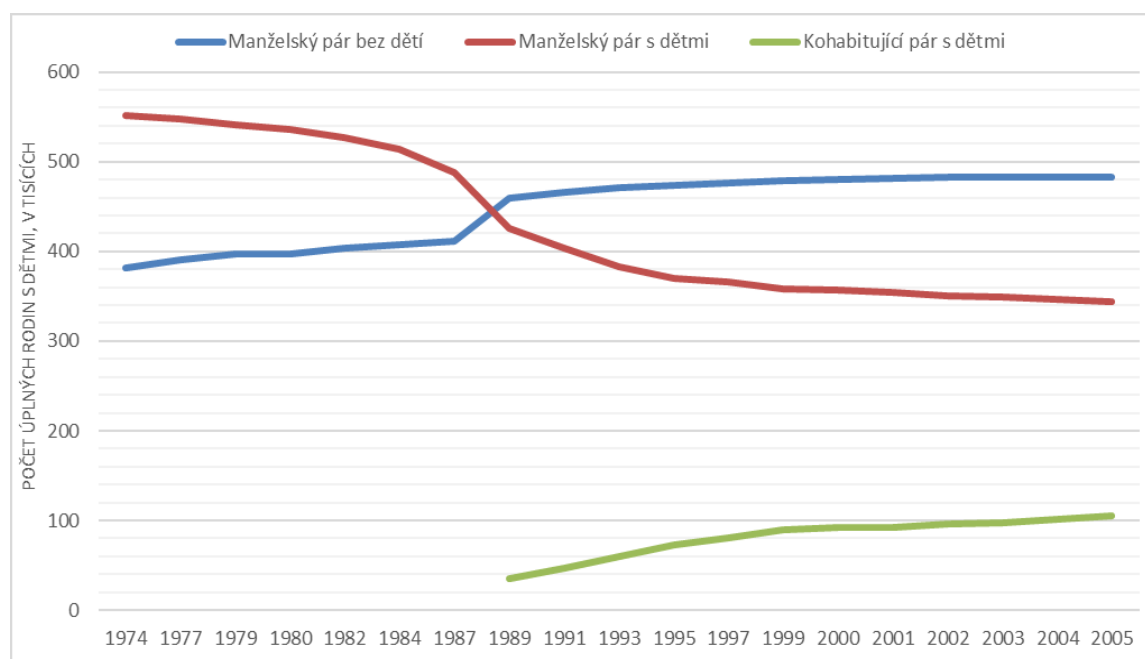
Dlouhodobě je patrný i trend rostoucího počtu domácností jednotlivců mladších 30 let. Zatímco v roce 2005 podíl domácností jednotlivců mladších 30 let na celkovém počtu všech domácností činí necelých 7 procent a skoro 18 procent ze všech domácností jednotlivců, v roce 2016 v uvedeném pořadí odpovídají dané podíly 8 procentům a 21 procentům (obr. 17). Opačný trend je patrný v zastoupení domácností jednotlivce ve věku 30–44 let na všech domácnostech jednotlivců. Ve studovaném období 2005 až 2016 podíl klesá z 22,5 procent na 19,1 procent, nepřehlédnutelný je i zlom v roce 2013, který je zapříčiněn přesunem studentů z formálního trvalého místa bydliště na adresu obvyklého bydliště.

V populaci Norska jako celku neexistuje žádný významný rozdíl v podílu jednočlenných domácností vedených mužem nebo ženou. Nicméně zatímco domácnosti jednotlivců, ve které je v čele žena, pochází ze starších věkových skupin populace, tak jednočlenné domácnosti mužů jsou většinou z mladších věkových skupin populace. Jednočlenné domácnosti jsou zvláště časté v centrech největších měst a řídké obydlených oblastech. Obecně lze konstatovat, že jednočlennou domácnost tvoří nejčastěji mladí lidé a senioři. Není tak překvapivé, že s rostoucí nadějí dožití zejména, roste absolutní počet domácností jednotlivců seniorů ve vyšším věku a domácností starších lidí dožívajících se staršího věku spolu, což ovlivňuje také počet úplných rodin.

Počet úplných rodin bez dětí dlouhodobě roste (tab. 3), tj. z 381 tisíc v roce 1974 na současných 483 tisíc v roce 2016. V roce 2013 je podle statistik více norských domácností bez dětí než s dětmi, což je zapříčiněno mimo jiné již zmíněným přesunem studentů z formálního trvalého místa bydliště na adresu obvyklého bydliště (obr. 16). Počet manželských párů s dětmi v období 1974–2016 klesá z necelých 551 tisíc na 344 tisíc, nicméně vycházíme-li z dat

obrázku 20, pak je pokles dán i metodickou změnou, protože od roku 1989 data zahrnují jen děti do 20 let, a ne všechny děti bez ohledu na věk jako v přechozích letech.¹⁷ K tomuto trendu přispívá rozšíření a častější volba alternativních forem soužití partnerů, jako je např. kohabitace (obr. 20). Jen od roku 1989, kdy jsou data dostupná, počet kohabitací s dětmi v Norsku stoupá z 35 tisíc na 105 tisíc v roce 2005. Pokud jde o nesezdané soužití partnerů bez dětí, které se stejně jako manželské páry považují za úplné rodiny, jejich počet lze považovat za podhodnocený, protože jsou nedostatečně podchycené.

Obr. 20: Počet úplných rodin dle typu soužití v Norsku v letech 1974–2005

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

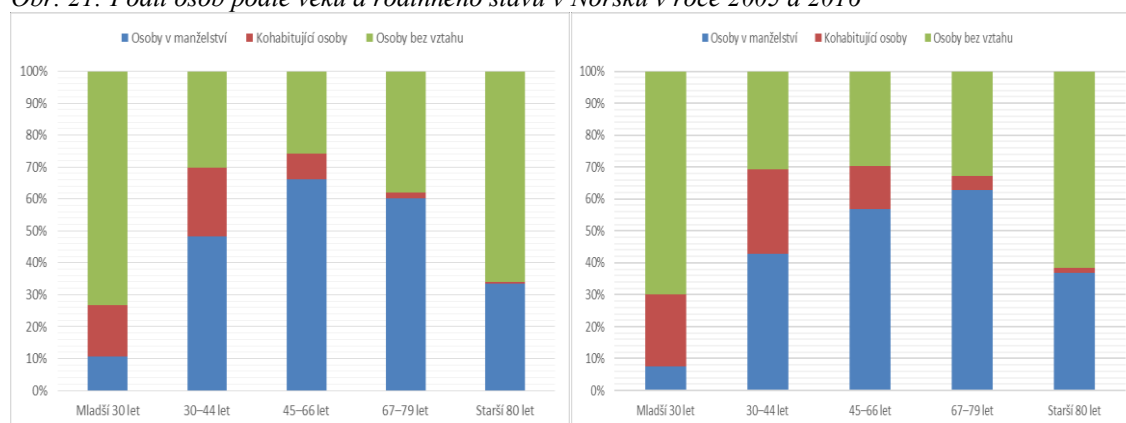
Kohabitace je v poslední době jednou s nejrozšířenějších forem vztahu ve vyspělých státech. Jeden ze čtyř lidí v Norsku žije v kohabitaci. Téměř 70 procent osob ve věku od 16 do 79 let v roce 2014 jsou v partnerském vztahu. Ve stejném roce v populaci Norska je přes 18 procent obyvatel v kohabitaci a 49 procent žije v manželském svazku, a tento podíl nadále klesá. Podíl kohabituujících párů vůči ženatým a vdaným se od roku 1980 postupně zvyšuje. V první polovině 90. let 20. století kohabitace činí 20 procent ze všech párů. V roce 2015 se jedná o 25 až 30 procent. Nárůst počtů kohabitací je patrný ve všech věkových skupinách, největší procentuální růst o více než 6 procentuálních bodů však vykazuje skupina osob mladších 30 let z 109 tisíc v roce 2005 na 185 tisíc v roce 2016 (obr.21). Také o 5 procentuálních bodů je nárůst u osob ve věku 45–66 let z hodnoty přes 96 tisíc na necelých 193 tisíc ve stejném období. Podíl osob ve věkové skupině 30–44 let v kohabitaci také vzrostl, konkrétně z hodnoty 21 procent v roce 2005 na necelých 27 procent v roce 2016, v absolutní počty narůstají z hodnoty přes 218 tisíc na necelých 279 tisíc.

Nevýznamnější pokles podílu osob v manželství je patrný zejména ve věkových skupinách 30–44 let přes 5 procentuálních bodů. V roce 2005 je 494 tisíc osob v manželství ve věku 30–44 let a v roce 2016 tento počet klesá o více než 40 tisíc osob. Ve věkové skupině 45–66 let absolutní

¹⁷ V grafu v příloze 8 jsou data za domácnosti s jednotnou metodologií (rodiny s dětmi bez ohledu na věk), který také slouží jako podklad poklesu počtu rodin s dětmi.

počet osob v manželství narostl o 12 tisíc, zatímco v přepočtu na podíly tento pokles dělá přes 9 procentuálních bodů. Podíly starších věkových skupin osob v manželství od roku 2005 vykazují mírně rostoucí charakter a vidíme i na obrázku 21 posun z věkové skupiny 45–66 let do věkové skupiny 67–79 let, kde v roce 2016 byl největší počet osob v manželství. Také stojí za zmínku nárůst osob v manželství starších 80 let z hodnoty 63 na 73 tisíc osob. Tyto nárůsty jsou zapříčiněné zlepšením úmrtnostních poměrů u mužů, tím pádem více párů se dožije staršího věku spolu. Klesá podíl osob bez vztahu mladších 30 let a starších 67 let, i když absolutní počet osob mladších 30 let a ve věku 67–79 let vykazují růst. Absolutní počty osob starších 80 let klesají z 125 na 122 tisíc osob bez vztahu.

Obr. 21: Podíl osob podle věku a rodinného stavu v Norsku v roce 2005 a 2016

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Zaměříme-li se na detailnější věkové skupiny v tabulce číslo 4, zjistíme, že ve věkové skupině mladší 30 let je podíl kohabitace dokonce vyšší než podíl manželských párů, což odpovídá trendu odkládání sňatku do vyššího věku (viz. Sňatečnost – Kapitola 3, Populační vývoj Norska). Ve věkové skupině nad 30 let je tento údaj spíše opačný. Podíl kohabitujiících se zvyšuje hlavně ve věkové skupině 35 až 39 let. Lze předpokládat, že časem kohabitace bude častější volbou mezi formami vztahu.

Podle statistik roku 2014 nejvyšší podíl osob žijících v kohabitaci je jak u mužů, tak i u žen, ve stejné věkové skupině 25 až 29 let. V roce 2014 více než 45 procent žen v této věkové skupině žijí dle dat v kohabitaci. U mužů je tento podíl nižší a činí 36 procent. Od věku 35 let se podíl lidí žijících v kohabitaci postupně snižuje v každé věkové skupině. Kupříkladu ve věkové skupině 70–79 let je podíl kohabitace na jednotlivých typech soužití pouze 3 procenta.

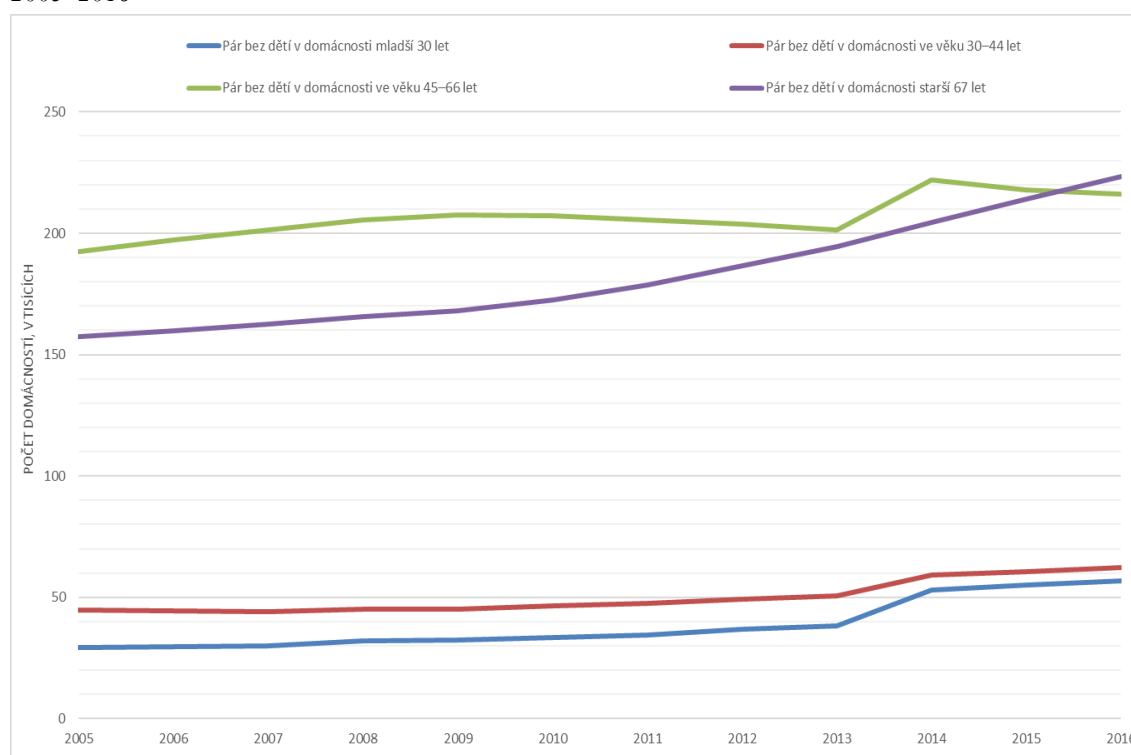
Věkové rozložení úplných rodin bez dětí je nerovnoměrné stejně jako u rozložení domácností jednotlivce. Největší podíl domácností tvoří věková skupina 45–66 let a starší 67 let, a to něco málo přes 79 procent všech úplných rodin bez dětí a skoro 20 procent všech domácností. Dlouhodobě roste, jak absolutní počet, tak podíl úplných rodin bez dětí starší 67 let (obr. 22). Od roku 2009 klesá absolutní počet i podíl úplných rodin bez dětí ve věku 45–66 let. Mladší věkové skupiny domácností úplných rodin bez dětí stejně jako ta starší věková skupina vykazují sice méně rychlý však rostoucí trend v čase.

Tab. 4 – Podíl kohabitujících osob ve vybraných věkových skupinách v Norsku, ve vybraných obdobích, v procentech

Věk	1993–1995	1999–2001	2005–2007	2011–2013
20–24	25	22	30	25
25–29	35	39	40	39
30–34	24	30	31	36
35–39	15	20	24	29
40–44	10	16	20	22
45–49	8	11	16	21
50–54	6	8	10	15
55–59	4	7	8	10
60–69	3	4	6	7
70–79	1	2	2	4

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c)

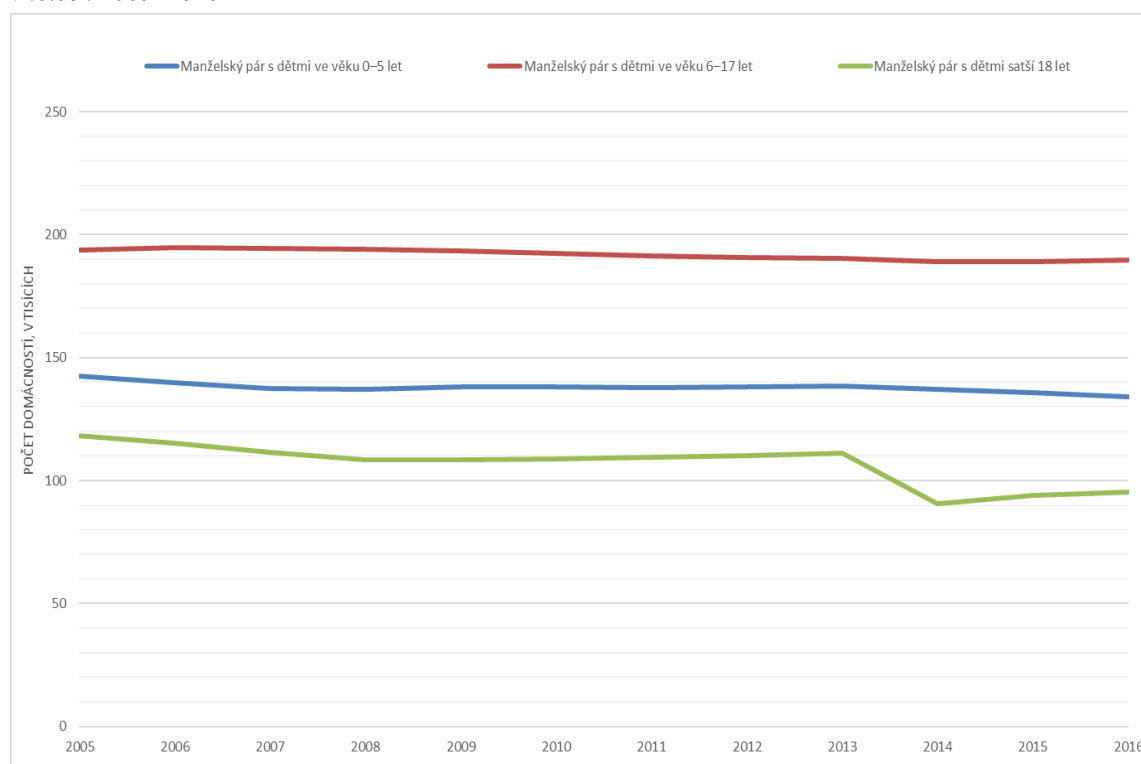
Obr. 22: Počet domácností tvořené úplnou rodinou bez dětí v domácnosti podle věku v Norsku v letech 2005–2016

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Podíl domácností párů s dětmi se v čase snižuje. Podíl všech domácností s dětmi od druhé poloviny 80. let 20. století dlouhodobě a pomalu klesá. V roce 2016 z celkového počtu domácností 2 348 tisíc bylo jenom 27 procent domácností s dětmi. Na počátku 90. let 20. století činil tento podíl v Norsku 32 procent. Je to především z důvodu poklesu podílu domácností manželských párů s dětmi (obr. 20). Procento kohabitujících párů s dětmi se mírně zvyšuje (tab. 3). Průměrný počet dětí v rodině klesá z hodnoty 1,81 v roce 2001 na hodnotu 1,74 v roce 2016.

Obr. 23: Počet domácností tvořené manželským párem s dětmi podle věku dětí v Norsku v letech 2005–2016

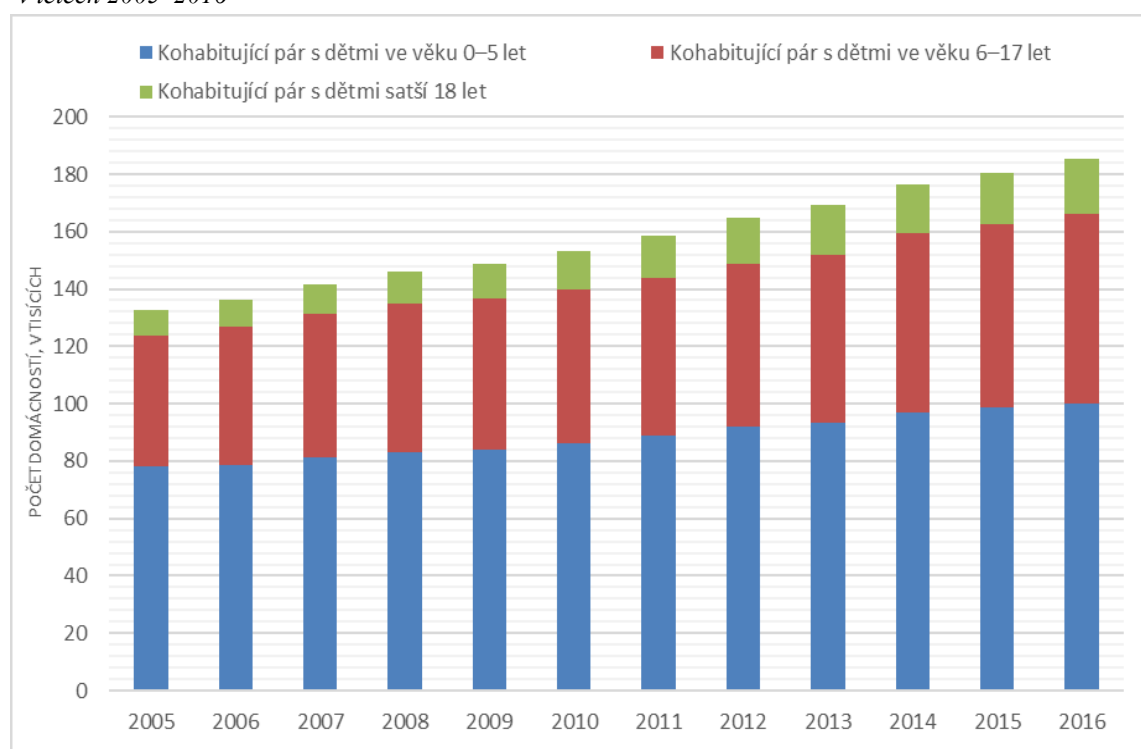

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Od roku 2005 počet domácností tvořené manželským párem s dětmi ve věku 0 až 17 let mírně klesá. V roce 2016 je podíl domácností tvořené manželským párem s dětmi ve věku 0 až 17 let přes 41 procent ze všech jedno-rodinných domácností s dětmi a skoro 14 procent ze všech domácností. Je patrný pomalý nárůst počtů manželských párů s dospělými dětmi od roku 2008 (obr. 23). Přestože se kohabitace rychle rozšiřuje jako forma vztahu mezi partnery, zatím vyšší podíl domácností s dětmi tvoří domácnosti manželských párů, v roce 2016 podíl domácností tvořené kohabitujiícím párem s dětmi ve věku 0 až 17 let je přes 21 procent a na celkovém počtu domácností tvoří přes 7 procent. Počty kohabitujiících párů s dětmi všech věkových skupin dlouhodobě rostou (obr. 24). Podíl dětí žijících s rodiči v manželství dramaticky klesá z hodnoty 78 procent v roce 1989 na hodnotu 55 procent v roce 2016 (obr. 20). Podíl dětí žijících se svými biologickými rodiči v kohabitaci se zvyšuje ve stejném období z 5 na 21 procent. Více rodin s více dětmi neuzavírá sňatek. Od začátku 21. století klesá počet manželských párů s jedním dítětem, a to hlavně z důvodu oslabení instituce manželství a také poklesu úrovně plodnosti. Na poklesu počtu manželských párů se 2 a se 3 a více dětmi se nejvíce podílí častá preference moderní populace menších domácností a také pokles úrovně plodnosti. Nárůst počtu kohabitujiících párů s jedním dítětem a také se 2 a více dětmi je zapříčiněn rozšířením alternativních forem soužití partnerů. V roce 2016 je necelých 20 procent dětí se sourozenci žijících s rodiči v kohabitaci, zatímco v roce 2001 tato hodnota osciluje kolem 14 procent (příloha 7). Průměrný počet členů v domácnosti tvořené manželským párem mírně klesá, naopak průměrný počet členů v domácnosti tvořené kohabitujiícím párem stoupá, to také svědčí o tom, že kohabitace přebírá funkci manželství¹⁸ (Kiernan, 2004; Perelli-Harris et al., 2010, 2012; Kennedy a Bumpass, 2008)

¹⁸ Podrobnější členění je představeno v grafech v přílohách – příloha 7.

Obr. 24: Počet domácností tvořené kohabitujičím párem s dětmi podle věku dětí v Norsku v letech 2005–2016

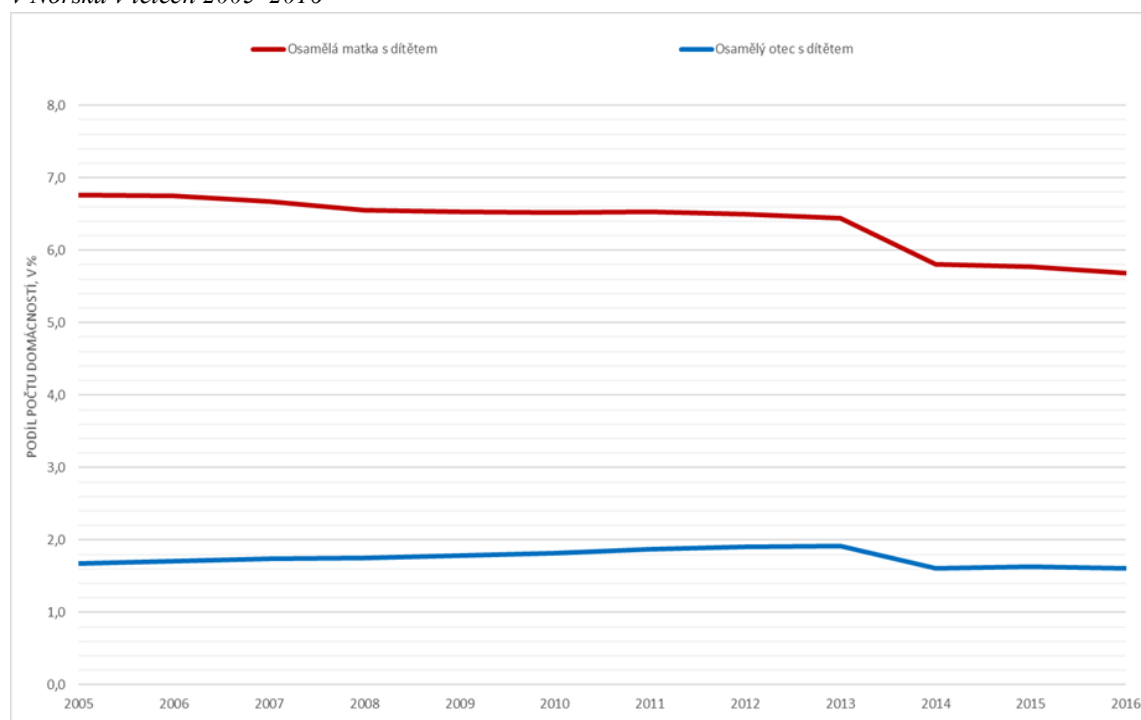

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Zatímco se absolutní počet rodin s dětmi snižuje, podíl neúplných rodin s dětmi se dlouhodobě zvyšuje. Podíl domácností samotného rodiče s dětmi na celkovém počtu domácností se mírně zvýšil ze 7 procent v roce 1977 na 8,4 procent v roce 2013, nicméně od roku 2013 tento podíl nepatrně klesá (obr. 16). V roce 2016 tvoří přes 14,5 procent domácností s dětmi neúplné rodiny s dětmi ve věku 0 až 17 let. Vyšší počet neúplných rodin je v čele se ženou. Přestože v poslední době narůstá počet domácností neúplných rodin v čele s otcem a klesá počet domácností neúplných rodin v čele s matkou, rozdíly mezi domácnostmi neúplných rodin vedené ženou a mužem zůstávají výrazné. V roce 2016 tvoří 1,6 procent všech domácností v Norsku neúplné rodiny vedené otcem a 5,7 procent neúplné rodiny vedené matkou (obr. 25).

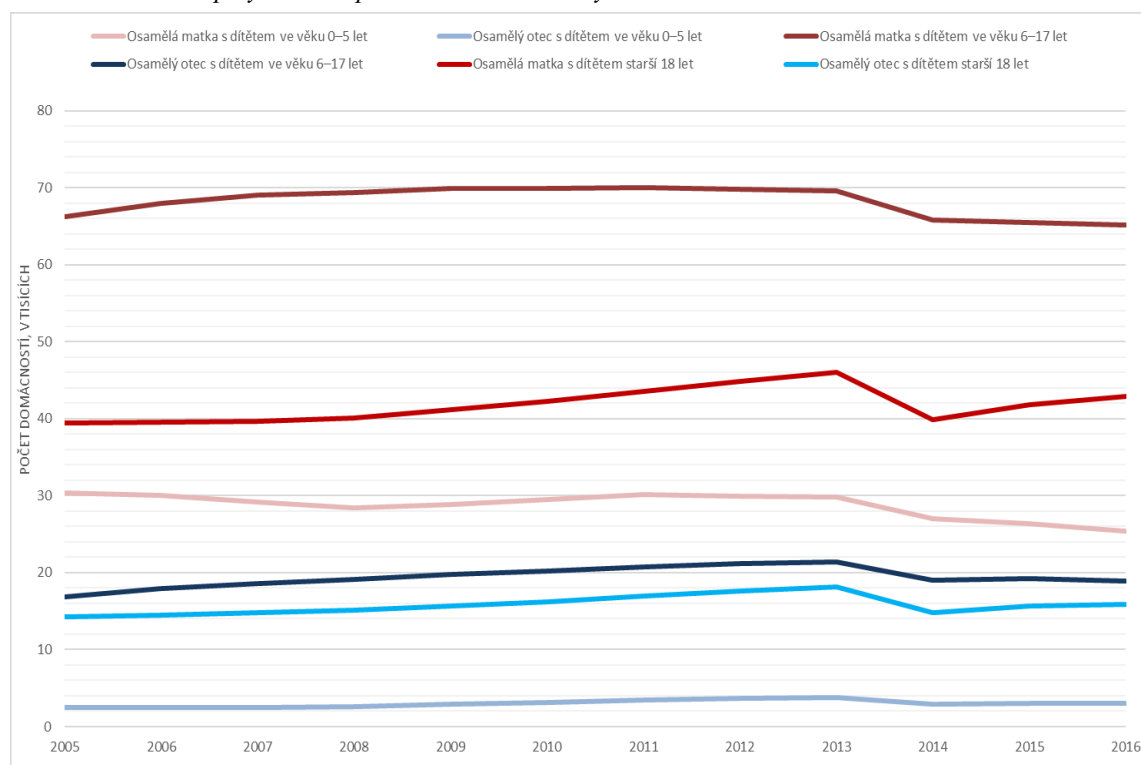
Z hlediska věkového rozložení neúplných rodin podle pohlaví osoby v čele domácnosti a dle věku dětí mají největší počty domácností v čele se ženou a dětmi ve věku 6 až 17 let, nicméně jejich počet v čase klesá (obr. 26). Druhý nejčastější typ neúplné rodiny je domácnost neúplné rodiny v čele se ženou s dětmi staršími 18 let, počty těchto domácností se od roku 2008 zvyšují. Klesající charakter mají počty neúplných rodin v čele se ženou s věkovou skupinou dětí od 0 do 5 let. Rozložení neúplných rodin s mužem v čele a podle věku dětí je obdobné jako u domácností neúplných rodin se ženou v čele. Počet neúplných rodin otců s dětmi ve všech věkových skupinách mají od roku 2008 rostoucí charakter. V roce 2016 žije více než 24 procent dětí jen s jedním vlastním rodičem, matkou nebo otcem, zatímco v roce 1989 činí tento podíl 18 procent. Neúplná rodina s dětmi je častěji vedena ženou, přes 19 procent dětí v roce 2016 žije jenom s osamělou matkou a 2 procenta jenom s osamělým otcem. V průběhu posledních deseti let dochází k nárůstu podílu dětí žijících s otcem.

Obr. 25: Podíl neúplných rodin s dětmi z celkového počtu domácností podle osoby v čele domácnosti v Norsku v letech 2005–2016

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Obr. 26: Počet neúplných rodin podle věku dětí a osoby v čele domácnosti v Norsku v letech 2005–2016

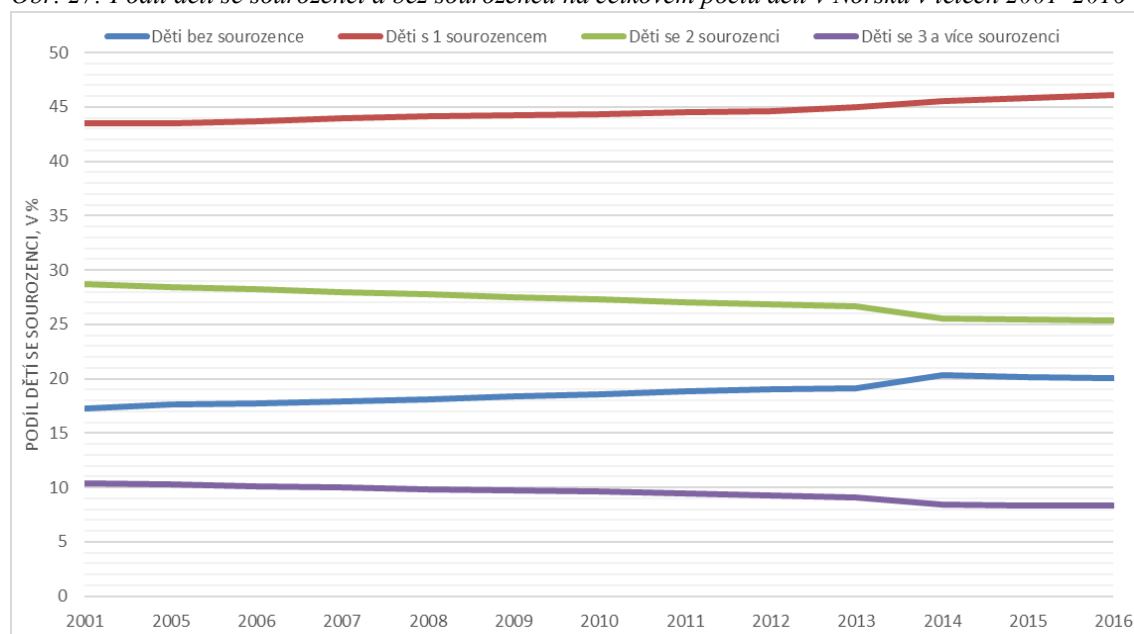
Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Jedním z mnoha výsledků individualizace je nejenom odkládání rodičovství do vyššího věku, ale i preference menších rodin a nižšího počtu dětí v rodině. Průměrný počet dětí na jednu rodinu klesá. V roce 2016 žije více než 20 procent dětí bez sourozenců, ve srovnání s rokem 2001 jde o pokles 3 procentuálních bodů. Podíl dětí se 2 sourozenci se v období 2005–2016 snižuje,

zatímco podíl dětí s jedním sourozencem a bez sourozenců se zvyšuje (obr. 27). Absolutní počet dětí se 2 sourozenci a více se také dlouhodobě snižuje. Na začátku roku 2001 byl tento podíl 10 procent. V roce 2016 žije téměř 46 procent všech dětí s jedním sourozencem, 25 procent se 2 sourozenci a 8 procent se 3 nebo více sourozenci.

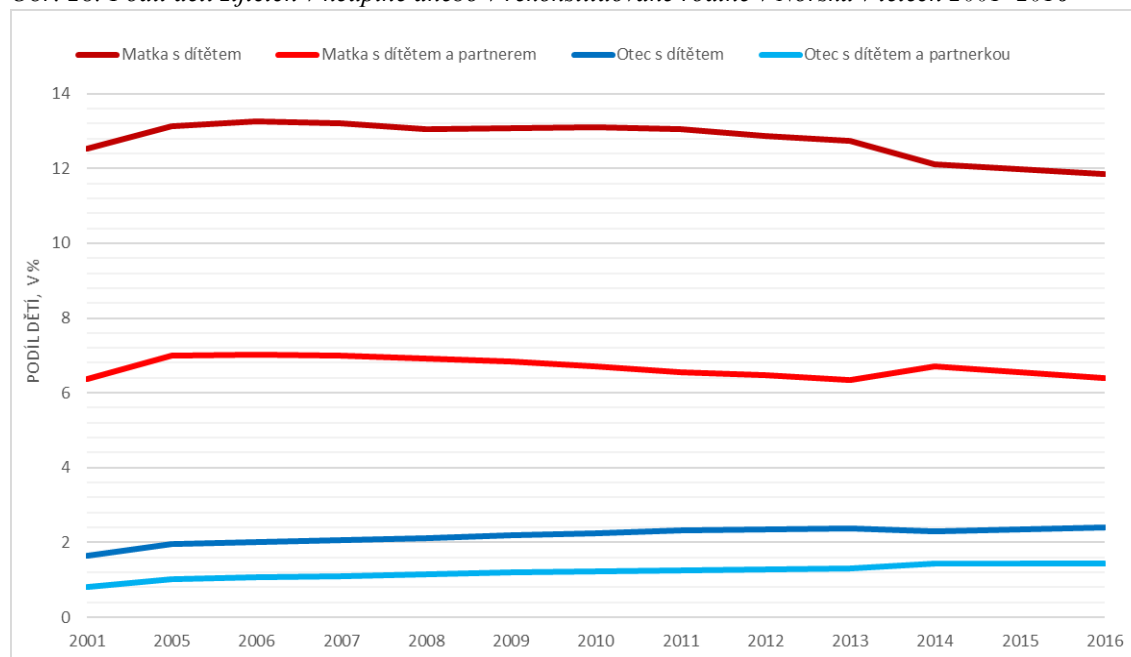
S rostoucím počtem rozvedených manželských párů s dětmi a zaniklých kohabitací s dětmi roste i počet rekonstituovaných rodin s jedním a více dětmi. Ze studií Thomson et al. (2014) vyplývá, že s postupem času je více žen (nejčastěji ze sociálně slabších skupin), které mají děti od více partnerů. Ze stejné studie plyne, že mladší věk matky při narození prvního dítěte je spojen s nižší stabilitou vztahu, tudíž mladší matky častěji rekonstruuji své rodiny. Na základě obrázku 28 lze usuzovat, že v roce 2016 více než 6 procent dětí bydlelo v úplné rodině s biologickou matkou a nevlastním otcem a skoro 1,5 procenta dětí bydlelo spolu s biologickým otcem a nevlastní matkou. Rostoucí počet rekonstituovaných rodin naznačuje sice pomalý ale klesající podíl dětí, které mají pouze biologického sourozence (příloha 3). V roce 2001 je přes 85 procent dětí, které mají jenom biologického sourozence, a v roce 2016 činí tento podíl dětí hodnotu o 0,4 procentuálního bodu nižší. Dlouhodobě roste podíl dětí, které mají pouze nevlastní sourozence a podíl dětí se sourozenci polovlastními a se sourozenci nevlastními (příloha 4). Děti narozené v rekonstituované rodině, kde rodiče, již děti mají, mohou přispět k solidaritě a sblížení partnerů v nové rodině. Nicméně v rekonstituovaných rodinách, kde děti jsou pouze polovlastními sourozenci, jsou mnohdy větší věkové rozdíly mezi dětmi, a kvůli věkové propasti mezi nimi může dojít k nepochopení a větší konkurenci o pozornost rodičů (Thomson, 2014). Roste počet dětí žijících s biologickým otcem a nevlastním rodičem jak bez sourozenců, tak i se sourozenci (příloha 6). Počet rekonstituovaných rodin, kde jediným biologickým rodičem je matka od 2013 roku mírně klesá, a je to zapříčiněno především poklesem počtu dětí žijících pouze s matkou (příloha 5).

Obr. 27: Podíl dětí se sourozenci a bez sourozenců na celkovém počtu dětí v Norsku v letech 2001–2016

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

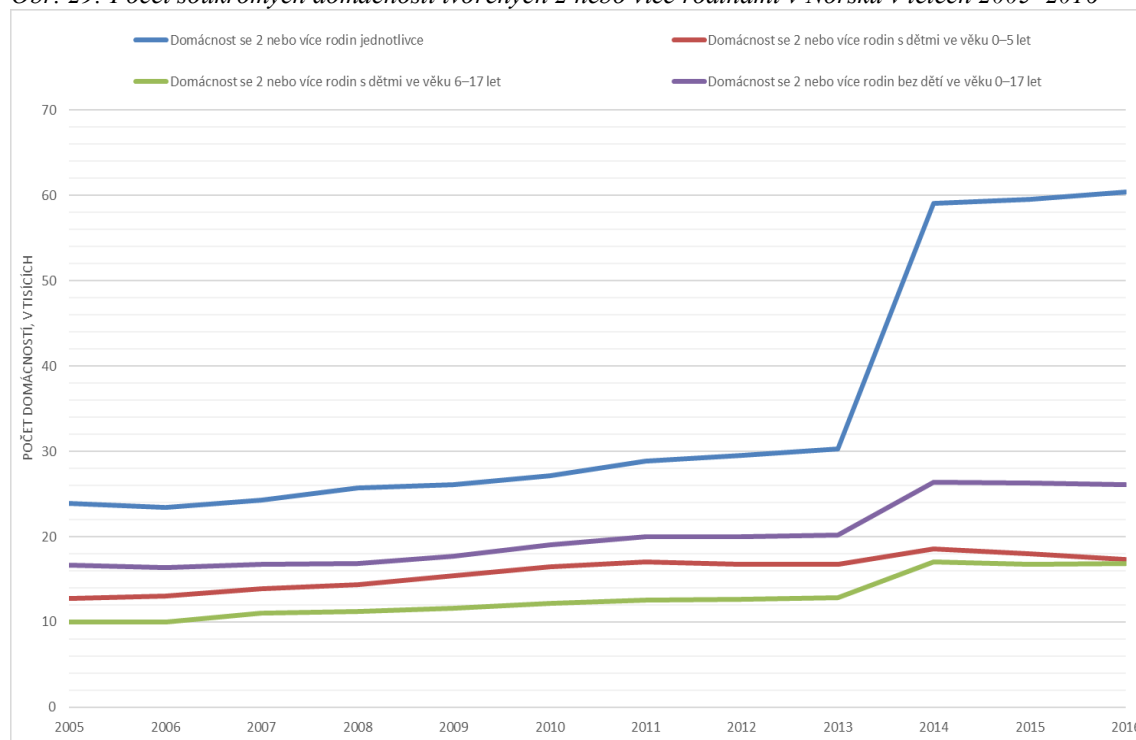
Obr. 28: Podíl dětí žijících v neúplné anebo v rekonstituované rodině v Norsku v letech 2001–2016

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

V roce 2016 je podíl soukromých domácností tvořených 2 nebo více rodinami menší než 8 procent všech soukromých domácností (obr. 15). Roste absolutní počet a procentuální podíl domácností se 2 nebo více rodinami jednotlivců (obr. 29). Od roku 2001 se počet domácností se 2 nebo více rodinami do roku 2016 skoro zdvojnásobil z 63 tisíc na více než 120 tisíc. Jak již bylo zmíněno, mezi roky 2013 a 2014 je prudký růst počtů domácností se 2 nebo více rodinami jednotlivců podmíněn technickou záležitostí. V celém období od roku 2005 až do roku 2014 se absolutní počet domácností se 2 nebo více rodinami s dětmi a bez dětí zvyšuje z hodnoty 22 tisíc v roce 2005 na hodnotu 34 tisíc v roce 2016. Od roku 2014 absolutní počet domácností se 2 nebo více rodinami s dětmi ve věku 6–17 let a bez dětí ve věku 0–17 stále pokračuje v růstu absolutních počtů. Dlouhodobý nárůst těchto typů domácností může souviset i s rostoucím počtem přistěhování z jiných států, zejména ze zemí mimo Evropu. Počet domácností se 2 nebo více rodinami jednotlivce od roku 2005 stoupá z hodnoty 23 tisíc na 60 tisíc v roce 2016. Počet domácností se 2 nebo více rodinami bez dětí ve věku 0–17 let stoupl od roku 2005 o 10 tisíc na hodnotu 26 tisíc v roce 2016. Mezitím počet domácností se 2 nebo více rodinami s dětmi ve věku 0–5 let po roce 2014 klesá s 18 tisíc na 17 tisíc v roce 2016. Kvůli provedeným technickým změnám ve statistikách není možné jednoznačně určit, zda je to bod zlomu a zda se mění charakter trendu z rostoucího na klesající kvůli oslabení imigračních toků od roku 2012 (viz. obrázek 14 – Migrace, Kapitola 3, Populační vývoj Norska), anebo jsou to jenom krátkodobé fluktuace.

Obr. 29: Počet soukromých domácností tvořených 2 nebo více rodinami v Norsku v letech 2005–2016

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Podíly domácností tvořených 2 nebo více rodinami jsou poměrně nízké, a proto ovlivnit je můžou i malá čísla. Právě z tohoto důvodu za zmínku stojí také struktura rodin a domácností imigrantů Norska, protože u některých skupin imigrantů se značně liší. Ze sčítání 2001 se zjistilo, že struktura rodin a domácností přistěhovalců je dost odlišná, a že struktura rodin a domácností zaleží na zemi původu imigrantů. Přistěhovalci ze západní a centrální Evropy mají vzorec života, který je více podobný standardu v Norsku. Struktura rodin a domácností přistěhovalců ze západoevropských zemí je také obdobná struktuře rodin a domácností tuzemského obyvatelstva. Největší rozdíly vykazují imigranti z Asie a Afriky, jejichž počty jsou dvakrát větší v porovnání s počty přistěhovalců ze západoevropských zemí (viz. tabulka 2 – Migrace, Kapitola 3, Populační vývoj Norska). Nejčastěji tito imigranti přispívají k podílům jednočlenné domácnosti, anebo domácnosti s 5 a více osobami. Podle dat sčítání z roku 2001 bydlí přes 34 procent přistěhovalců z Afriky a 36 procent z Asie v domácnosti tvořenou 5 nebo více osobami, zatímco pouze 17 procent imigrantů z evropských zemí a 15 procent obyvatel norského původu žije ve stejně velké domácnosti. Ve společné domácnosti bydlí často několik přistěhovalců. Imigranti z Asie žijí převážně v tradiční nukleární rodině, tedy 56 procent domácností tvoří páry s dětmi, zatímco páry s dětmi z Afriky tvoří jen 40 procent. Imigranti z asijských zemí více přispívají k podílům vícerodinných domácností. Naopak přistěhovalci z Afriky častěji vytvářejí jednočlenné domácnosti, které zaujímají skoro 24 procent, anebo domácnosti tvořené osamělým rodičem s dítětem, u kterého podíl činí až 17 procent.

Podíl imigrantů žijících ve vícerodinné domácnosti¹⁹ je dvakrát vyšší než podíl obyvatel tuzemského původu žijících ve vícerodinných domácnostech. Imigranti ze západoevropských zemí se velkou částí podílejí na podílu rodin žijících v kohabitaci. Imigranti z Asie a Afriky

¹⁹ Vícerodinná domácnost je domácnost, kterou tvoří dvě nebo více rodin.

přispívají k podílu rodin v manželství převážně ve věku 20 až 24 let, a to souvisí s dřívějším vstupem do manželství než u imigrantů z ostatních zemí a obyvatelstva norského původu. Zatímco u přistěhovalců mimo západoevropské země činí podíl osob v manželství ve věku 20 až 24 let úctyhodných 26 procent, u Norů činí tento podíl pouze 3 procenta. Populace přistěhoveckého původu spadá do mladších věkových skupin, a to se promítá i na struktuře rodin a domácností přistěhovalců. Tyto charakteristiky jsou aktuální i pro sčítání z roku 2011, a to jenom s malou amplitudou kolísání od hodnot sčítání z roku 2001.

4.3 Populační politika Norska

Celosvětově se mluví o oslabení instituce manželství a transformaci nukleární rodiny v moderní industrializované společnosti, ale tyto změny probíhají na každém území rozdílně kvůli působení mnoha faktorů. Mnoho vědců lákají severské země a jejich relativně pozitivní demografická situace, neboť ve srovnání s dalšími státy Evropy mají relativně vysokou úroveň plodnosti. Pro ilustraci, David Popenoe (2009) porovnává obyvatelstvo Spojených států amerických a skandinávských zemí s perspektivou převzetí rodinných politik.

Populační politika norského státu je pronatálního charakteru a do určité míry tak může ovlivňovat počet a strukturu rodin a domácností. Pod populační politiku a politiku rodiny Norska patří sociální, daňová a bytová politika. Jmenovitě jde o sociální opatření týkající se programu zvýšení zaměstnanosti žen, sociální politiky v rámci nastavení příznivých podmínek v práci pro ženy s rodinou, program zvýšení dostupnosti kvalitních zařízení pro děti z různých rodin, různé sociální dávky jako příspěvky na děti, rodičovská dovolená pro zaměstnané, jednorázové příspěvky pro nezaměstnané, příspěvky na denní péči o dítě, příspěvky na děti, náhrada výživného a podpora studujících rodičů.

Norsko je státem, který má dualistický přístup k politice rodiny. Státní podpora je zaměřena jak na rodiny, kde jsou zaměstnaní oba rodiče, tak současně na všechny typy ostatních rodinných svazků. Problematika populační politiky v Norsku úzce souvisí s dilematem mezi ideálem úplné genderové rovnosti mužů a žen na trhu práce, v příjmech a mezi politikou rodiny, kde žena je neplacenou pečovatelkou o děti a rodinu. Hodně autorů tvrdí, že hlavním cílem politiky severských zemí včetně Norska, je genderová rovnost (Borchorst, 1994; Kjelstad, 2001; Leira, 1992; 1996; Sainsbury, 2001; Skrede, 1999) a v porovnání s ostatními státy Evropy se tyto země starají méně o intenzitu plodnosti. Nicméně tyto veřejné politiky mají nepřímý dopad na úroveň plodnosti. Vysoká úroveň zaměstnanosti žen ovlivňuje celkový vysoký podíl zaměstnaných, stát pobírá vysoké daně, a z něj financuje jiné sektory – model štědrého sociálního státu. Další vědci varují, že současné demografické pozitivní trendy nehledě na pozitivní pronatální efekt sociálních politik nemusí být udržitelný (Rønsen a Skrede, 2006; 2008), a proto by se politiky měly více zaměřit na pronatální politiku samotnou.

Cílem populační politiky Norska je najít zlatý střed a křehkou rovnováhu mezi rodinou, zaměstnáním a genderovou rovností. Model sociálního zabezpečení ve všech severských zemích, kam patří i Norsko, je charakterizován nízkou mírou sociální nerovnosti. Početné studie a výzkumy ukazují na vysokou úroveň sociální rovnosti v těchto zemích. Většina výzkumů, které

byly založené na LIS²⁰ a měřily příjmovou nerovnost Giniho koeficientem, ukazují, že koeficient v severských zemích je trvale nižší než ve většině ostatních zemí. Totéž platí pro míru chudoby mezi lidmi pocházejících ze zranitelných skupin, jako jsou starší lidé a osamělé matky (Atkinson, 1995; Fritzell 2000; Smeeding, 2003; Huber a Stephens, 2001). To může mít vliv na vyšší počet domácností neúplných rodin a vznik samostatných domácností jednotlivců.

V posledních desetiletích významně roste ekonomická aktivita žen, v roce 2015 je účast žen na trhu práce téměř stejně vysoká jako u mužů. Již od roku 1980 neustále roste zaměstnanost žen, které napomáhá také vyšší úroveň plodnosti, neboť je větší poptávka po službách (například zdravotních nebo formální péče o předškolní děti), která generuje další pracovní místa. Nicméně podle Vaage (2002) leží práce v domácnosti a péče o dítě stále na bedrech matek, které tráví v průměru téměř o 2,5 hodin více během dne domácí prací než otcové. Pro vytvoření příznivých podmínek pro rodiny s dětmi politika zaměstnanosti cílí na vytvoření dostatečného počtu pracovních míst na zkrácený úvazek. Zajišťování rodičovské dovolené, větší flexibilita pracovní doby a štědré rodinné dávky jsou poskytovány v první řadě ve státním sektoru, ve kterém pracovalo podle Ministerstva dětí a rovnoprávnosti v roce 2008 až 70 procent zaměstnaných žen (Ministry of Children and Equality, 2008).

Prorodinné prostředí v Norsku je považováno za prospěšné pro seberealizaci ženy a zároveň realizaci rodiny (Klevmarken a Tasirian, 1996). S rozvojem služeb ženy mohou být zaměstnány na částečný úvazek, což umožňuje lepší sladění pracovních a rodinných povinností. Státní sektor, který zaměstnává většinu žen, nabízí příznivější programy rodičovské dovolené, nemocenské, důchodové systémy, vyšší stupeň ochrany pracovních míst a nižší tlak na zlepšení produktivity a efektivitu. Státní sektor nabízí ale nižší mzdy, což by mohlo stimulovat preference založit vícečlennou domácnost než domácnost jednotlivců, nebo zůstat neúplnou rodinou. Požadavky na dosažení nemocenské, peněžní dávky pro postižené a dávky pro nezaměstnané jsou od roku 1980 zpřísněné a stále méně lidí, a to převážně žen, jich pobírá. Podobná situace je s dávkami pro osamělé rodiče, jejichž větší část tvoří ženy. Stát nabízí peněžní podporu pro rodiny, které samy pečují o dítě bez pomoci státních zařízení. Podmínky vytvořené rodinnou politikou a politikou na trhu práce umožňují slušný život i pro neúplné rodiny, zároveň ale má úplná rodina vyšší šance na lepší finanční situaci. Lze tak předpokládat, že dané prostředí motivuje zakládat spíše úplné nukleární rodiny. Na druhé straně se mluví o relativně novém trendu rostoucí bezdětnosti mezi vysoce vzdělanými muži. Kromě toho je rozšířen i trend více partnerek, muži častěji mají děti s více než jednou ženou (Lappegård a Rønsen, 2011).

Rostoucí věk při narození prvního dítěte napovídá, že zakládání rodiny a mateřství je větší výzvou pro nové generace žen, než pro kohorty narozené v 50. letech 20. století. Pro ženu, která je orientována na tradiční rodinu je tedy těžké najít muže, který by vyhovoval jejím představám. Jedna skupina mužů nechce zakládat rodinu a mít děti, druhá skupina mužů rodinu sice preferuje, má však nižší dosažené vzdělání, tudíž i pravděpodobně nižší příjem, a velmi často již mají děti s jinou partnerkou nebo více partnerkami (Rønsen a Skrede, 2010). Podle Skrede (2005) může tento trend způsobovat potíže pro vzdělané ženy při hledání stejně vzdělaného muže, který by byl

²⁰ LIS – Luxembourg Income Study, jedna z nejkvalitnějších existujících databází o příjmech, cílena na studie diverzifikace příjmů.

ochoten sdílet rodičovské povinnosti, což bude přispívat ke snížení intenzity plodnosti a nárůstu počtu domácností jednotlivců, anebo nárůstu počtu neúplných rodin. Z výzkumu Rønsen a Skrede (2008) je patrná rostoucí tendence bezdětnosti nejenom u žen ve všech vzdělanostních skupinách a u mužů pocházejících z nejvzdělanějších skupin obyvatelstva, ale i u mužů ve všech úrovních vzdělanosti, na základě čehož autor mluví o procesu otcovství jako o selektivním procesu, zejména u mladších kohort (Skrede, 2003; 2004). Výsledky tohoto výzkumu si také dovolují předpokládat menší počet rodin, zejména ty s dětmi. Podle výsledků z výzkumů (Oláh, 2003; Duvander a Andersson, 2006; Duvander et al., 2010; Rønsen a Skrede, 2010) mají některé rodinné politiky jako příspěvek na denní péči o dítě a porodné pro dítě druhého a vyššího pořadí pozitivní vliv na narození dalšího dítěte. Podle Rønsen a Skrede (2010) má rodinná politika ve státním sektoru větší účinek a ženy z tohoto sektoru tak mají vyšší úroveň plodnosti. Pozitivní stav ovlivňuje hlavně postoj obyvatel a žen k rodině a mateřství, včetně ochoty ke sníženému zapojení na trhu práce při výchově dětí (Rønsen a Skrede, 2010).

Poslední dekádu se státní politika Norska zaměřuje hlavně na zaměstnanost žen mimo domov a u mužů naopak podporuje aktivní účast otců ve výchově dětí a posiluje dobré vztahy otec-dítě pomocí rodičovských dovolených i pro otce. Mimo to se zaměřuje i na úvazky s vyšší flexibilitou pracovní doby ve všech sektorech. Mateřská dovolená a příspěvek na mateřské dovolené se v Norsku poprvé zavedl v roce 1956 a byl jeden z prvních států v Evropě. Poté v roce 1997 byla přijata současná podoba rodičovské dovolené, kdy norští muži jako první dostali nárok čerpat z rodičovské dovolené. Už v roce 2008 nárok na otcovskou dovolenou využilo až 90 procent otců (Šubrtová, 2012). Délka rodičovské dovolené od roku 1971 vzrostla z 12 týdnů na 46 + 3 předporodní týdny pro matku s čerpáním plného platu. V roce 2016 je rodičovská dovolená dlouhá 49 týdnů s výplatou 100procentní mzdy, nebo je jinou alternativou rodičovská dovolená s délkou 59 týdnů a výplatou 80procentní mzdy a jeden rok neplacené dovolené pro každého rodiče. Z poskytnuté rodičovské dovolené matka má nárok na 3 týdny do porodu a minimálně 6 týdnů po porodu ze zdravotních důvodů – mateřská dovolená. Pak je z celkové doby rodičovské dovolené vyhrazeno až 10 týdnů pouze pro otce. Od roku 2014 je rodičovská dovolená pro otce o 4 týdny kratší než dříve, tzn. 10 týdnů pro otce v rámci otcovské kvóty. Ostatní období rodičovské dovolené může být poskytnuto jak matce, tak i otci. Maximální doba rodičovské dovolené po porodu je 3 roky a 2 z nich jsou neplacené. Existují také tzv. „otcovské dny“, to jsou 2 týdny hned po porodu, které nejsou placené státem, to zaleží na dohodě se zaměstnavatelem otce. Data z norských statistik naznačují, že otcové čerpají déle z rodičovské dovolené, když má jeho partnerka vyšší úroveň dosaženého vzdělání a příjmu, má vyšší status v práci a je zaměstnaná na plný úvazek (Brandth a Kvande, 2016). Rodičovskou dovolenou můžou využít pouze zaměstnaní rodiče, nezaměstnaní dostávají jednorázový příspěvek v hodnotě 38 750 NOK od roku 2014. Zaměstnaný otec má nárok na 29 týdnů rodičovské dovolené s čerpáním 100 procent mzdy anebo 39 týdnů s čerpáním 80 procent mzdy, jestli matka je nezaměstnaná. Přibližně 85 procent matek a 70 procent otců mělo nárok v roce 2014 na rodičovský příspěvek. Politika otcovské kvóty neovlivňuje četnost rodin ani domácností, ale má pravděpodobný vliv na kvalitu rodin a vztahů mezi rodiči. Z výzkumu Kvande a Brandth z roku 2017 plyne, že otcové si uvědomují vážnost a odpovědnost za péči o malé dítě. Je to pro ně zkušenost, která otevírá oči, zpochybňuje předchozí názor o péči a vede k většímu respektování domácí práce vykonávané

ženou, ohledně které bývají konflikty v mnoha rodinách. Je otázkou, zda to může mít dlouhodobě za následek menší počet rozchodů, a tedy mít vliv na strukturu rodin a domácností, a zda-li to může ovlivnit postoje jejich dětí o důležitosti rodiny.

Různé příspěvky na děti jsou považovány norským státem za nejdůležitější nástroje politiky rodiny, s čímž se shoduje i výzkum Lappegård a Aassve (2008).²¹ Systém příspěvků byl zákonem nastaven v roce 1946. Historie příspěvků může být rozdělena na dvě období, a to do roku 1970, kdy příspěvky dostávaly rodiny se 2 a více dětmi a po roce 1970, kdy na příspěvky měly nárok všechny rodiny. Od roku 1998 přispívá Norsko rodičům s dětmi od 1 roku do 3 let peněžní formou, nebo formou dotované denní péče, anebo kombinací těchto dvou. Příspěvek na denní péči o děti je určen rodičům, kteří se o děti ve věku od 1 do 3 let starají sami nebo částečně bez pomoci státních nebo soukromých zařízení péče o děti. Rodič samoživitel dostává dvakrát vyšší příspěvky na děti, například neúplná rodina s jedním dítětem obdrží vyšší příspěvek odpovídající 2 dětem. Nárok na zvýšené příspěvky rodič ztrácí, pokud žil v jedné domácnosti s partnerem alespoň 12 měsíců v posledních 18 měsících. Od roku 2014 je poskytována peněžní pomoc na denní péči jen dětem od 1 do 2 let. Rodiny s dětmi mladšími 18 let mají nárok na přídatky na dítě peněžní formou. Výše přídatků jsou stanoveny každoročně parlamentem. Stimulací k založení společné rodiny je příspěvek na dítě i nového partnera s dítětem mladšího 18 let. Příspěvky na dítě nejsou však v úplné rodině výhodnější než pomoc neúplným rodinám, na základě čehož se dá předpokládat, že pro některé páry nebude finančně výhodné deklarovat novou společnou rodinu. Podpora osamělých rodičů byla do roku 1998 ještě silnější, ale po roce 1998 vznikalo stále více podmínek pro získání státní podpory a stávaly se přísnějšími.

Také je např. poskytován příspěvek na hlídání dětí samoživitele, pokrývající 70 procent nákladů, kdy rodič sám pečuje o dítě a studuje nebo pracuje mimo domov. Existuje také náhrada výživného od státu pro rodiče samoživitele, pokud druhý rodič výživné neplatí (Ministry of Children and Equality, 2017). V rámci podpory mladých rodičů jsou poskytnuté peněžní formy podpory při studiu anebo dočasná dávka, lze však čerpat jen jednu z nich. První příspěvek je zaměřen na částečné pokrytí nákladů spojených se vzdělávacím procesem a může tento příspěvek obdržet rodič, který je svobodný, a ještě studuje anebo se jinak připravuje na povolání. Příspěvek nepodléhá zdanění. Zatímco dočasná dávka může být vyplacena svobodnému studujícímu rodiči od 3 do 5 let věku dítěte, výše dávky záleží na příjmu rodiče a je zdaněna. V nabídce jsou také místa s pečovatelskou službou s nižšími náklady v případě nízkých příjmů rodiny. Rodiče mají nárok na zkrácený úvazek, pokud je jejich dítě mladší 10 let. V případě nemoci dítěte každý rodič s dítětem mladším 12 let má nárok na 10 dnů dovolené v roce s výplatou nemocenského a 15 dnů, jestli má více než 2 děti. Osamělí rodiče mají nárok na 20 popřípadě 30 dnů za rok.

Ze srovnání států OECD vyplývá, že hodnota státních výdajů Norska na rodičovské dovolené a služby péče o děti přepočtené na 1 narozené dítě zaujímá první příčky žebříčku (D'Addio a D'Ercole, 2006). Podle výzkumu Rindfuss et al. (2007) je dostupnost kvalitních jeslí a školek s přijatelnými cenami nepřímo úměrná s nižším věkem matek při početí prvního dítěte a souběžně má pozitivní účinek na sumární počet dětí v rodině. Od začátku 70. let 20. století, kdy úroveň dostupnosti jeslí a školek byla nízká, se provádělo dotování veřejných a soukromých zařízení pro děti, což podle autorů výzkumu mělo neefektivnější vliv na aktuální vysokou úroveň plodnosti.

²¹ Aktuální informace o sociálních příspěvcích na děti jsou převzaty z Ministry of Children and Equality (2017).

Z výzkumů plyne, že peněžní dávky na péči o děti a příspěvky na děti zacílené na zvýšení plodnosti mají pozitivní vliv na rozhodnutí mít první dítě (Rindfuss et al., 2007), a jsou více signifikantní pro vzdělané skupiny žen pro porod 3. dítěte (Kravdal, 1996; Rønsen, 2004a). Při načasování zakládání rodiny, plodnosti a velikosti rodiny, podle výzkumu Rønsen (2004b), zaleží hlavně na socioekonomickém statusu a velikosti rodiny ve které dospívala osoba. Jak bylo řečeno před tím, rodina je buňkou společnosti, a právě ona ovlivňuje další vývoj společnosti jako celku. Nezanedbatelný vliv má i religiozita, jejíž vliv může být slabší s ekonomickým vývojem státu. Dosažené vzdělání jednotlivce má nejvýznamnější vliv pro načasování prvního porodu. S rostoucí úrovní vzdělanosti žen roste věk při narození prvního dítěte, ale tyto ženy vykazují kompenzační trendy, což znamená, že během kratší doby mají dítě dalšího pořadí (Kravdal, 2001; Rønsen, 2004a). Také tato studie potvrzuje, že ekonomické prostředí je důležité pro načasování porodu. Ženy, které mají vyšší mzdu, mají věk narození prvního dítěte vyšší, a také vykazují nižší pravděpodobnost narození druhého nebo třetího dítěte (Rønsen, 2004b). Prodloužení rodičovské dovolené má pozitivní vliv na úroveň plodnosti (Rønsen, 2004b).

V Norsku existuje celá řada opatření rodinné politiky, které jsou zaměřeny na zlepšení ekonomické situace rodin s dětmi. Jednou z nich jsou i daňové úlevy, nebo snížení nákladů na péči o děti. Pro motivaci dřívějšího početí prvního dítěte vzdělávajících se skupin obyvatelstva jsou štědré podpory studentů. V případě početí dítěte může rodina studentů převést svoji studentskou půjčku na určitý druh grantů, který nebudou muset splácet (Langmajerová, 2014). Úlevy na dani jsou poskytované úplným rodinám a neúplným rodinám s dětmi, procento úlevy zaleží také na počtu ekonomicky závislých osob v rodině. Za daňovou jednotku je ve většině případů považován jednatel, manželský pár může zdanit svoje příjmy společně. Domácnost manželského páru a domácnost rodiče samoživitele je zvýhodněna. Úlevy na dani jsou poskytované rodinám s jedním dítětem do 12 let, vyšší úlevy na dani jsou pro rodiny s 2 nebo více dětmi.

Důležitým faktorem ovlivňující velikost a strukturu rodin a domácností nejen v Norsku je bytová politika. Je pravděpodobné, že právě kvůli horší dostupnosti bydlení je podíl imigrantů žijících ve vícerodinné domácnosti o tolik vyšší v porovnání s tuzemským obyvatelstvem. Přesto v roce 2016 něco málo přes 92 procent všech domácností Norska tvořily domácnosti jedné rodiny, což svědčí o dobré dostupnosti bydlení. Státní banka bydlení byla založena v roce 1946 a přispěla k financování skoro 50 procent dnešního bytového fondu Norska.

Po druhé světové válce byl v Norsku nedostatek bydlení a půjček na bydlení (Dahl et al., 2002). V období 1946–1953 bylo hlavním cílem opatření bytové politiky financovat zejména válkou poškozené oblasti a poskytnout lidem dobré bydlení za rozumnou cenu. V tomto období bylo financováno 110 tisíc bytů. Mezi roky 1954 a 1963 již byly dostupnější úvěry na bydlení a bylo financováno 170 tisíc bytů. V období 1965–1970 zažíval soukromý sektor rozkvět, poptávka po úvěrech rostla, bylo financováno 146 tisíc bytů. Následné období 1971–1980 bylo období recese – vysoká úroveň inflace, vysoké ceny bydlení, politiky více usilovaly o napravení situace, bylo ale i tak financováno 45 tisíc bytů. V období 1981–1988 probíhalo odstraňování legislativních překážek v podnikání. Deregulace se týkala sektoru soukromého bankovníctví, kooperativního sektoru a sektoru nájmu. Ekonomická recese se odrazila na počtu financovaných bytů, bylo jich jen 100. Od té doby bytová politika rozšířila své cíle od financování nových domů

a podporu růstu počtu vlastníků soukromého bydlení k pomoci znevýhodněným skupinám obyvatelstva, snížení počtu bezdomovců a zajištění bydlení pro stárnoucí populaci (Hunsbanken, 2017).

Počet obyvatel země v čase roste a bytová politika se snaží zajistit bydlení pro všechny. Bytová politika Norska staví za cíl zajistit, aby každý měl adekvátní a bezpečné místo k životu (Nordahl, 2014). V rámci boje proti chudobě a bezdomovectví je usnadněno získání bydlení pro osoby s nízkými příjmy, jako jsou starší lidé, uprchlíci a osoby se zdravotním postižením a mládež.

V rámci bytové politiky jsou poskytovány start-up úvěry pro mladé rodiny, základní půjčky pro osoby, které poprvé vstupují na trh bydlení, a příspěvky na bydlení. Základní půjčka je zaměřena na výstavbu nových domovů, obnovu a rekonstrukci stávajících, zejména ve venkovských oblastech, kde je obtížné získat hypotéku a pro obce a majitelé poskytující sociální nájemní bydlení. Půjčka může pokrývat 60 až 70 procent ceny a je poskytována na 25 až 30 let.

Příspěvek na bydlení má za úkol zajistit osobám a rodinám s nízkými příjmy bydlet v důstojných bytových podmínkách. O příspěvek na bydlení můžou požádat studenti s dětmi, student bez dětí, který se podílí na určitých veřejných projektech v místní obci, rodič studenta žijícího doma, rodič s dítětem vykonávajícím vojenskou službu a osoby mladší 18 let se svými vlastními dětmi, rodina s osobou starší 65 let, s osobou s postižením, s osobou pobírající vdovský důchod nebo válečnou rentu. Při posuzování, zda žadatel má nárok na příspěvek na bydlení je brán v potaz poměr příjmu domácnosti a výše nákladů na bydlení. V roce 2001 dostávalo na daný příspěvek okolo 6 procent všech domácností.

Start-up úvěry nabízí většina obcí na nákup domu nebo jeho rekonstrukci a také refinancování hypotéky na bydlení zejména pro mladé rodiny. O úvěr může požádat ekonomicky znevýhodněná domácnost, domácnost s dětmi, domácnosti s jedním živitelem a dětmi, domácnosti se zdravotně postiženou osobou, uprchlíci a osoby s povolením k pobytu na základě z humanitárních důvodů. Velikost úvěru závisí na schopnosti domácností splácet úroky.

Na strukturu rodin a domácností má určitý vliv i legislativa adopce. Adopce jsou povolené manželským párům, které spolu jsou minimálně 2 roky. Od roku 2009 má i homosexuální manželský pár právo na adopci nejenom dítěte svého partnera, ale i na všechny typy adopce. Celkem 354 adopcí bylo provedeno v Norsku v roce 2015, což je nejnižší zaznamenaná hodnota od počátku vedení statistiky o adoptcích od roku 1960. Nejvyšší počet mezinárodních osvojení byl v roce 1998, a to téměř 800 adopcí. Od té doby počet klesá. V roce 2015 bylo realizováno 132 mezinárodních osvojení, 160 adopcí nevlastního dítěte partnerem jednoho z biologických rodičů a 54 dětí bylo převedeno do pěstounské péče. Celkový počet mezinárodních osvojení již od roku 2000 výrazně klesá, zatímco počet osvojených dětí partnerem jednoho z biologických rodičů je v posledních letech relativně stabilní.

Kromě adopce ovlivňuje počet rodin s dětmi umělé oplodnění. Umělé oplodnění může být provedeno manželskému páru, anebo kohabituujícímu páru, který spolu je alespoň 1 rok. Umělé oplodnění v Norsku nemůže provést žena bez partnera. Od roku 2009 může také lesbický pár podstoupit umělé oplodnění. I když má na strukturu rodin vliv legislativa adopce a umělého oplodnění, v poměrech státu je tento vliv poměrně zanedbatelný.

Gauthier (1996, 2007), Neyer a Andersson (2008), Rønsen (2004b) tvrdí, že neexistuje jednoduchý a přímočarý způsob, jak prokázat příčinnou souvislost mezi rodinou politikou a zvýšením úrovně plodnosti, protože populační politika je dána do širšího společenského a kulturního prostředí a je obvykle součástí komplexního souboru politik týkajících se rodiny, trhu práce, systému daní a peněžních příspěvků. Při výzkumu je obtížné očistit účinek populační politiky od ostatních na sebe vázaných prvků a oddělit přímé účinky konkrétních politik. Nicméně řada studií ze severských zemí naznačuje, že specifické politiky měly určitý dopad.

Z dat je známo, že ženy mají větší šanci mít další dítě v případě, že si otec vzal rodičovskou dovolenou, což naznačuje, že politika zaměřená na otce stimuluje intenzitu plodnosti a četnost rodin s více dětmi (Duvander a Andersson, 2006; Oláh, 2003; Duvander et al., 2010). Nashromážděné poznatky z výzkumů napovídají, že komplexní populační politika má pozitivní vliv na úroveň plodnosti a na vzestup počtu rodin s dětmi. Norsko ve srovnání s dalšími severskými zeměmi nabízí nejštědřejší finanční podporu pro matky, které nemají žádné anebo mají jen malé zkušenosti na trhu práce a pro studenty s dětmi (Bjørnberg et al., 2006). Vzhledem k poměrně štědrým příspěvkům osamělým rodičům, peněžním dávkám a vysokým minimálním příspěvkům pro nezaměstnané ženy, si mohou zvolit porod místo práce v nepříznivém období na trhu práce (Rønsen a Skrede, 2008; Vikat, 2004). Což v době hospodářské krize může mít stabilizační efekt na intenzitu plodnosti a tvoření rodin. Tedy fluktuace nebudou tak výrazné v dlouhodobém horizontu, což dává větší šanci vyhnout se propasti nízké úrovně plodnosti.

Výsledky výzkumu Conley (2005) naznačují existenci setrvačnosti dopadů pronatálních populačních politik. Zakládání hodnot ohledně práce vs. rodinný život probíhá v rodině s ohledem k funkci rodičů dítěte. Z dat výzkumu plyne, že čím větší je rodina, ve které dítě dospívá, tím bude pozitivnější dopad na jeho úroveň plodnosti v dospělosti, protože narození dalšího sourozence zvyšuje pravděpodobnost založení rodiny v budoucnosti. Zatímco u chlapců je větší šance založit rodinu alespoň s jedním dítětem, dívky mají větší šanci mít méně četné rodiny, protože si patrně více uvědomují zátěž s péčí o domácnost a dětmi. Přeci jen v domácnosti pomáhají častěji (Conley, 2005). Tento faktor však neznamena, že žena v dospělosti bude svobodná a bezdětná, ale spíše omezuje velikost její rodiny, což se projevuje při rozhodnutí narození 2. nebo 3. dítěte. Z toho vyplývá, že by populační politika zaměřená na vyšší úroveň plodnosti měla usnadnit podmínky pro vícečlenné rodiny (Cools a Hart, 2015).

Výsledky výzkumu Kravdal (2007) dávají další motivaci k většímu ohodnocení instituce rodiny. Studie prokázala vyšší intenzitu úmrtnosti u osob, které nebyly v manželství. Kromě toho v současné situaci stárnutí obyvatelstva je opodstatněný zájem o snížení počtu domácností jednotlivců starších osob, převážně starších 80 let. Osoby, které žijí s partnerem potřebují méně formální péči než ti, kteří žijí osamocně. Pokud osoba bydlí bez partnera, se kterým o sebe navzájem pečují, budou starší osoby muset spoléhat na své děti nebo jiné blízké osoby, v nejhorší situaci na stát. Pro snížení finančních a časových nákladů na péči o starší osoby v budoucnosti by stát měl mít zřejmě zájem o vyšší intenzitu sňatečnosti, nižší intenzitu zániku svazků a vyšší intenzitu plodnosti. Přestože není z výzkumu zcela zřejmé, zda je a jak je populační politika efektivní a účinná, faktem zůstává, že je v Norsku ve srovnání s většinou evropských zemí poměrně vysoká intenzita plodnosti.

4.4 Standardizovaný index hlav domácností v Norsku v porovnání s vybranými státy Evropy v roce 2001 a 2011

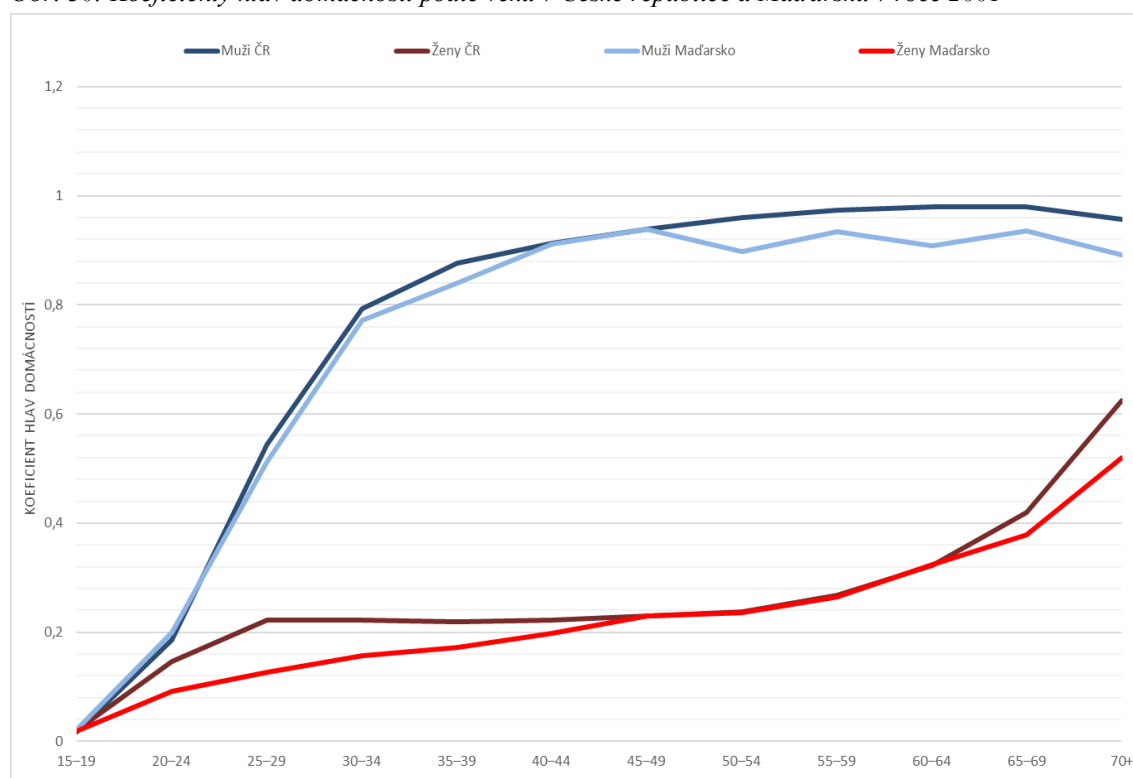
Sklon dospělých osob v Norsku a ve vybraných státech Evropy zakládat vlastní domácnost je hodnocen pomocí standardizovaného indexu hlav domácností podle pohlaví. Index je vypočítán pro dva roky, kdy se daný rok nebo blízký rok ve všech státech Evropy konalo sčítání lidu. Vzhledem k tomu, že jde o standardizovaný index, za standard bylo zvoleno Maďarsko. Původně bylo naplánováno použít strukturu domácností dle věku a pohlaví osoby v čele domácností České republiky, nicméně data za rok 2011 v databázi OSN chybí²². Ačkoliv není rozložení domácností dle věku a pohlaví osoby v čele domácností v České republice a Maďarsku totožné, profil koeficientů hlav domácností je velmi podobný (obr. 30²³). Jak v České republice, tak Maďarsku je patrné spíše tradiční rozložení domácností, tj. pro všechny věky je v čele domácnosti častěji muž než žena. Mimo to je z dat patrné, že mladé, ale i starší Češky jsou častěji v čele domácnosti než Maďarky, což se odráží na vyšším počtu domácností jednotlivců.

Ve srovnání s Českou republikou Maďarsko v roce 2001 vykazuje tradičnější uspořádání rodin a domácností. Zdá se, že v České republice započala liberalizace a rozšíření alternativních forem soužití a emancipace žen dříve než v Maďarsku, proto ve struktuře domácností Maďarska je méně domácností jednotlivce a neúplných rodin v porovnání s Českou republikou (Habartová et al., 2014). V Maďarsku se na počtu domácností jednotlivce více podílí nadúmrtnost mužů ve vyšším věku než v České republice, přičemž v roce 2011 s větší mírou než z dat předchozího sčítání²⁴. Pro rok 2011 je v rozložení hodnot koeficientů hlav domácností dle věku u obou pohlaví v Maďarsku oproti roku 2001 změna. Počet domácností s mužem v čele domácnosti je ve všech věkových skupinách sice stále větší než u žen, ale v mladších věkových skupinách je méně mužů v čele domácnosti než před desíti lety, což je patrné dáno odkladem zakládání rodin do vyššího věku (obr. 31).

²² Ve sčítání z roku 2011 bylo obyvatelstvo sčítáno dle obvyklého bydliště, což vedlo ke změně vymezení domácností. Rozložení domácností podle věku a pohlaví osoby v čele domácnosti je jen pro vybrané typy domácností.

²³ Pro výpočet koeficientů hlav domácností pro ČR (obr. 30) byla použita populace z databáze OSN.

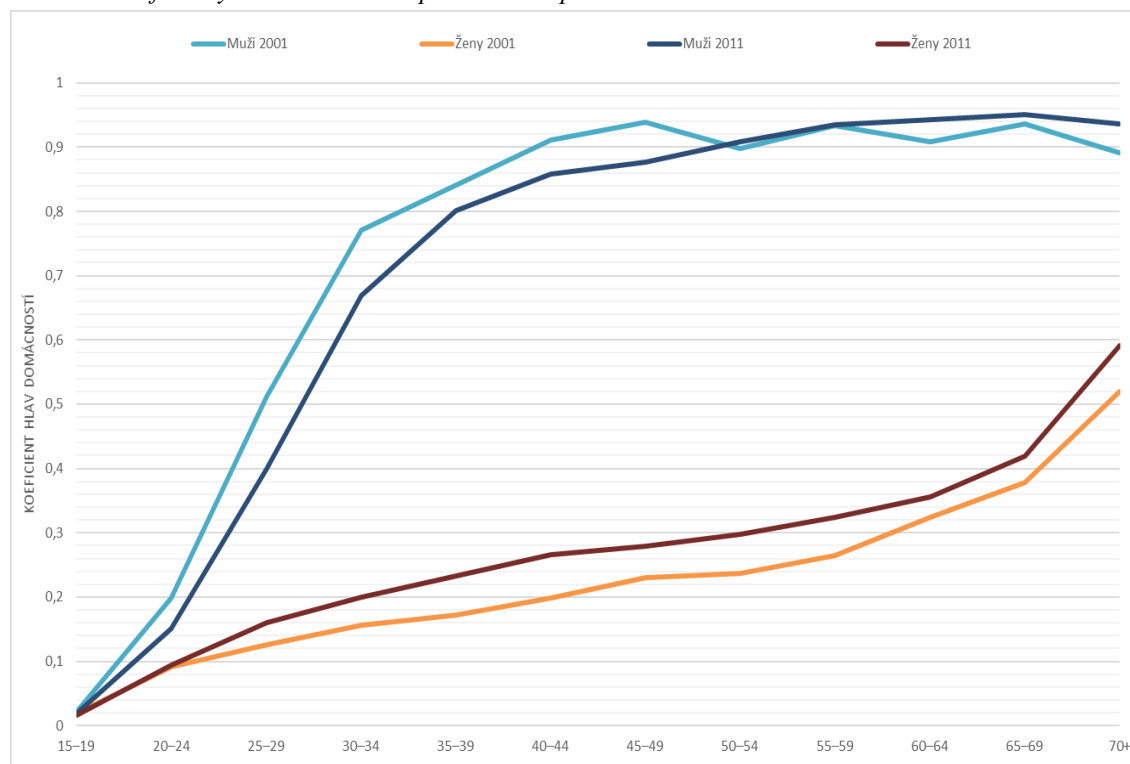
²⁴ Rozdíl v naději dožití ve věku 65 let mezi muži a ženami v Maďarsku je v roce 2000 3,7 let a v roce 2010 rozdíl vzrostl na hodnotu 4,1 let, zatímco v České republice v roce 2000 rozdíl činí 3,5 let a v roce 2010 necelých 2,7 let (příloha 14).

Obr. 30: *Koeficienty hlav domácností podle věku v České republice a Maďarsku v roce 2001*

Zdroj dat: (United Nations, 2013a; 2013b), vlastní zpracování

V roce 2011 ve srovnání s rokem 2001 celkově narůstá v Maďarsku počet domácností v čele s ženou, což je pravděpodobně zapříčiněno nejen stárnutím populace, nadúmrtností mužů ve vyšším věku a rostoucí úrovní emancipace žen, ale také stoupajícím počtem domácností neúplných rodin. V roce 2001 je přes 313 tisíc domácností neúplných rodin s ženou v čele a v roce 2011 jejich počet vzrostl skoro o 80 tisíc (United Nations, 2013b). Vzestup počtu domácností v čele s ženou v mladším věku souvisí s větší mírou osamostatnění žen, stěhování za studiem a vyšší úrovní účasti na trhu práce a s tím i lepší dostupností prostředků k založení vlastní domácnosti. Narůstá však i počet domácností v čele s ženou ve středním věku, ve věkových skupinách 35–39 a 40–44 let je nárůst dokonce největší (United Nations, 2013b). To souvisí mimo jiné také s mírně vyšší intenzitou rozvodovosti ve vybraných věcích, kdy žena se stává hlavou domácnosti bez ohledu na její preferenci tradičního uspořádání rodiny. Celkově intenzita rozvodovosti nevykazuje prudký nárůst (příloha 12), proto se dá předpokládat, že na vzestupu počtu domácností v čele s ženou se podílí i kohabitace, které jsou i v Maďarsku častější formou soužití. Dokládá to i rostoucí podíl dětí narozených mimo manželství, kdy v roce 2000 podíl odpovídal 29 procentům a v roce 2011 již 42 procentům (příloha 13). Přesto v kontextu Evropy profil standardu zůstává u tradičního pojetí rodiny, kde platí, pokud domácnost je tvořena párem, hlavou domácnosti je muž. Právě s tím souvisí i pokles domácností v čele s mužem ve starších věcích v roce 2001 ve srovnání s rokem 2011 (obr. 31). Kvůli nadúmrtnosti mužů ženy ve starším věku se stávají vdovami a stávají se bez ohledu na vlastní preference hlavou domácnosti.

Obr. 31: Koeficienty hlav domácností podle věku a pohlaví v Maďarsku v roce 2001 a 2011

Zdroj dat: (United Nations, 2013a; 2013b), vlastní zpracování

Hodnoty standardizovaného indexu hlav domácností u žen pro 60 procent vybraných evropských států v roce 2001 jsou více než 1, což ukazuje na vyšší sklon žen stát se hlavou vlastní domácnosti než u žen v Maďarsku (tab. 5). Tento fakt svědčí o větším odklonu od tradičního uspořádání rodiny ve zkoumaných státech. Nicméně z hodnot koeficientu hlav domácností dle věku a pohlaví je zřejmé, že počet domácností s mužem v čele je větší ve všech věkových skupinách, s výjimkou mladších věků, kdy často četnost domácností žen je mnohdy vyšší. Popsaná situace nastává například v Chorvatsku, Norsku a Rakousku. V Estonsku hodnoty koeficientu hlav domácností dle věku mají nižší rozdíly mezi pohlavím než v Norsku od věku 25 let do 29 let a ve věku 35–39 let je v Estonsku větší počet domácností žen než mužů, křivky skrz věkové skupiny pro obě pohlaví kolísají kolem blízkých hodnot. Podle hodnot standardizovaného indexu hlav domácností pro muže nejsou patrné žádné pravidelnosti, ale dle hodnot indexu pro ženy lze rozdělit státy do skupin, které odpovídají geografickému uspořádání (obr. 32 a obr. 33).

Nejnižší hodnoty vykazuje Portugalsko jako reprezentant jižní Evropy. Dále následují státy jihovýchodní Evropy – Rumunsko, Bulharsko a Chorvatsko, seřazené dle veličiny standardizovaného indexu hlav domácností od nejmenšího k nejvyššímu v uvedeném pořadí. Z dat je patrný jihovýchodní gradient standardizovaného indexu, čím blíže k východu tím hodnota indexu pro ženy je nižší. Ženy v Chorvatsku mají nejvyšší hodnotu standardizovaného indexu hlav domácností, což může být způsobeno vlivem sousedních států, kde je vyšší podíl kohabitací, úroveň rozvodovosti a emancipace žen. Poté se v pořadí nacházejí představitelé střední Evropy a to Slovensko, Česká republika, Rakousko a Polsko. Opakovaně se může předpokládat existence gradientu šíření kohabitace a emancipaci žen směrem na západ. Neboť v západně ležících státech je vyšší podíl dětí narozených mimo manželství, tedy větší rozšíření nesezdaného soužití párů

(příloha 13) a osamostatnění žen v mladším věku. Západovýchodní gradient, tzn. růst intenzity rozvodovosti směrem na východ, může být faktorem, který se podílí na hodnotě standardizovaného indexu hlav domácností za Estonsko, který je nejvyšší pro ženy mezi zkoumanými státy a nejnižší pro muže. Hrubá míra rozvodovosti²⁵ Estonska kolísá na hodnotě 3 v roce 2000 a klesá v roce 2011 na hodnotu 2,3, ale i tak je stále jedna z nejvyšších v Evropě (příloha 12). Dále jsou v pořadí země severní Evropy, kde je hlavní představitel Norsko, které má druhou nejvyšší hodnotu indexu. Standardizovaný index hlav domácností pro ženy v Norsku v roce 2001 je jeden z nejvyšších ve všech zkoumaných státech a činí 1,69. Tento výsledek je pravděpodobně zapříčiněn genderovou politikou, která vytváří rovnostářské prostředí v Norsku a podporuje intenzitu emancipace žen a vyšší úroveň jejich aktivity na trhu práce (viz. Populační politika Norska – Kapitola 4, Struktura rodin a domácností v Norsku). Také se na vysoké hodnotě indexu pravděpodobně podílí vysoká intenzita rozvodovosti, nadúmrtnost mužů ve starším věku a rozšíření kohabitací, které se častěji rozpadají a způsobují vzestup počtu neúplných rodin s ženou v čele domácností (viz. Rozvodovost – Kapitola 3, Populační vývoj Norska).

Tab. 5 – Standardizovaný index hlav domácností podle pohlaví pro vybrané evropské státy pro rok 2001

2001	Muži	Ženy
Bulharsko	0,939	0,848
Chorvatsko	0,831	0,952
Itálie	—	—
Rakousko	0,932	1,359
Norsko	0,928	1,690
Rumunsko*'	0,873	0,892
Lotyšsko	—	—
Polsko *'	0,782	1,432
Portugalsko	0,953	0,764
Slovensko	0,774	1,108
Finsko	—	—
Estonsko *''	0,707	2,076
Německo	—	—
Česká republika	1,031	1,161

*' - v Rumunsku a Polsku sčítání bylo uskutečněno v roce 2002, pro výpočet indexu je použita struktura obyvatelstva příslušného roku (rok 2002);

*'' - v Estonsku sčítání bylo uskutečněno v roce 2000, pro výpočet indexu je použita struktura obyvatelstva příslušného roku (rok 2000);

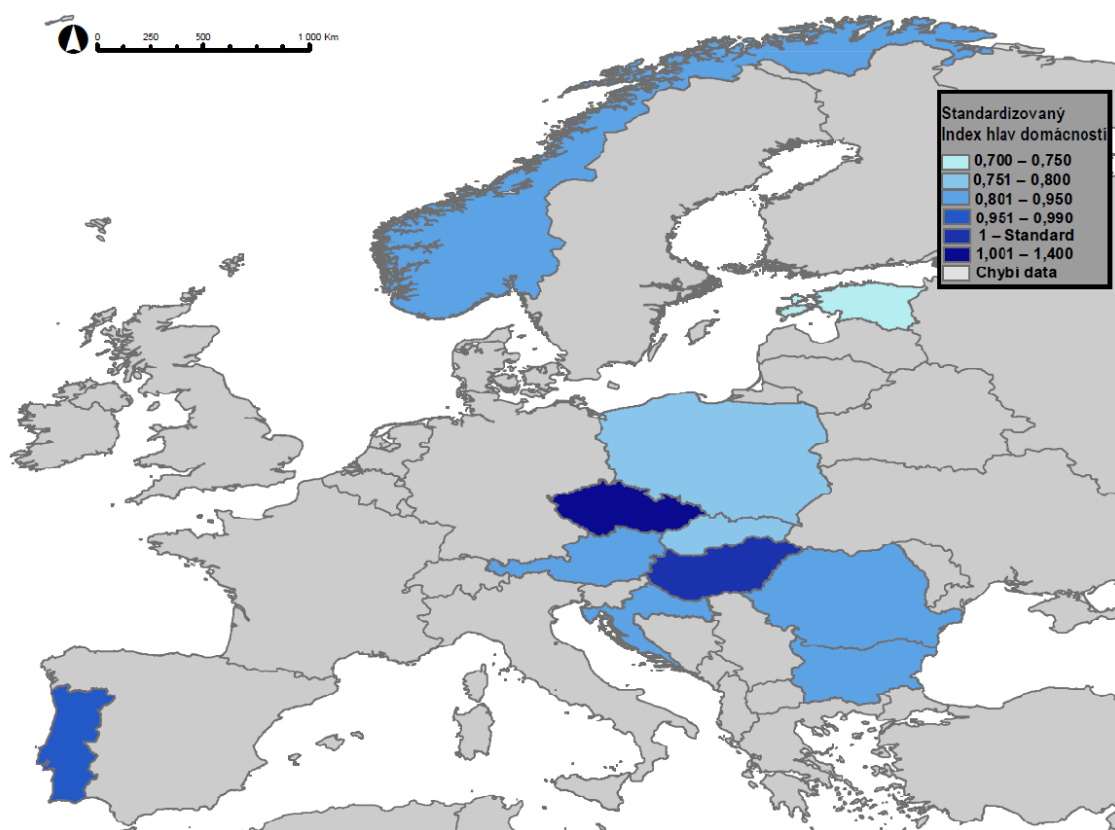
Zdroj dat: (United Nations, 2013a; 2013b), vlastní zpracování

Muži v Norsku mají menší sklon k založení vlastní domácnosti než muži v Maďarsku, ale to může být způsobeno strukturou domácností standardu, který má charakter tradičního uspořádání rodiny. Vyšší hodnotu standardizovaného indexu pro ženy po Norsku má pouze Estonsko, která činí 2,07 a nejnižší hodnotou indexu u mužů, tj. 0,71. V Estonsku odpovídající hodnoty nejsou způsobené genderovou politikou a rovnostářským přístupem jako je tomu v Norsku, ale vysokou

²⁵ Ukazatel je ovlivněn věkovou strukturou, proto není příliš vhodný pro mezinárodní srovnání, nicméně i tak poskytuje základní představu o úrovni rozvodovosti v dané zemi, a proto je v práci i přes svá omezení využit.

intenzitou rozvodovosti. Vysoká intenzita rozvodovosti a mužská nadúmrtnost ve vyšším věku je pravděpodobně hlavní příčinou největšího sklonu žen zakládat vlastní domácnost. Hrubá míra rozvodovosti je pro Estonsko i ve srovnání s Norskem, kde ukazatel dosahuje hodnoty 2,2 v roce 2000, což je daleko nad průměrem pro Evropu, vyšších hodnot (příloha 12). Hodnoty indexu pro Českou republiku odpovídají očekáváním, které vyplývají z podobného rozložení koeficientů hlav domácností dle pohlaví a věku jako pro Maďarsko v roce 2001. Nicméně Česká republika je jediným státem, kde muži mají větší sklon zakládat vlastní domácnost vůči mužům z Maďarska, avšak rozdíl je velmi malý.

Obr. 32: *Prostorové rozložení hodnot standardizovaného indexu hlav domácností pro muže ve vybraných státech Evropy v roce 2001*

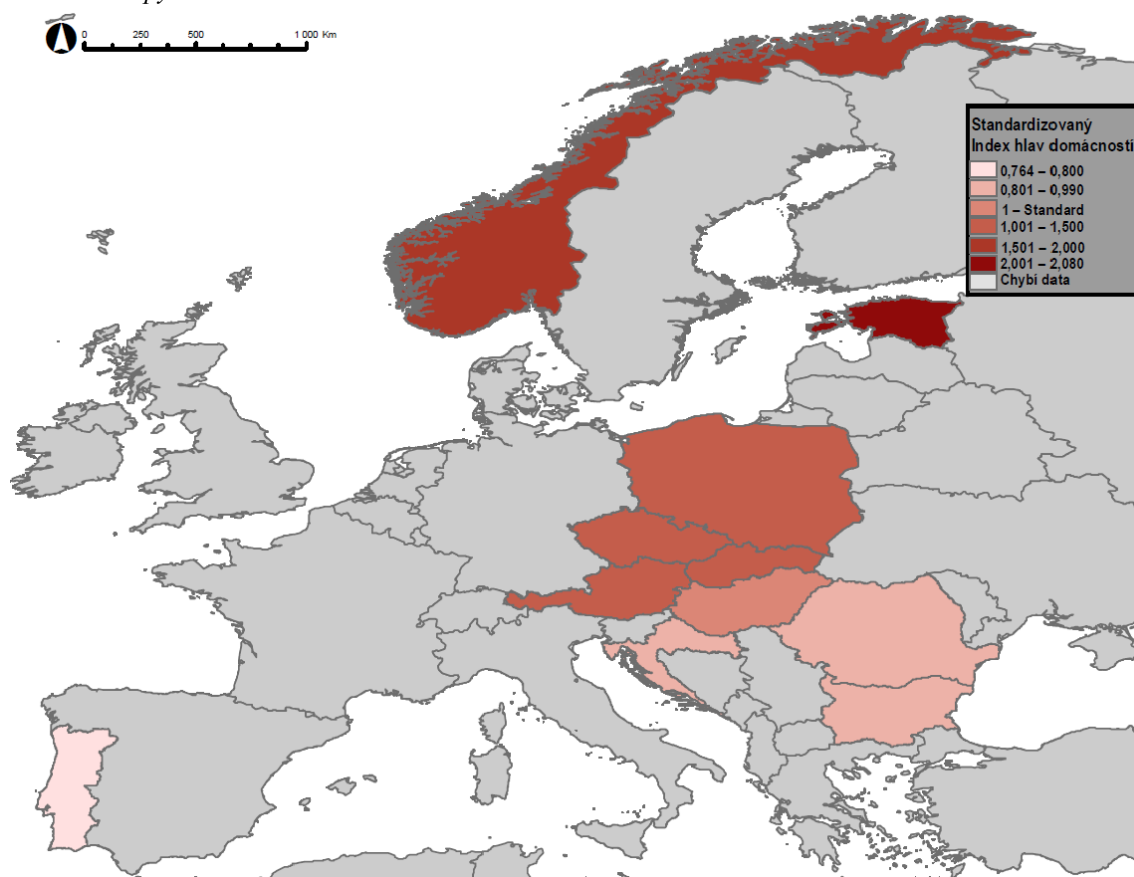
– vytvořeno v ArcMap (ArcGis).

Zdroj dat: (United Nations, 2013a; 2013b), vlastní zpracování

Podle hodnot standardizovaného indexu hlav domácností Slovenska, Rakouska a Polska je patrné, že vůči ženám v Maďarsku ženy z daných států mají větší sklon k založení své domácnosti. Pro Rakousko lze předpokládat, že se intenzita rozvodovosti málo podílí na poměrně vysoké hodnotě standardizovaného indexu hlav domácností, protože hrubá míra rozvodovosti v roce 2000 byla pouze o 0,2 procentuálních bodů vyšší než v Norsku. Vyšší hodnota hrubé míry rozvodovosti bude pravděpodobně více způsobena pohlavně-věkovou strukturou obyvatelstva než samotným procesem rozvodovosti. Zdá se, že šíření alternativních forem soužití v Rakousku už probíhá delší dobu, protože intenzita rozvodovosti není o hodně větší než v Norsku, ale podíl dětí narozených mimo manželství konverguje k hodnotám Norska než například k hodnotám v Polsku, jehož hodnota standardizovaného indexu hlav domácností je vyšší. V roce 2000 podíl dětí narozených nevdaným matkám je v Rakousku přes 31 procent a v Norsku necelých

50 procent, zatímco v Polsku je to pouze 12 procent. Tedy i proces osamostatnění žen v mladším věku od rodičů také může hrát významnou roli na hodnotě indexu. Od věku 55 let u mužů vstupují do hry vyšší poměry úmrtnosti, které od 65 let se zesilují. Není tak překvapivé, že se hodnoty koeficientu hlav domácností pro ženy v Rakousku prudce stoupají ve věkové skupině 65+. V případě Polska vysoká hodnota indexu pro rok 2001 je ovlivněna ve větší míře nadúmrtností mužů ve vyšším věku, tím pádem více žen se stává hlavou vlastní domácnosti. Bereme-li ohled na mladší věkovou strukturu Slovenska vůči Polsku, potom pro Slovenko lze předpokládat větší vliv úrovně rozvodovosti, podkládá to i vyšší hodnota hrubé míry rozvodovosti na Slovensku než v Polsku. V případě Polska a Slovenska na základě dat OSN je patrné, že ve srovnání s Rakouskem je i častější vícegenerační soužití rodin.

Obr. 33: *Prostorové rozložení hodnot standardizovaného indexu hlav domácností pro ženy ve vybraných státech Evropy v roce 2001*

– vytvořeno v ArcMap (ArcGis).

Zdroj dat: (United Nations, 2013a; 2013b), vlastní zpracování

Bulharsko a Portugalsko má hodnoty standardizovaného indexu hlav domácností nižší než 1 pro obě pohlaví, přičemž hodnota indexu u mužů je vyšší než u žen, což může souviset s tradičním přístupem k rodině. Hodnoty standardizovaného indexu hlav domácností pro muže v Rakousku, Bulharsku a Portugalsku v roce 2001 naznačují s ohledem na zvolený standard větší sklon mužů vytvářet domácnosti než norští muži. Pro Bulharsko a Portugalsko daná situace může být způsobena genderově vyrovnanější pozicí žen v Norsku, která snižuje hodnotu indexu pro norské muže, a zároveň není tak typická pro Bulharsko a Portugalsko. Rumunsko má hodnoty indexu také menší než 1 pro obě pohlaví, přičemž jsou nižší než pro Norsko. Daný výsledek je

z části pravděpodobně ovlivněn rozšířením tradičního uspořádání rodin. Standardizovaný index hlav domácností pro Chorvatsko má pro obě pohlaví také hodnoty nižší než 1, ale jak i ve většině zkoumaných zemích, i v Chorvatku ženy vykazují vyšší sklon k založení domácností než muži. Úmrtnostní poměry mužů se projevují na hodnotě koeficientu hlav domácností pro Chorvatsko již v 50. roku života a od 65 let prudce narůstá počet domácností v čele se ženou. Hodnoty indexu s ohledem na standard jsou nižší než v Norsku kvůli menšímu výskytu alternativních forem soužití, kdy sociální a hospodářská politika není tak zaměřená na genderovou vyrovnanost.

V roce 2011 je zachovaný trend vyššího sklonu žen zakládat vlastní domácnost než u mužů skoro ve všech zkoumaných státech obdobně jako v roce 2001 (tab. 6). Hodnota standardizovaného indexu hlav domácností narostla ve srovnání s hodnotami z roku 2001 pro muže na Slovensku, v Norsku a Rumunsku, což může být do jisté míry zapříčiněno poklesem koeficientů hlav domácností u mužů ve věku od 15 do 50 let ze standardu (obr. 31). Hodnota indexu klesla pro muže v Polsku, Portugalsku, Bulharsku, Rakousku a Chorvatsku, což vzhledem k poklesu koeficientů hlav domácností mužů ve věku od 15 do 50 let ukazuje na skutečný pokles sklonu k založení domácností. Nehledě na vzestup koeficientů hlav domácností žen ze standardu ve věkových skupinách od 20 let²⁶, standardizovaný index hlav domácností pro ženy narostl nejvíce u polských a portugalských žen a také rostoucí trend vykazují ženy v Bulharsku, Rumunsku a Rakousku. Sklon k založení vlastní domácnosti se snížil u žen z Norska a Slovenska. Tento pokles je do určité míry ovlivněn stoupáním koeficientů hlav domácností žen ze standardu. Pouze v Rumunsku je zaznamenán růst hodnoty indexu pro obě pohlaví, i když menší nárůst hodnoty standardizovaného indexu hlav domácností u mužů nejspíše bude vysvětlen poklesem koeficientů hlav domácností pro muže ve standardu.

V roce 2011 dle hodnot standardizovaného indexu hlav domácností jak pro muže, tak pro ženy nejsou tak snadno identifikovatelné skupiny států podle geografického uspořádání (obr. 34 a obr. 35). Nicméně pořadí dle hodnot indexu pro ženy je obdobné. Nejnížší hodnotu standardizovaného indexu hlav domácností vykazuje zastupitel jižní Evropy, následují představitelé jihovýchodní Evropy a za nimi střední Evropy. Významné odlišnosti jsou u Chorvatska, Itálie a Polska, které v roce 2011 mají jiné hodnoty indexu než ty, které by charakterizovaly jejich geografickou část Evropy. Hodnoty pro Chorvatsko a Itálii divergují k hodnotám Střední Evropy, což může být způsobeno jejich geografickým sousedstvím (teorie nejbližšího souseda – Florek et al., 1951a; 1951b; Cover a Hart, 2015). Hodnota standardizovaného indexu hlav domácností pro Polsko se blíží hodnotám odpovídajícím státům severní Evropy, což může znamenat, že mimo snižující se nadúmrtnost mužů ve starším věku a vyšší úroveň rozvodovosti v roce 2011 oproti roku 2000 (příloha 12) má pravděpodobně na hodnotu indexu ve větší míře vliv emancipace žen v mladším věku. Nejvyšší hodnoty má Lotyšsko – reprezentant východní Evropy, a severské země jako Finsko a Norsko.

²⁶ Vzestup hodnot koeficientů hlav domácností žen v Maďarsku může znamenat pokles hodnoty standardizovaného indexu hlav domácností pro ženy ve zkoumané zemi, pokud počet domácností v čele se ženou ve zkoumané zemi zůstane stejný jako v předchozím roce nebo jejich počet poroste menším tempem než v zemi standardu. Stejně tak větší hodnota standardizovaného indexu hlav domácností pro muže ve zkoumané zemi může být způsobena poklesem hodnot koeficientů hlav domácností pro muže v Maďarsku, přestože skutečný počet domácností v čele s mužem ve zkoumané zemi zůstane na obdobné úrovni.

Tab. 6 – Standardizovaný index hlav domácností podle pohlaví pro vybrané evropské státy pro rok 2011

2011	Muži	Ženy
Bulharsko	0,936	0,920
Chorvatsko	0,718	1,073
Itálie	0,899	0,961
Rakousko	0,868	1,399
Norsko	0,968	1,463
Rumunsko	0,884	0,896
Lotyšsko	0,563	1,834
Polsko	0,600	1,544
Portugalsko	0,896	0,874
Slovensko	0,792	0,939
Finsko*	0,924	1,571
Estonsko	—	—
Německo	1,063	0,954
Česká republika	—	—

* - ve Finsku sčítání bylo uskutečněno v roce 2010, pro výpočet indexu je použita struktura obyvatelstva příslušného roku (rok 2010);

Zdroj dat: (United Nations, 2013a; 2013b), vlastní zpracování

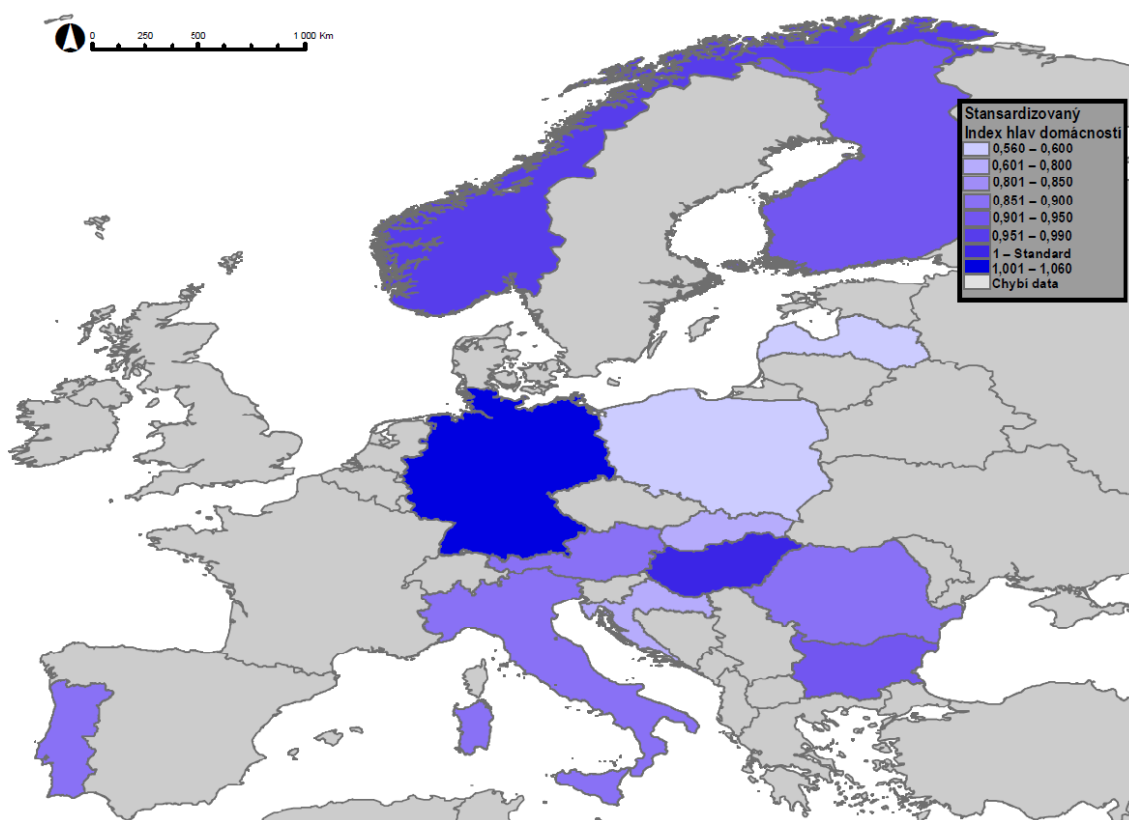
Politiky zaměřené na genderovou rovnost a dlouhodobý rovnostářský přístup severských zemí může ovlivňovat strukturu domácností. Norské ženy mají stále výrazně větší sklon vytvářet vlastní domácnosti než ženy z Maďarska, hodnota standardizovaného indexu hlav domácností u žen z Norska činí skoro 1,5 v roce 2011. Nicméně sklon norských žen zakládat vlastní domácnosti oproti roku 2001 s ohledem na standard klesl. Ve skutečnosti nemusí jít o tak velkou změnu, protože pokles je částečně v důsledku vyšších hodnot koeficientů hlav domácností pro maďarské ženy v roce 2011. Rozdíl standardizovaného indexu hlav domácností mezi roky 2001 a 2011 je přes 13 procent, a dělá 0,227, proto pokles sklonu žen stát v čele vlastní domácnosti v Norsku oproti roku 2001 také může být ovlivněn poklesem počtu neúplných rodin s matkou samoživitelkou (viz. Kapitola 4 – Struktura rodin a domácností v Norsku). Zatímco u mužů je mírný vzestup v hodnotě indexu, což pravděpodobně má vztah i ke klesajícímu rozdílu v délce naděje dožití mezi muži a ženami ve věku 65 let (příloha 14, příloha 15) a při narození (viz. Úmrtnost – Kapitola 3. Populační vývoj Norska). Hodnota standardizovaného indexu hlav domácností u norských mužů činí pro rok 2011 necelé 0,97, nižší hodnota indexu vůči standardu souvisí s pokračujícím procesem emancipace žen, se zvyšujícím se počtem neúplných rodin²⁷, dřívějším odchodem mladých z rodičovského hnízda a větším rozšířením alternativních forem soužití.

V roce 2011 Chorvatsko, Rakousko, Polsko, Finsko a Lotyšsko stejně jako Norsko mají hodnoty standardizovaného indexu hlav domácností pro ženy vyšší než 1. Výsledná hodnota indexu pro muže z Lotyšska je nejnižší, situace Lotyšska v roce 2011 je obdobná situaci Estonska

²⁷ Sice absolutní počet rozvodů v roce 2011 je nižší než v roce 2001, ale během tohoto období se více rozšířily kohabitace, které mají vyšší šanci rozpadnout se. O tom napovídá vzestup počtu neúplných rodin s dětmi (příloha 9) a počtu dětí žijících s osamělým rodičem (obr. 28) a také jeden z nejvyšších a stále rostoucí podíl dětí narozených mimo manželství (příloha 12).

v roce 2001, kde vysoká intenzita rozvodovosti, mužská nadúmrtnost ve vyšším věku a narůstající počet neúplných rodin má pravděpodobně větší vliv na výsledný vysoký sklon žen k založení domácnosti než osamostatnění žen a otázka genderové rovnosti. Hodnota standardizovaného indexu hlav domácností pro ženy v Estonsku v roce 2001 byla nejvyšší a pro muže nejnižší, zároveň v Estonsku byla nejvyšší míra rozvodovosti mezi zkoumanými státy. V Lotyšsku pro rok 2011 platí stejné charakteristiky, hrubá míra rozvodovosti je o 1,9 bodů větší než v Norsku a osciluje kolem 4. Úroveň rozvodovosti také ovlivňuje hodnotu standardizovaného indexu hlav domácností ve Finsku, avšak v menší míře, protože sice je hrubá míra rozvodovosti nižší než v Lotyšsku, ale oproti minulým rokům má rostoucí tendenci (příloha 12). Zdá se tak, že vyšší intenzita emancipace žen ve Finsku se může podílet na hodnotě indexu větší měrou než v předchozím případě Lotyšska. Na hodnotě indexu Finska má také určitý vliv nadúmrtnost mužů, zejména od 65 let. Na proces liberalizace myšlení ve vztahu k rodině a pokles vlivu náboženství v Polsku naznačuje rostoucí podíl dětí narozených mimo manželství, který v roce 2000 činí 12 procent a v roce 2011 je přes 21 procent. Pravděpodobně se to promítá i ve vyšší hodnotě standardizovaného indexu hlav domácností pro polské ženy ve srovnání se standardem.

Obr. 34: *Prostorové rozložení hodnot standardizovaného indexu hlav domácností pro muže ve vybraných státech Evropy v roce 2011*

– vytvořeno v ArcMap (ArcGis).

Zdroj dat: (United Nations, 2013a; 2013b), vlastní zpracování

Německo je v roce 2011 jediným státem, který má hodnotu standardizovaného indexu hlav domácností pro muže převyšující s ohledem na standard hodnotu indexu pro norské muže. Hodnota indexu je větší než 1, sklon k založení domácnosti u německých mužů je tak vyšší než

u mužů z Maďarska, nicméně rozdíl není tak výrazný. Zdá se tak, že se v Německu zachovává tradiční přístup k rodině. Přestože v Německu probíhá intenzivněji stárnutí obyvatel, podíl domácností jednotlivce je menší o 3 procentuální body než v Norsku. V Německu v roce 2011 je 16 procent domácností jednotlivce v čele s mužem a 20 procent v čele s ženou na celkovém počtu domácností. Větší míru tradičního přístupu²⁸ v Německu naznačuje nižší podíl domácností úplných rodin, kde hlavou domácnosti je žena na celkovém počtu domácností. Tento podíl v roce 2011 v Německu byl méně než 0,05 procenta, zatímco v Norsku tento podíl je vyšší než 11 procent všech domácností (příloha 16).

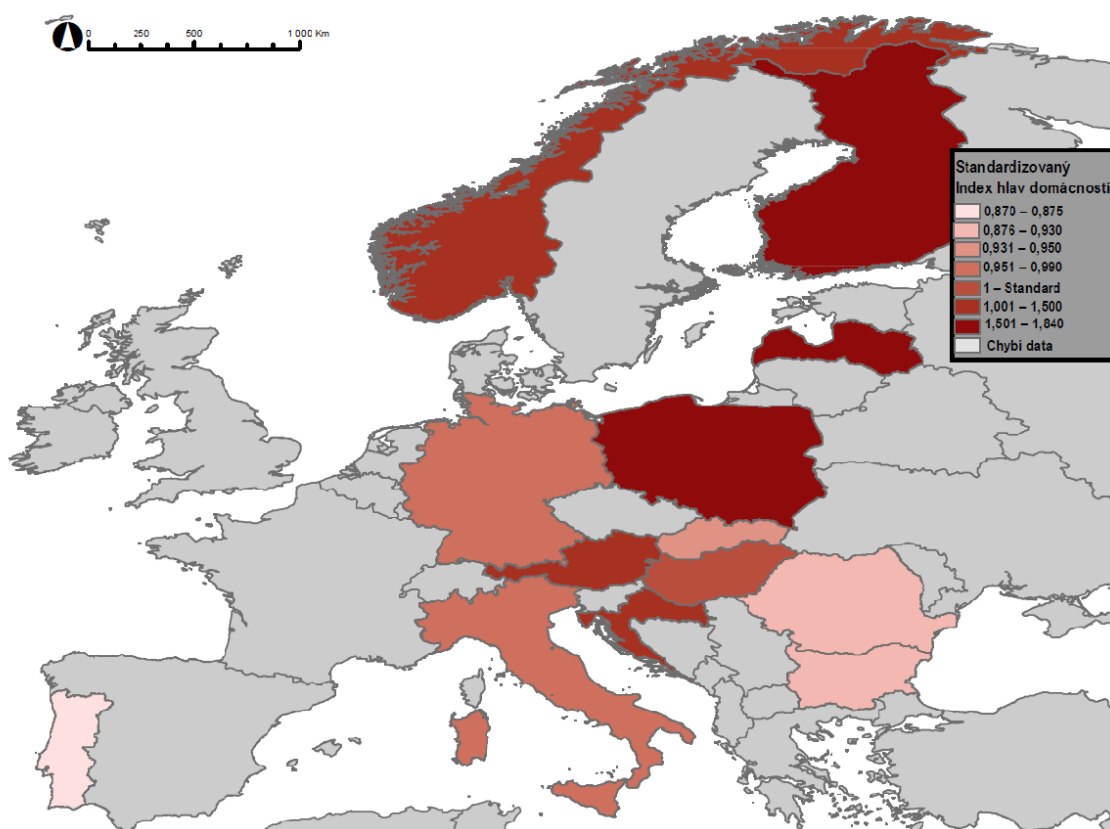
Portugalsko, Bulharsko a Rumunsko tak jako v roce 2001 mají hodnoty standardizovaného indexu hlav domácností nižší než 1 pro obě pohlaví, což také může svědčit o zachování tradičního uspořádání rodiny a o častějším vícegeneračním soužití. Oproti roku 2001 standardizovaný index hlav domácností pro ženy roste, to může souviset se stoupající intenzitou rozvodovosti mezi roky 2001 a 2011 (příloha 12) a intenzivním šířením alternativních forem soužití, o čem svědčí rostoucí podíl dětí narozených mimo manželství. Největší růst podílu mimomanželských dětí během zkoumaného období zažilo Portugalsko, kde se podíl skoro zdvojnásobil, zároveň hrubá míra rozvodovosti se stala v roce 2011 vyšší než v Norsku, což může být méně relevantní vzhledem ke starší věkové struktuře Portugalska. Hodnoty pro muže jsou také menší než 1 pro všechny 3 státy. V Rumunsku ženy vytvářejí vlastní domácnosti častěji, což může být výsledkem rozvodovosti, ale i postupnou liberalizací postojů k ekonomické aktivitě žen a vyšší nadúmrtností mužů ve vyšším věku, přičemž úmrtnostní poměry se projevují oproti roku 2001 později, a to až od 65 let. Na hodnotách koeficientů hlav domácností pro bulharské muže je také zřejmé zlepšení úmrtnostních poměrů u mužů.

Slovensko a Itálie se z hlediska hodnoty standardizovaného indexu hlav domácností nacházejí ve středu seřazeného žebříčku hodnot standardizovaného indexu jak pro muže, tak i pro ženy. V obou případech ženy mají větší sklon k vytváření domácností. Mimo to v obou státech nadúmrtnost mužů ve starším věku ovlivňuje hodnotu standardizovaného indexu hlav domácností více než v Norsku, a to už od 50 roku života muže, prudší vzestup hodnoty koeficientu u žen však vykazují hodnoty až od 65 let. Vyšší sklon žen než mužů k založení vlastní domácnosti na Slovensku se vysvětluje růstem úrovně rozvodovosti, a hlavně šířením kohabitací, protože podíl narozených dětí mimo manželství stoupl z hodnoty 18 procent na 34 procent. Počet neúplných rodin v čele s ženou mezi rokem 2001 a 2011 klesl pro Slovensko o 4,5 tisíce, což částečně vysvětluje i mírný pokles hodnoty indexu pro ženy oproti roku 2001. Pokles hodnot standardizovaného indexu hlav domácností u žen a mírný nárůst u mužů do určité míry je způsoben změnami ve standardu. Oproti Německu, Slovensku, Rumunsku, Bulharsku a Portugalsku má na větší hodnotu indexu pro ženy v Itálii má vliv v menší míře rozvodovost, která vykazuje nejnižší hodnotu mezi všemi zkoumanými státy, i když hrubá míra rozvodovosti narostla z 0,7 v roce 2000 na hodnotu 0,9 v roce 2011. Zdá se tak, že se na vysoké hodnotě standardizovaného indexu hlav domácností podílí spíše rozšíření nesezdaného soužití partnerů, o kterém svědčí rostoucí podíl dětí narozených mimo manželství z hodnoty necelých 10 procent v roce 2000 na 23 procent v roce 2011.

²⁸ Jedním ze znaků tradičního pojetí rodiny je to, že pokud domácnost je tvořená párem, hlavou domácností je vždy muž.

Z výsledků hodnot standardizovaného indexu hlav domácností plyne, že se Norsko v obou rocích vyznačuje vysokým sklonem žen k založení vlastní domácnosti od ostatních států Evropy. V roce 2001 stejně jako v roce 2011 hodnota standardizovaného indexu hlav domácností je pro ženy větší než 1. Vyšší sklon žen být včele vlastní domácnosti je v Norsku výrazně ovlivněn politikou zaměřenou na rovnost pohlaví ať už ve veřejném životě, na trhu práce nebo v domácnosti. Hodnota standardizovaného indexu hlav domácností pro norské muže je poměrně vysoká ve srovnání s vybranými evropskými státy. Nicméně hodnota indexu v obou rocích je menší 1, což naznačuje nižší sklon mužů k založení domácností vůči mužům ze standardu. Nízká hodnota indexu je však ovlivněna i vysokým sklonem žen, která potlačuje hodnoty indexu pro muže. Dle hodnot standardizovaného indexu hlav domácností pro obě pohlaví je struktura rodin a domácností Norska nejvíce podobá severským státům a výrazně se liší od struktury rodin a domácností států jižní a východní Evropy.

Obr. 35: *Prostorové rozložení hodnot standardizovaného indexu hlav domácností pro ženy ve vybraných státech Evropy v roce 2001*

– vytvořeno v ArcMap (ArcGis).

Zdroj dat: (United Nations, 2013a; 2013b), vlastní zpracování

Kapitola 5

Závěr

Cílem této bakalářské práce je popsat strukturu rodin a domácností v Norsku v období mezi roky 2005–2016 a s tím souvisejících proměnných a za druhé porovnat strukturu rodin a domácností ve vybraných státech Evropy v roce 2001 a 2011. Pro dosažení prvního cíle jsou použita data ze Statistického úřadu Norska. Pro analytickou část práce, která vyžaduje co nejlepší srovnatelnost dat, jsou použita data z mezinárodních databází Eurostatu a Demografické ročenky OSN. Vzhledem k podmíněnosti struktury rodin a domácností charakterem demografické reprodukce je v práci zařazen populační vývoj Norska v druhé polovině 20. století do současnosti. Výsledek některých demografických procesů se projevuje po uplynutí určité doby, proto popis populačního vývoje se zaměřuje na delší období a sahá více do minulosti než samotný popis struktury rodin a domácností. Větší početní stav obyvatelstva v minulosti znamená větší početní stav domácností za 20 let s ohledem na úroveň plodnosti populace.

Početní stav Norska roste již od roku 1845 (příloha 9) rovnoměrně u obou pohlaví až dodnes, i když poslední dekádu tento růst je pomalejší (příloha 10, příloha 11). Poslední 40 let kvůli poklesu úrovně plodnosti pod hranici prosté reprodukce (viz. obr. 6) role čisté imigrace na početním růstu obyvatel se stává hlavní. V roce 2015 úhrnná plodnost činí 1,73 dítěte na ženu, však i tak má Norsko spolu s některými severskými zeměmi v rámci Evropy jednu z nejvyšších úrovní plodnosti. Věková struktura obyvatel má regresivní charakter, což znamená stárnutí populace, jehož intenzita zatím není tak dramatická jako v některých vyspělých státech Evropy. Starší populace může znamenat klesající počet dětí v budoucnu a tím pádem pokles počtu domácností s dětmi. Naděje dožití při narození pro obě pohlaví jsou v porovnání s Evropou vysoké. V roce 2015 střední délka života pro ženy je 84,2 a pro muže 80,4 let. Hodnoty naděje dožití dlouhodobě rostou, důležitý je však růst hodnoty u mužů, protože se rozdíly hodnot naděje dožití při narození mezi muži a ženami klesá. Zatímco v roce 2000 je rozdíl ve střední délce života mezi muži a ženami necelých 5,5 let, v roce 2015 je rozdíl už jen 3,8 let. Vyšší intenzita úmrtnostní je u mužů ve vyšším věku, a stále drtivá většina lidí v Norsku umírá na takové civilizační choroby, jako jsou kardiovaskulární onemocnění, zhoubné novotvary a plicní onemocnění. Se zlepšením úmrtnostních poměrů u mužů klesá počet domácností jednotlivce v čele s ženou ve starším věku. Koefficient kojenecké úmrtnosti je na nejnižší hodnotě nejen v Evropě, ale i světě a v roce 2015 činí 2,4 dětí na 1000 narozených do jednoho roku.

Od roku 2009 absolutní počet živě narozených dětí mírně klesá. Norsko vykazuje typické znaky druhého demografického přechodu už delší dobu (podle Van de Kaa (2002) je ohniskem

šíření změn reprodukčního chování po celé Evropě), proto průměrný věk matky při narození prvního dítěte, počet dětí narozených mimo manželství i v kohabitaci zaujímá také první příčky žebříčku jak v Evropě, tak i celosvětově. Průměrný věk matky při narození prvního dítěte v Norsku roste od roku 1987 a v roce 2015 odpovídá hodnotě 30,7 let, což se odráží na počtu domácností bez dětí v mladším věku. V roce 2013 se více dětí narodilo matkám v kohabitaci než matkám v manželství, přičemž počet živě narozených dětí matkám v kohabitaci má rostoucí tendenci (viz. obrázek 8). Stále více párů v Norsku s dětmi neuzavírá manželství. Podle mnoha výzkumů rodin znamená narození dítěte v kohabitaci to, že kohabitace již přebírá funkci manželství (Smock, 2000; Seltzer, 2000; Kelly Raley, 2001). Tato úvaha plyne i z toho, že čím dál tím méně párů uzavírá manželství i při narození dítěte dalšího pořadí. Další charakteristikou druhého demografického přechodu je šíření antikoncepce, její dostupnost je v Norsku na hodně dobré úrovni, což vysvětluje nízkou intenzitu potratovosti. V průběhu času dostupnost antikoncepce roste a úroveň potratovosti klesá. Nicméně nejvyšší míru potratovosti mají ženy v mladším věku 20 až 24 let, která v posledních letech také klesá.

Úroveň sňatečností, jak lze předpokládat vzhledem k intenzivnímu šíření kohabitaci jako rodinné formy soužití, klesá. O ústupu instituce manželství (Cherlin, 2004) svědčí narůstající podíl svobodných mužů a žen ve věku 50 let a rostoucí podíl kohabituujících párů se 2 a více dětmi od roku 1974. Do roku 2005 roste i úroveň rozvodovosti. Poté absolutní počet rozluk a rozvodů klesá, ale neznamena to pokles intenzity rozvodovosti, spíše je to v důsledku celkového poklesu uzavřených sňatků v předešlých rocích. Klesající úroveň sňatečností, rostoucí intenzita rozvodovosti a volba kohabitace jako populární rodinné formy přispívá k vzestupu počtu neúplných rodin.

Zvyšující se úroveň migrace od druhé poloviny 20. století má větší význam na celkovém počtu populace a její struktuře. Počet imigrantů od roku 1970 převažuje nad počtem emigrantů s výjimkou roku 1989. V roce 1995 je 4,3 procent imigrantů první generace na celkovém počtu obyvatel a v roce 2015 přes 13 procent. Podíl imigrantů druhé generace stoupá pomaleji z hodnoty 0,7 procent na hodnotu 2,6 procent ve stejném období. Odlišnost intenzity úmrtnosti, plodnosti a specifika struktury rodin a jimi zakládaných domácností více ovlivňuje ukazatele celkové populace s rostoucím počtem imigrantů, ten však od roku 2011 klesá. Na druhé straně nelze opomenout fakt, že ne všichni imigranti a jejich potomci vykazují stejný charakter demografické reprodukce.

K hlavním změnám ve struktuře rodin a domácností v Norsku v období 2005–2016 patří patrný růst počtu domácností jednotlivce, převážně v mladších věkových skupinách do 30 let u obou pohlaví. Kvůli nadúmrtnostní mužů počet domácností jednotlivce v čele s ženou ve starších věkových skupinách 67–79 let má také značný podíl na počtu domácností jednotlivce. Mimo to více domácností jsou tvořené kohabituujícím párem, přičemž dlouhodobě stoupá podíl kohabituujících párů s dětmi, zatímco klesá podíl manželských párů s dětmi na celkovém počtu domácností a na počtu domácností s dětmi. Snižuje se počet domácností tvořených neúplnou rodinou. Z hlediska pohlaví hlavy domácnosti v čele neúplné rodiny ženy tvoří tento typ domácnosti častěji než muži, i když počet neúplných rodin s otcem v čele stoupá. Zvyšuje se počet domácností s dětmi bez sourozenců, což spolu s růstem počtu domácností jednotlivce přispívá ke snižující se průměrné velikosti domácnosti v Norsku. V roce 1960 je průměrná velikost

domácnosti 3,27 a v roce 2016 průměrná velikost domácností je 2,19 osob. Mírný pokles podílu dětí pouze s biologickým sourozencem na počtu všech dětí se sourozenci svědčí o vyšší intenzitě tvoření rekonstituovaných rodin, jejichž absolutní počet narůstá ve zkoumaném období. Růst vykazují počty domácností se 2 nebo více rodinami jednotlivců a domácností se 2 nebo více rodinami bez dětí, což může souviset se zvětšujícím se počtem imigrantů do roku 2011.

V analytické části je prokázán vysoký sklon žen v Norsku zakládat vlastní domácnosti jak v roce 2001, tak i v roce 2011. V roce 2001 hodnota standardizovaného indexu hlav domácností pro ženy je druhou nejvyšší hodnotou mezi zkoumanými státy a dělá 1,69, což znamená výrazně větší sklon norských žen zakládat vlastní domácnost než žen v Maďarsku, které bylo zvoleno za standard. Nejvyšší hodnotu standardizovaného indexu pro ženy má v roce 2001 Estonsko, což je pravděpodobně v důsledku vysoké intenzity rozvodovosti, nadúmrtosti mužů ve starším věku a častější volbou nesezdaných soužití partnerů, které mají větší šanci rozpadnout se. Všechny uvedené faktory přispívají k nárůstu počtu neúplných rodin. Vysoký sklon žen v Norsku vytvářet vlastní domácnost je spíše způsobena genderovou politikou směřující k rovnosti mezi muži a ženami jak v domácnostech, tak i na trhu práce a dalších veřejných oblastech působnosti obyvatel. Od roku 1980 neustále roste zaměstnanost žen, v roce 2015 je účast žen na trhu práce skoro stejně vysoká jako u mužů. Hodnota standardizovaného indexu hlav domácností pro muže v Norsku v roce 2001 je poměrně vysoká ve srovnání s vybranými evropskými státy. S hodnotou 0,92 je sice pátou nejvyšší hodnotou, ale i tak to naznačuje nižší sklon norských mužů k založení vlastní domácnosti než muži ze standardu, což je však v důsledku již zmiňované genderové politiky, kdy ženy jsou v čele domácnosti poměrně často.

Změna ve společenském myšlení směrem k individualismu a ekonomická vyspělost země dovoluje mladším osobám zakládat vlastní domácnosti, nejčastěji domácnosti jednotlivce. Z výsledných hodnot standardizovaného indexu hlav domácností z roku 2011 plyne, že norské ženy spolu s muži mají, stejně jako v roce 2001, jedny z nejvyšších hodnot standardizovaného indexu. Ovšem v roce 2011 je patrný pokles hodnot indexu pro ženy a vzestup u mužů, což je způsobeno spíše změnami Maďarsku, než odklonem Norska od politiky genderové rovnosti. Standardizovaný index hlav domácností pro norské muže v roce 2011 je druhou největší hodnotou, vyšší hodnotu má jen Německo, které se řadí k zemím s více tradičním přístupem uspořádání rodiny. V Německu je hlavou domácnosti, která je tvořena párem, výrazně častěji muž, než je tomu v Norsku.

Během studovaného období podíl domácností tvořených párem v čele s ženou na celkovém počtu domácností je v Norsku stabilní, mezitím ve většině země je patrný vzestup. Struktura rodin a domácností Norska v porovnání se strukturou rodin a domácností zastupitelů jižní a východní Evropy – Portugalska, Itálii, Bulharska, Rumunska, Estonska a Lotyšska se významně liší. Více podobnou strukturou rodin a domácností disponují státy severní a střední Evropy. Struktura rodin a domácností Norska je podobnější strukturám rodin a domácností ve Finsku, Rakousku, Německu a Polsku. Změna směrem k individualismu ve společnosti evropských zemí, postupná transformace tradičního přístupu k rodině, větší nezávislost žen od mužů, vysoká intenzita rozvodovosti, šíření alternativních forem soužití a s tím související vzestup počtů neúplných rodin probíhá ve větší nebo menší míře na území všech evropských zemí. Mimo to roste počet domácností jednotlivce a podíl dětí narozených mimo manželství a klesá intenzita sňatečnosti.

Ve více státech se vyrovnávají funkce mužů a žen v mnoha oblastech působnosti obyvatel. V každém státě tento proces je na odlišné úrovni a má odlišnou intenzitu.

Struktura rodin a domácností Norska odráží dlouhodobý populační vývoj norské populace. Populační stárnutí, úroveň plodnosti pod hranicí prosté reprodukce a vyšší úroveň rozvodovosti se podílí na vyšším počtu domácností jednotlivce a neúplných rodin. Na základě srovnání standardizovaného indexu hlav domácností pro Norsko a vybrané země Evropy pro rok 2001 a 2011 je patrné, že se ve struktuře rodin a domácností Norska promítá politika genderové rovnosti, protože v Norsku mají ženy větší sklon k vytváření vlastní domácnosti než ve většině vybraných evropských zemích. Ačkoliv standardizovaný index hlav domácností poskytuje obraz o struktuře rodin a domácností, detailnější výsledky by mohla poskytnout dekompozice toho indexu. Mimo to přesnější výsledky by mohlo poskytnout zahrnutí většího počtu zemí, což je však podmíněno dostupností dat.

Seznam použité literatury

- A. SELTZER, Judith. Families Formed Outside of Marriage. *Journal of Marriage and Family* [online]. 2000, 62(4), 1247-1268 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2000.01247.x. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1741-3737.2000.01247.x/full>
- AASSVE, Arnstein a Trude LAPPEGÅRD. Childcare cash benefits and fertility timing in Norway. *European Journal of Population* [online]. 2008, 25(1), 67-88 [cit. 2017-04-13]. DOI: 10.1007/s10680-008-9158-6. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/227153846_Child_Care_Benefits_and_Fertility_Timing_in_Norway
- ANDERSSON, Gunnar, Marit RØNSEN, Andres VIKAT, Lisbeth KNUDSEN, Trude LAPPEGÅRD, Gerda NEYER, Kari SKREDE a Kathrin TESCHNER. Cohort Fertility Patterns in the Nordic Countries. Max Planck Institute for Demographic Research [online]. Germany: D-18057 Rostock, 2008, MPIDR Working Paper WP 2008(008), 54 [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2008-008.pdf>
- ANDERSSON, Gunnar, Turid NOACK, Harald WEEDON-FEKJÆR a Ane SEIERSTAD. The demographics of same-sex marriages in Norway and Sweden. *Demography* [online]. 2006, 43(1), 79-98 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2004-018.pdf>
- ATKINSON, A. B., Lee RAINWATER a Timothy M. SMEEDING. Income distribution in OECD countries: evidence from the Luxembourg income study [online]. Working Paper No. 121. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, c1995 [cit. 2017-03-24]. Social policy studies, No. 18. ISBN 926414577X. Dostupné z: <http://www.lisdatacenter.org/wps/liswps/121.pdf>
- BJØRNERG, Ulla, Stefán ÓLAFSSON a Guðný Björk EYDA. Education, employment and family formation: Differing patterns. In: BRADSHAW, Johanthan a Aksel HATLAND. Social policy, employment and family change in comparative perspective. Cheltenham. Oslo, Norway: Edward Elgar, 2006, s. 199-219. ISBN 1-84542-626-6.
- BLOM, Turid NOACK a Lars ØSTBY. Bedre sent enn aldri. [Better late than never]. SØS. Oslo-Kongsvinge: Statistics Norway, 1993.

- BONGAARTS, John, Thomas BURCH K. a Kenneth WACHTER W. *Family Demography: Methods and Their Application*. Chapter 2. Oxford. England: Clarendon Press, 1987. ISBN 9780198295013.
- BORCHORST, Anette. The Scandinavian welfare states—Patriarchal, gender neutral or woman-friendly?. *International Journal of Contemporary Sociology*, [online]. 1994, 31.1: 45-67. [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: https://scholar.google.com/scholar_lookup?publication_year=1990&issue=3&author=A+Borchorst&title=The+Scandinavian+Welfare+States:+Patriarchal,+Gender+Neutral+or+Wome+n-friendly?
- BORCHORST, Anette. Welfare state regimes, women's interests and the EC. In: SAINSBURY Diane. *Gendering welfare states*. London: Sage Publications, 1994, s. 26-44. ISBN: 9780803978539
- BRANDTH, Berit a Elin KVANDE. *International Network on Leave Policies & Research: Country reports – Norway*. University of Vienna: Norwegian University of Science and Technology, 2016, s. 8 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: http://www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Country_notes/2016/Norway.pdf
- C. LIEFBROER, Aart a Edith DOURLEIJN. Unmarried cohabitation and union stability: Testing the role of diffusion using data from 16 European countries. *Demography* [online]. 2006, 43(2), 203-221 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1353/dem.2006.0018. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1353/dem.2006.0018>
- COOLS, Sara a Rannveig Kaldager HART. The effect of childhood family size on fertility in adulthood: New evidence from IV estimation [online]. Discussion Papers, No 802. Norway: Statistics Norway, Research department, 2015 [cit. 2017-03-30]. ISSN 0809-733X. Dostupné z: https://www.ssb.no/en/forskning/discussion-papers/_attachment/219923?_ts=14be3ac7850
- COVER, Thomas a Peter HART. Nearest neighbor pattern classification. *IEEE Transactions on Information Theory* [online]. 1967, 13(1), 21-27 [cit. 2017-05-13]. DOI: 10.1109/TIT.1967.1053964. ISSN 1557-9654. Dostupné z: <http://ieeexplore.ieee.org/document/1053964/?reload=true>
- D'ADDIO, Anna Cristina a Marco Mira D'ERCOLE. Policies, Institutions and Fertility Rates: A Panel Data Analysis for OECD Countries. *OECD Economic Studies* [online]. 2006, 2005(2), 7-45 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/eco/growth/40505223.pdf>
- DAHL, Espen, Jon Anders DRØPPING a Ivar LØDEMEL. Norway: Relevance of the social development model for post-War welfare policy. *International Journal of Social Welfare* [online]. 2002, 10(4), 300-308 [cit. 2017-04-05]. DOI: 10.1111/1468-2397.00187. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/229616351_Norway_Relevance_of_the_social_development_model_for_post-War_welfare_policy

- DERRIDA, Jacques a Élisabeth ROUDINESCO. Co přinese zítřek: dialog. [1.] vyd. Přeložil Josef FULKA. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003, s. 34-91. ISBN 8024605422.
Dostupné z
http://benhur.teluq.quebec.ca/SPIP/filigrane/squelettes/docs/vol12_no1_printemps/12_MoGauthier.pdf
- DUDOVÁ, Radka a Marta VOHLÍDALOVÁ. Rodina a rodičovství v individualizované společnosti [online]. Gender: Gender, rovné příležitosti, výzkum. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2005 6(1/2005), 1-2. ISSN 1805-7632, [cit. 2017-03-24]. Dostupné z
http://www.genderonline.cz/uploads/19e1c1e62eb03a1cdae73d9d7b574a41a0cc1054_rodina-a-rodicovstvi-v-individualizovane-spolecnosti.PDF
- DURKHEIM, Émile. La famille conjugale. In Textes III. Paris: Minuit. 1975, s. 35–49.
- DURKHEIM, Émile. La famille conjugale [online]. 1892. Paris: Les Éditions de Minuit, 1975 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z:
http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/textes_3/textes_3_2/famille_conjugale.pdf
- DUVANDER, Ann-Zofie a Gunnar ANDERSSON. Gender Equality and Fertility in Sweden: A Study on the Impact of the Father's Uptake of Parental Leave on Continued Childbearing. Marriage and Family Review [online]. 2006, 39(1-2), 121-142 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.1300/J002v39n01_07. Dostupné z:
http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J002v39n01_07
- DUVANDER, Ann-Zofie, Gunnar ANDERSSON a Trude LAPPEGÅRD. Family policy and fertility: fathers' and mothers' use of parental leave and continued childbearing in Norway and Sweden. Journal of European Social Policy [online]. 2010, 20(1), 45-57 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.1177/0958928709352541. Dostupné z:
<http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0958928709352541?journalCode=espa>
- FLOREK K, ŁUKASZEWICZ J, PERKAL J, STEINHAUS H a ZUBRZYCKI S. Sur la liaison et la division des points d'un ensemble fini. Colloquium Mathematicae [online]. 1951a, 2(3- 4), 282-285 [cit. 2017-05-13]. ISSN 0010-1354. Dostupné z:
<https://eudml.org/doc/209969>
- FLOREK K, ŁUKASZEWICZ J, PERKAL J, STEINHAUS H a ZUBRZYCKI S. Taksonomia Wroclawska. Przegląd Antropologiczny [Polish, with English and Russian summaries]. 1951b, (17), 193-211 [cit. 2017-05-13]. ISSN 0010-1354.
- FRITZELL, Johan. Still Different? Income Distribution in the Nordic Countries in a European Comparison. Luxembourg Income Study Working Paper [online]. 2000, (238), 37 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.lisdatacenter.org/wps/liswps/238.pdf>
- FRØNES, Ivar a Andreas HOMPLAND. Den nye barn- og familiebooka [The new children and family book]. Oslo: Scandinavian University Press, 1994.

- FRØNES, Ivar a Andreas HOMPLAND. The Family in the Norwegian Society [online]. In: . 2006, s. 16 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi2h7D8ou_SAhWDCiwKHYIBAs4QFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.uio.no%2Fstudier%2Femner%2Fhf%2Ffiln%2FNORINT0500%2Fh06%2Fundervisningsmateriale%2FFamily-Norwegian.doc&usg=AFQjCNH0ZnZ3kdBKZVbEsRZbD9qE9ojCEA&sig2=3V3dqVosOTL7FprbFr3rMg&bvm=bv.150475504,d.bGg
- GAUTHIER, Anne Helene. The Impact of Family Policies on Fertility in Industrialized Countries: A Review of the Literature. *Population Research and Policy Review* [online]. 2007, 26(3), 323-346 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.1007/s11113-007-9033-x. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/5153736_The_Impact_of_Family_Policies_on_Fertility_in_Industrialized_Countries_A_Review_of_the_Literature
- GAUTHIER, Anne Helene. The measured and unmeasured effects of welfare benefits on families: Consequences for Europe's demographic trends. In: COLEMAN, D. *Europe's population in the 1990s* [online]. Oxford: Oxford University Press, 1996, s. 297-331 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://www.popline.org/node/304157>
- HABARTOVÁ, Pavlína, Klára HULÍKOVÁ TESÁRKOVÁ a Olga SIVKOVÁ. Prognóza počtu a velikosti vybraných typů hospodařících domácností v České republice pro období 2013–2040. *Demografie* [online]. 2014, 56(1), 21-36 [cit. 2017-05-02]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20555385/130053_14-01.pdf/ee915a4-2ea4-4934-93ad-63928274bd08?version=1.0
- HELLEVIK, Ottar. Economy, Values and happiness in Norway. *Journal of happiness studies* [online]. 2003, 4(1), 243–283 [cit. 2017-03-30]. ISSN 1389-4978. Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.458.2271&rep=rep1&type=pdf>
- HEUVELINE, Patrick, Jeffrey M. TIMBERLAKE a Frank F. FURSTENBERG JR. Shifting Childrearing to Single Mothers: Results from 17 Western Countries. *POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW* [online]. 2003, 29(1), 47-71 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2003.00047.x. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/290938367_Shifting_childrearing_to_single_mothers_Results_from_17_western_countries
- J. CHERLIN, Andrew. The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of Marriage and Family* [online]. 2004, 66(4), 848–861 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1111/j.0022-2445.2004.00058.x. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.0022-2445.2004.00058.x/full>
- J. SMOCK, Pamela. Cohabitation in the United States: An Appraisal of Research Themes, Findings, and Implications. *Annual Review of Sociology* [online]. 2000, 26, 1-20 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1146/annurev.soc.26.1.1. Dostupné z: <http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.soc.26.1.1?journalCode=soc>

- JENSEN, An-Magritt og Stein Erik CLAUSEN (1997a): Barns familier. Samboerskap og foreldrebrudd etter 1970. Prosjektrapport nr. 21 NIBR, Oslo [online] 1997, s. 73 [cit. 2017-03-24] Dostupné z: <http://www.sv.ntnu.no/iss/an-magritt.jensen/Publications/Barns%20familier%201997-21.pdf>
- JENSEN, An-Magritt og Stein Erik CLAUSEN (1997b): Samvær og fravær: Foreldres kontakt med barn de ikke bor sammen med. Notat nr. 103, Oslo: NIBR.
- KALIBOVÁ, Květa. Úvod do demografie. Učební texty. 52 s. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0222-9.
- KAUFMANN Jean-Claude. La femme seule et le Princ charmant. Paris: Nathan [online] 1999, s.59 [cit. 2017-03-24] Dostupné z: http://www.sv.ntnu.no/iss/an-magritt.jensen/Publications/Samvar_1997103.pdf
- KEILMAN, Nico a Solveig CHRISTIANSEN. Norwegian Elderly Less Likely to Live Alone in the Future. *European Journal of Population* [online]. 2010, 26(1), 47-72 [cit. 2017-04-20]. DOI: 10.2307/27772406. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/261775366_Norwegian_Elderly_Less_Likely_to_Live_Alone_in_the_Future_Les_Norvegiens_ages_auront_une_probabilite_plus_faible_de_vivre_seuls_dans_le_futur
- KELLY RALEY, R. Increasing Fertility in Cohabiting Unions: Evidence for the Second Demographic Transition in the United States? *Demography* [online]. 2001, 38(1), 59-66 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1353/dem.2001.0008. Dostupné z: <https://muse.jhu.edu/article/9332/pdf>
- KENNEDY, Sheela a Larry BUMPASS. Cohabitation and children's living arrangements: New estimates from the United States. *DEMOGRAPHIC RESEARCH* [online]. 2008, 19(47), 1663-1692 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.4054/DemRes.2008.19.47. Dostupné z: <https://www.demographic-research.org/volumes/vol19/47/19-47.pdf>
- KIERNAN, Kathleen. Redrawing the boundaries of marriage. *Journal of Marriage and Family* [online]. Wiley-Blackwell and National Council on Family Relations, 2004, 66(4), 980-987 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1111/j.0022-2445.2004.00068.x. ISSN 1741-3737. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.0022-2445.2004.00068.x/full>
- KINGE, Jonas Minet a Tom KORNSTAD. Assimilation effects on infant mortality among immigrants in Norway: Does maternal source country matter? *DEMOGRAPHIC RESEARCH* [online]. 2014, 31(26), 779-812 [cit. 2017-04-29]. DOI: 10.4054/DemRes.2014.31.26. Dostupné z: [http://www.demographic-research.org/volumes/vol31/26/31-26.pdf#search=%22life expectancy of immigrants in norway%22](http://www.demographic-research.org/volumes/vol31/26/31-26.pdf#search=%22life%20expectancy%20of%20immigrants%20in%20norway%22)
- KJELSTAD, Randi. Gender policies and gender In: Kautto, M., Fritzell, J., Hvinden, B., Kvist, J., and Uusitalo, H. (eds.). *Nordic welfare states in the European context*. [online]. London: Routledge, 2001, 66-97 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/180007/Discussion%20Papers%20no%20613_2010.pdf?sequence=1

- KLEVMARKEN, Anders a Ali TASIRIAN. Is the decision 'to work' endogenous to the fertility process? [online]. Memorandum 220, Gothenburg University, 1996 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A57359&dswid=4737>
- KNUDSEN STURE, Christin. The Family in the Norwegian Society [online]. In: . NOVA. Norwegian Social Research, 2006, s. 16 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjhkvqxiP7SAhXFPhQKHRhFDxoQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.uio.no%2Fstudier%2Femner%2Fhf%2Ffiln%2FNORINT0500%2Fv07%2FFamily-Norwegian.doc&usg=AFQjCNGDhNwBq4QAVrQOPjZ5qVM36BtSCQ&sig2=Ne6z1ZoAHN0c59lgpoorNw&bvm=bv.151426398,bs.2,d.bGg>
- KRAVDAL, Øystein. A fixed-effects multilevel analysis of how community family structure affects individual mortality in Norway. *Demography* [online]. 2007, 44(3), 519-537 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17913009>
- KRAVDAL, Øystein. How the Local Supply of Day-Care Centers Influences Fertility in Norway: A Parity-Specific Approach Article . *Population Research and Policy Review* [online]. 1996, 15(3), 201-218 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.1007/BF00127049. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/226001929_How_the_Local_Supply_of_Day-Care_Centers_Influences_Fertility_in_Norway_A_Parity-Specific_Approach
- KRAVDAL, Øystein. The High Fertility of College Educated Women in Norway: An Artefact of the Separate Modelling of Each Parity Transition. *Demographic Research* [online]. 2001, 5(6), 187-216 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.4054/DemRes.2001.5.6. Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol5/6/>
- LANGMAJEROVÁ, Barbora. Úhrnná plodnost a rodinná politika: severský a postsocialistický model [online]. Praha, 2014 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120167244>. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Tereza Horejšová.
- LAPPEGÅRD, Trude a Marit RØNSEN. Socioeconomic differentials in multi-partner fertility among men [online]. Discussion Papers No. 653. Oslo: Statistics Norway, Research Department, 2011 [cit. 2017-03-30]. ISSN 0809-733X. Dostupné z: <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/180401/dp653.pdf?sequence=1>
- LAPPEGÅRD, Trude a Turid NOACK. The link between parenthood and partnership in contemporary Norway - Findings from focus group research. *DEMOGRAPHIC RESEARCH* [online]. 2015, 32(9), 287-310 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.4054/DemRes.2015.32.9. Dostupné z: <https://www.demographic-research.org/volumes/vol32/9/32-9.pdf>

- LASLETT, Peter. Introduction: The history of the family. In: LASLETT, Peter a Richard WALL. *Household and Family in Past Times* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 1972, s. 1-90 [cit. 2017-03-30]. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511561207.003>. ISBN 9780511561207. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/books/household-and-family-in-past-times/C52CAA564B3CBE1050E3ED1829C0B41>
- LEIRA, Arnlaug. Fra statsfeminisme til statsfamilisme? Om mor, far, stat og marked i 1900-åra. BRANDT, Berit a Kari MOXNES. *Familie for tiden* [online]. Stabilitet og forandring. Oslo: Tano Aschehoug, 1996, s. 211-231 [cit. 2017-04-28].
- LEIRA, Arnlaug. *Welfare States and Working Mothers: the Scandinavian Experience*. Cambridge. Cambridge University Press, 1992. ISBN 0-521-41720.
- M. SMEEDING, Timothy. Globalization, Inequality, and the Rich Countries of the G-20: Evidence from the Luxembourg Income Study (LIS). Center for Policy Research [online]. Syracuse University, 2003, Paper 112 (Working Paper No. 53), 46 [cit. 2017-03-24]. ISSN 1525-3066. Dostupné z: <http://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1111&context=cpr>
- NEYER, Gerda a Gunnar ANDERSSON. Consequences of Family Policies on Childbearing Behavior: Effects or Artifacts? *Population and Development Review* [online]. 2008, 34(4), 699–724 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2008.00246.x. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2008.00246.x/abstract>
- NOACK, Turid a Lars ØSTBY. Ekteskap og samli. Fertility among Norwegian women: Results from the fertility survey 1977 [online]. SAMFUNNSØKONOMISKE STUDIER 49. Oslo: Statistics Nowray, 1981, s. 200-229 [cit. 2017-03-31]. ISBN 82-537-1621-4. Dostupné z: https://www.ssb.no/a/histstat/sos/sos_049.pdf
- NORDAHL, Berit Irene. Convergences and discrepancies between the policy of inclusionary housing and Norway's liberal housing and planning policy: an institutional perspective. *JHous and the Built Environ* [online]. 2014, 29, 489–506 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.1007/s10901-013-9357-2. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjT4cnr3_7SAhXEXiwKHZgnCckQFggZMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.nmbu.no%2Fdownload%2Ffile%2Ffid%2F22617&usg=AFQjCNFL3YdM-pdimYwDCGno9QGV01EdRg&sig2=Ekw-qOizbKwBs394QIPXlA&bvm=bv.151426398,d.bGg
- OLÁH, Livia Sz. Gendering fertility: Second births in Sweden and Hungary. *Population Research and Policy Review* [online]. 2003, 22(2), 171-200 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.1023/A:1025089031871. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/226524284_Gendering_fertility_Second_births_in_Sweden_and_Hungary_Population_Research_and_Policy_Review

- OMRAN, R. Abdel. The Epidemiologic Transition: A Theory of the Epidemiology of Population Change. *The Milbank Memorial Fund Quarterly* [online]. Milbank Memorial Fund, 1971, 49(4), 509-538 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://peaceworkspartners.org/vault/Oxford/DPHPC/Health%20and%20Development%20Course/Int%20Dev%20Readings%20HT10/6.%20Transitions/Omran%20Epi%20transition%201971.pdf>
- PAVLÍK, Zdeněk, Alena ŠUBRTOVÁ a Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ. *Základy demografie: celostátní vysokoškolská příručka pro studenty přírodovědeckých, ekonomických, filozofických a lékařských fakult.* 1. vyd. Praha: Academia, 1986, 732 s.
- PERELLI-HARRIS, Brienna a Nora SANCHEZ GASSEN. How Similar are Cohabitation and Marriage? Legal Approaches to Cohabitation across Western Europe. *Population and Development Review* [online]. 2012, 38(3), 435-467 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2012.00511.x. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2012.00511.x/pdf>
- PERELLI-HARRIS, Brienna, Michaela KREYENFELD, Wendy SIGLE-RUSHTON, Renske KEIZER, Trude LAPPEGÅRD, Aiva JASILIONIENE, Caroline BERGHAMMER a Paola DI GIULIO. Changes in union status during the transition to parenthood in eleven European countries, 1970s to early 2000s. *Population Studies: A Journal of Demography* [online]. 2012, 66(2), 167-182 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1080/00324728.2012.673004. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/00324728.2012.673004>
- PERELLI-HARRIS, Brienna, Monika MYNARSKA, Ann BERRINGTON, et al. Towards a new understanding of cohabitation: Insights from focus group research across Europe and Australia. *DEMOGRAPHIC RESEARCH* [online]. 2014, 31(34), 1043-1078 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.4054/DemRes.2014.31.34. Dostupné z: <https://www.demographic-research.org/volumes/vol31/34/31-34.pdf>
- PERELLI-HARRIS, Brienna, Nora SANCHEZ GASSEN, Ann BERRINGTON, Paulina GALEZEWSKA a Jennifer HOLLAND. Is there a link between the divorce revolution and the cohabitation boom? ESRC Centre for Population Change: Working Paper 80 [online]. 2016, 80, 43 [cit. 2017-03-24]. ISSN 2042-4116. Dostupné z: http://www.cpc.ac.uk/publications/cpc_working_papers/pdf/2016_WP80_Is_there_a_link_between_the_divorce_revolution_and_the_cohabitation_boom.pdf
- PERELLI-HARRIS, Brienna, Wendy SIGLE-RUSHTON, Trude LAPPEGÅRD, Renske KEIZER, Caroline BERGHAMMER a Michaela KREYENFELD. The educational gradient of nonmarital childbearing in Europe: emergence of a pattern of disadvantage? *Population and Development Review* [online]. 2010, 36(4), 775-801 [cit. 2017-03-24] Dostupné z: <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2010-004.pdf>

- PERELLI-HARRIS, Brienna. How Similar are Cohabiting and Married Parents? Second Conception Risks by Union Type in the United States and Across Europe. ESRC Centre for Population Change Working Paper [online]. 2013, (35), 29 [cit. 2017-03-24]. ISSN 2042-4116. Dostupné z: http://www.cpc.ac.uk/publications/cpc_working_papers/pdf/2013_WP35_How_Similar_Are_Cohabiting_and_Married_Parents_Perelli-Harris.pdf
- POPENOE, David. Cohabitation, Marriage, and Child Wellbeing: A Cross-National Perspective. *Society* [online]. 2009, 46(5), 429-436 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1007/s12115-009-9242-5. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/225931423_Cohabitation_Marriage_and_Child_Wellbeing_A_Cross-National_Perspective
- R. RINDFUSS, Ronald, David K. GUILKEY, Philip S. MORGAN a Øystein KRAVDAL. Child-Care Availability and Fertility in Norway. *Population and Development Review* [online]. 2007, 36(4), 725-748 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2010.00355.x. ISSN 1728-4457. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3099220/>
- RØNSEN, Marit a Kari SKREDE. Can public policies sustain fertility in the Nordic countries? Lessons from the past and questions for the future. *DEMOGRAPHIC RESEARCH* [online]. 2010, 22(13), 321-346 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.4054/DemRes.2010.22.13. Dostupné z: <https://www.demographic-research.org/volumes/vol22/13/22-13.pdf>
- RØNSEN, Marit a Kari SKREDE. Fertility trends and differentials in the Nordic countries — Footprints of welfare policies and challenges on the road ahead. *Vienna Yearbook of Population Research* [online]. 2008, 6(1), 103-123 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.1553/populationyearbook2008s103. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/23025497?seq=1#page_scan_tab_contents
- RØNSEN, Marit a Kari SKREDE. Nordic fertility patterns: compatible with gender equality? In: ELLINGSAETER, Anne Lise a Arnlaug LEIRA. *Politicising parenthood in Scandinavia: Gender relations in welfare states* [online]. Bristol: Policy Press, 2006, s. 53-76 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.1332/policypress/9781861346452.003.0003. ISBN 13: 9781861346452. Dostupné z: <http://policypress.universitypressscholarship.com/view/10.1332/policypress/9781861346452.001.0001/upso-9781861346452-chapter-3>
- RØNSEN, Marit. Fertility and family policy in Norway - A reflection on trends and possible connections. *DEMOGRAPHIC RESEARCH* [online]. 2004b, 10(10), 265-286 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.4054/DemRes.2004.10.10. Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol10/10/10-10.pdf>
- RØNSEN, Marit. Fertility and public policies - evidence from Norway and Finland. *DEMOGRAPHIC RESEARCH* [online]. 2004a, 10(6), 143-170 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.4054/DemRes.2004.10.6 Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol10/6/>

- SAINSBURY, Diane. Gender and the Making of Welfare States: Norway and Sweden. *Social Politics* [online]. 2001, 8(1), 113-143 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.1093/sp/8.1.113. Dostupné z: <https://academic.oup.com/sp/article-abstract/8/1/113/1626044/Gender-and-the-Making-of-Welfare-States-Norway-and>
- SINGLY, François de (ed.) *Famille et individualisation*. Paris: L'Harmattan, 2001a. ISBN 2747501639.
- SKREDE, Kari. Færre menn blir fedre. *Økonomiske analyser*, 2004, 23(6), 57-68.
- SKREDE, Kari. Færre menn blir fedre. *Journal of Gender Studies* [online]. 2005, 29(2), 4-22 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: http://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/oa_200406/skrede.pdf
- SKREDE, Kari. Gender, Generations and Life Courses in the Melting Pot. In: ERIKSEN, JOHN a LARS GULBRANDSEN. Natalie Rogoff Ramsøy (1924-2002): En pionér i norsk og internasjonal sosiologi – et minneskrif [online]. Oslo: NOVA Rapport 10/2003, 2003, s. 59-87 [cit. 2017-03-30]. ISBN 82-7894-162-9. ISSN 0808-5013. Dostupné z: file:///C:/Users/admin/Downloads/2831_1.pdf
- SKREDE, Kari. Shaping gender equality - the role of the state: Norwegian experiences, present policies and future challenges. In: PALIER, Bruno a Denis BOUGET. *Comparing social welfare systems in Nordic countries and France*. Ange-Guépin MIRE Vol. 4. Nantes: Maison des Sciences de l'Homme, 1999, 169- 199. Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.603.8549&rep=rep1&type=pdf>
- ŠUBRTOVÁ, Markéta. Státní finanční podpora rodin s dětmi v České republice a v Norsku [online]. Praha, 2012 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/103533/?lang=en>. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Karolína Dobiášová.
- SYLTEVIK, Liv Johanne. Sense and sensibility: Cohabitation in 'cohabitation land'. *Sociological Review* [online]. 2010, 58(3), 444 - 462 [cit. 2017-03-24]. DOI: 10.1111/j.1467-954X.2010.01932.x. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/229584051_Sense_and_sensibility_Cohabitation_in_%27cohabitation_land%27
- SYSE, Astri, Bjorn H. STRAND, Oyvind NAESS, Ólöf Anna STEINGRÍMSDÓTTIR a Bernadette N. KUMAR. Differences in all-cause mortality: A comparison between immigrants and the host population in Norway 1990–2012. *DEMOGRAPHIC RESEARCH* [online]. 2016, 34(22), 615-656 [cit. 2017-04-29]. DOI: 10.4054/DemRes.2016.34.22. Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol34/22/34-22.pdf#search=%22immigrants in norway%22>
- THOMSON, Elizabeth, Trude LAPPEGÅRD, Marcia CARLSON, Ann EVANS a Edith GRAY. Childbearing Across Partnerships in Australia, the United States, Norway, and Sweden. *Demography* [online]. 2014, 51(2), 485–508 [cit. 2017-04-20]. DOI: 10.1007/s13524-013-0273-6. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13524-013-0273-6>

- V. LØKEN, Katrine, Kjell Erik LOMMERUD a Shelly LUNDBERG. Your Place or Mine? On the Residence Choice of Young Couples in Norway. *Demography* [online]. 2013, 50(1), 285-310 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://ftp.iza.org/dp5685.pdf>
- VAAGE, Odd Frank. Norsk mediebarometer 2002 [online]. Statistical Analyses. Oslo: Statistics Norway, 2002 [cit. 2017-03-30]. ISBN 82-537-5345-4. ISSN 0804-3321. Dostupné z: <https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa57/sa-57.pdf>
- VALLIN, Jacques a France MESLÉ. Convergences and divergences in mortality.: A new approach to health transition. *DEMOGRAPHIC RESEARCH* [online]. 2004, 2(2), 11-44 [cit. 2017-03-30]. DOI: 10.4054/DemRes.2004.S2.2. Dostupné z: <https://www.demographic-research.org/special/2/2/s2-2.pdf>
- VAN DE KAA, Dirk J. The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries. *Birth* [online]. 2002, 35, 1-34 [cit. 2017-05-03]. Dostupné z: http://www.ipss.go.jp/webj-ad/webjournal.files/population/2003_4/kaa.pdf
- VAN DE KAA, Dirk J. a Ron J. LESTHAEGHE. Twee demografische transitities? [Two demographic transitions?]. *Bevolking–Groei en Krimp, Mens en Maatschappij*. The Netherlands: Deventer, Van Loghum Slaterus, 1986, 9–24 [cit. 2017-05-03]. ISBN 9036800188.
- VANDESCHRIK, Christophe. *Demografická analýza*. Praha: Univerzita Karlova, 2000, 203 s. ISBN 8090268641.
- VIKAT, Andres. Women's Labor Force Attachment and Childbearing in Finland. *Demographic Research* [online]. 2004, 3(8), 177-212 [cit. 2017-04-04]. DOI: 10.4054/DemRes.2004.S3.8. Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/special/3/8/s3-8.pdf>
- ZVÁRA, Karel. *Biostatistika*. Praha: Karolinum, 2008, 213 s., ISBN 80-246-0739-5.
- "A co děti?": ..gay a lesbické rodičovství. SOKOLOVÁ, Věra. *ABC feminismus*. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 81-96. ISBN 80-903228-3-2. Dostupné také z: http://zenskaprava.cz/files/abc_feml.pdf
- Family Policies in Norway. OSTNER, Ilona, Anne SKEVIK, Aksel HATLAND a Christoph SCHMITT. *Family Policies in the Context of Family Change: The Nordic countries in comparative perspective* [online]. NOVA — Norwegian Social Research. Oslo, Norway: NOVA — Norwegian Social Research VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2008, s. 89-107 [cit. 2017-03-30]. ISBN 978-3-531-90895-3. Dostupné z: https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-531-90895-3_5
- Fathers on Leave Alone in Norway: Changes and Continuities. KVANDE, Elin a Berit BRANDTH. DOI: 10.1007/978-3-319-42970-0_3 *Comparative Perspectives on Work-Life Balance and Gender Equality* [online]. Trondheim. Norway: Department of Sociology and Political Science, Norwegian Institute of Science and Technology, 2017, s. 29-44 [cit. 2017-04-20]. ISBN 978-3-319-42970-0. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/311484344_Fathers_on_Leave_Alone_in_Norway_Changes_and_Continuities

- From tribes to markets: Conclusions, implications and insinuations. CONLEY, Dalton. The Pecking Order: A BOLD NEW LOOK AT HOW FAMILY AND SOCIETY DETERMINE WHO WE BECOME [online]. A Division of Random House LLC. United States: Vintage, 2005, s. 167-190 [cit. 2017-03-30]. ISBN 0375713816. Dostupné z: <http://www.penguinrandomhouse.com/books/30609/the-pecking-order-by-dalton-conley/9780375713811/>
- Legacies and role models, fat and skin: Gender dynamics in the family. CONLEY, Dalton. The Pecking Order: A BOLD NEW LOOK AT HOW FAMILY AND SOCIETY DETERMINE WHO WE BECOME [online]. A Division of Random House LLC. United States: Vintage, 2005, s. 113-132 [cit. 2017-03-30]. ISBN 0375713816. Dostupné z: : <http://www.penguinrandomhouse.com/books/30609/the-pecking-order-by-dalton-conley/9780375713811/>
- Love is a pie: Birth order and number of siblings. CONLEY, Dalton. The Pecking Order: A BOLD NEW LOOK AT HOW FAMILY AND SOCIETY DETERMINE WHO WE BECOME [online]. A Division of Random House LLC. United States: Vintage, 2005, s. 54-73 [cit. 2017-03-30]. ISBN 0375713816. Dostupné z: <http://www.penguinrandomhouse.com/books/30609/the-pecking-order-by-dalton-conley/9780375713811/>
- Norsko. MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I [online]. Praha: VÚPSV, 2003, s. 127-140 [cit. 2017-03-31]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/rodpoll.pdf>
- Strangers in Paradise? Italian Mothers in Norway. ISAKSEN, Lise Widding, Majella KILKEY a Ewa PALENGA-MÖLLENBECK. Family Life in an Age of Migration and Mobility: Global Perspectives through the Life Course [online]. Department of Sociology, University of Bergen. Bergen, Norway: Palgrave Macmillan UK, 2016, s. 163-185 [cit. 2017-03-30]. ISBN 978-1-137-52099-9. Dostupné z: https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F978-1-137-52099-9_8
- The development of welfare states and production regions in the Golden Age: A comparative historical analysis. HUBER, Evelynne a John D. STEPHENS. Development and Crisis of the Welfare State: Parties and Policies in Global Markets [online]. United States of America: University of Chicago Pres, 2001, s. 113-201 [cit. 2017-03-30]. ISBN 0226356477. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=bKW-mtx3YikC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
- The politics of welfare states after the Golden Age: A comparative historical analysis. HUBER, Evelynne a John D. STEPHENS. Development and Crisis of the Welfare State: Parties and Policies in Global Markets [online]. United States of America: University of Chicago Pres, 2001, s. 113-201 [cit. 2017-03-30]. ISBN 0226356477. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=bKW-mtx3YikC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>

This is Norway 2016: What the figures say [online]. Oslo: Statistics Norway, 2016 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: http://www.ssb.no/en/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/277893?_ts=15709f114e8

Из истории культуры. ПИРОГОВ, Г. Н., А. Я. ГУРЕВИЧ, Е. М. САМОТЕЙКИН, et al. История Норвегии [online]. Академия наук СССР- Институт всеобщей истории. Москва: Наука, 1980, s. 575-659 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://ulfdalir.ru/literature/0/1246>

Норвегия 60-70-х годов: научно-техническая революция, противоречия "общества благополучия", курс на интеграцию и его замедление. ПИРОГОВ, Г. Н., А. Я. ГУРЕВИЧ, Е. М. САМОТЕЙКИН, et al. История Норвегии [online]. Академия наук СССР- Институт всеобщей истории. Москва: Наука, 1980, s. 491-574 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://ulfdalir.ru/literature/0/1246>

Норвегия в 1945-1960 гг. ПИРОГОВ, Г. Н., А. Я. ГУРЕВИЧ, Е. М. САМОТЕЙКИН, et al. История Норвегии [online]. Академия наук СССР- Институт всеобщей истории. Москва: Наука, 1980, s. 440-490 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://ulfdalir.ru/literature/0/1246>

Норвегия в годы Второй мировой войны - Начало перехода от монополистического капитализма к государственно-монополистическому. ПИРОГОВ, Г. Н., А. Я. ГУРЕВИЧ, Е. М. САМОТЕЙКИН, et al. История Норвегии [online]. Академия наук СССР- Институт всеобщей истории. Москва: Наука, 1980, s. 339-387 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://ulfdalir.ru/literature/0/1246>

Норвегия в годы Второй мировой войны. ПИРОГОВ, Г. Н., А. Я. ГУРЕВИЧ, Е. М. САМОТЕЙКИН, et al. История Норвегии [online]. Академия наук СССР- Институт всеобщей истории. Москва: Наука, 1980, s. 388-439 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://ulfdalir.ru/literature/0/1246>

Seznam použitých datových a informačních zdrojů

- Český Statistický úřad (ČSÚ), 2015. [online]. Demografická ročenka České republiky – 2015, Metodické poznámky [online]. ČSÚ [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky>
- Hunsbanken, Banka bydlení (Housing Bank), 2017. Housing allowance [online]. Hunsbanken [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <https://husbanken.no/english/>
- Eurostat, 2017a. Eurostat yearbook. Population. Marriage and divorce [online] Online publications [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics
- Eurostat, 2017b. Eurostat yearbook. Population. Mortality and life expectancy [online] Online publications [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Mortality_and_life_expectancy_statistics
- Informační systém o sociální ochraně členských zemí MISSOC, 2015. MISSOC Comparative Tables Database [online]. European Commission [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=815&intPageId=1210&langId=en>
- Ministry of Children and Equality, 2017. Families and children: Parental benefit, child benefit and cash benefit [online]. Oslo: Ministry of Children and Equality [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <https://www.regjeringen.no/en/topics/families-and-children/id213/>
- Ministry of Children and Equality, 2008. Labor [online]. Oslo: Ministry of Children and Equality [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <https://www.regjeringen.no/en/topics/labour/id210/>
- Organizace Spojených Národů (United Nations), 2013a. Demographic Yearbook, Tabulations on households' characteristics: Table 2 – Households by type of household, age and sex of head of household or other reference member: 1995 – 2014 [online]. Statistics Division Home [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dyb_Household/dyb_household.htm
- Organizace Spojených Národů (United Nations), 2013b. Demographic Yearbook, Tabulations on households' characteristics: Table 7 – Population in households by type of household, age and sex: 1995 – 2013 [online]. Statistics Division Home [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dyb_Household/dyb_household.htm
- Statistický úřad Norska (Statistics Norway), 2017a. Population: Population count [online]. The Central Bureau of Statistics, StatBank [cit. 2017-01-30]. Dostupné z: <https://www.ssb.no/en/befolkning?de=Population+count>

Statistický úřad Norska (Statistics Norway), 2017b. Population: Births and deaths [online]. The Central Bureau of Statistics, StatBank [cit. 2017-01-30]. Dostupné z: <https://www.ssb.no/en/befolkning?de=Births+and+deaths>

Statistický úřad Norska (Statistics Norway), 2017c. Population: Children, families and households [online]. The Central Bureau of Statistics, StatBank [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.ssb.no/en/befolkning?de=Children%2C+families+and+households>

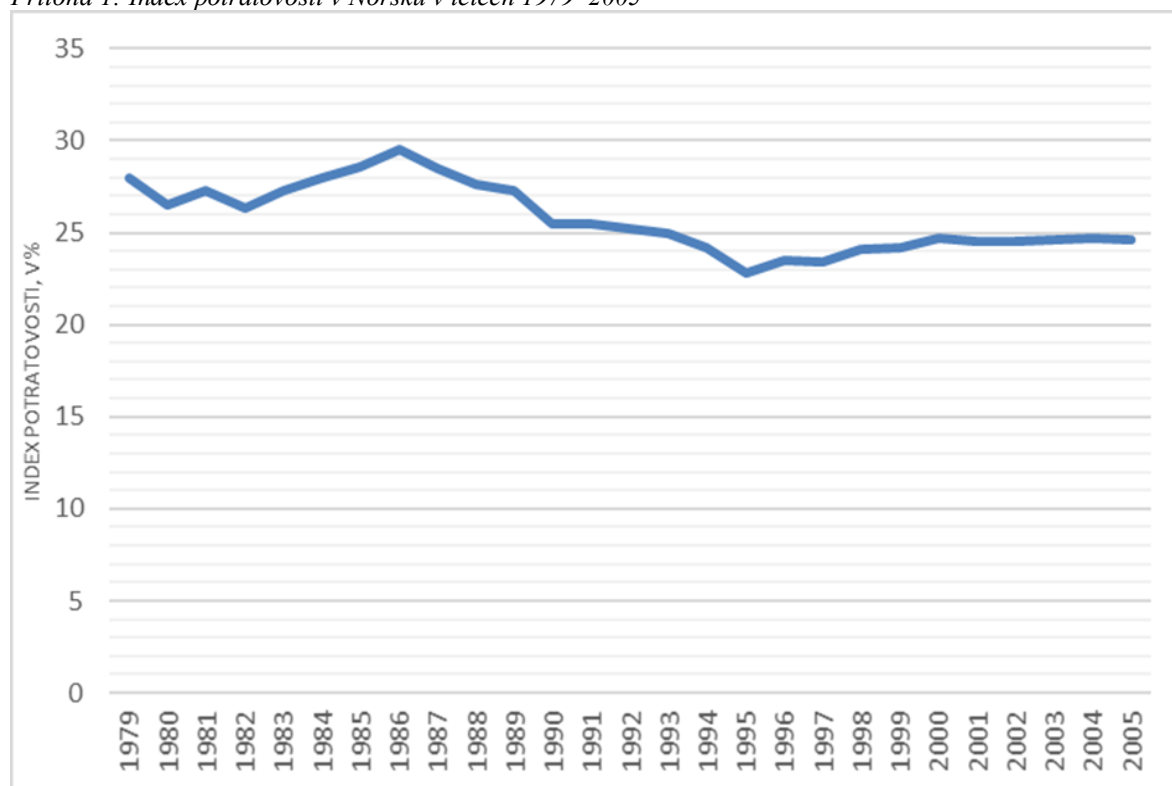
Statistický úřad Norska (Statistics Norway), 2017d. Population: Migration [online]. The Central Bureau of Statistics, StatBank [cit. 2017-02-01]. Dostupné z: <https://www.ssb.no/en/befolkning?de=Migration+>

Norwegian Historical Data Centre (NHDC), 2017. Research: Historical population register for Norway [online]. The Arctic University of Norway [cit. 2017-01-30]. Dostupné z: <http://www.rhd.uit.no/research.html>

World Factbook, 2017. Norway, Economy [online]. Central Intelligence Agency [cit. 2017-01-30]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>

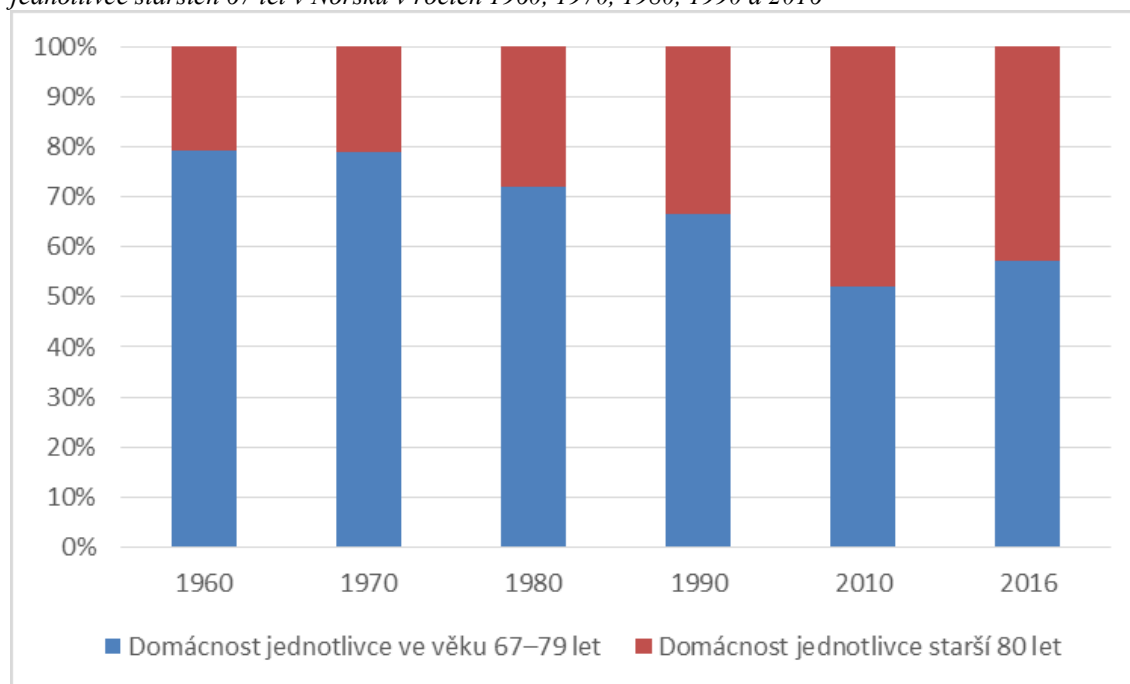
Přílohy

Příloha 1: Index potratovosti v Norsku v letech 1979–2005

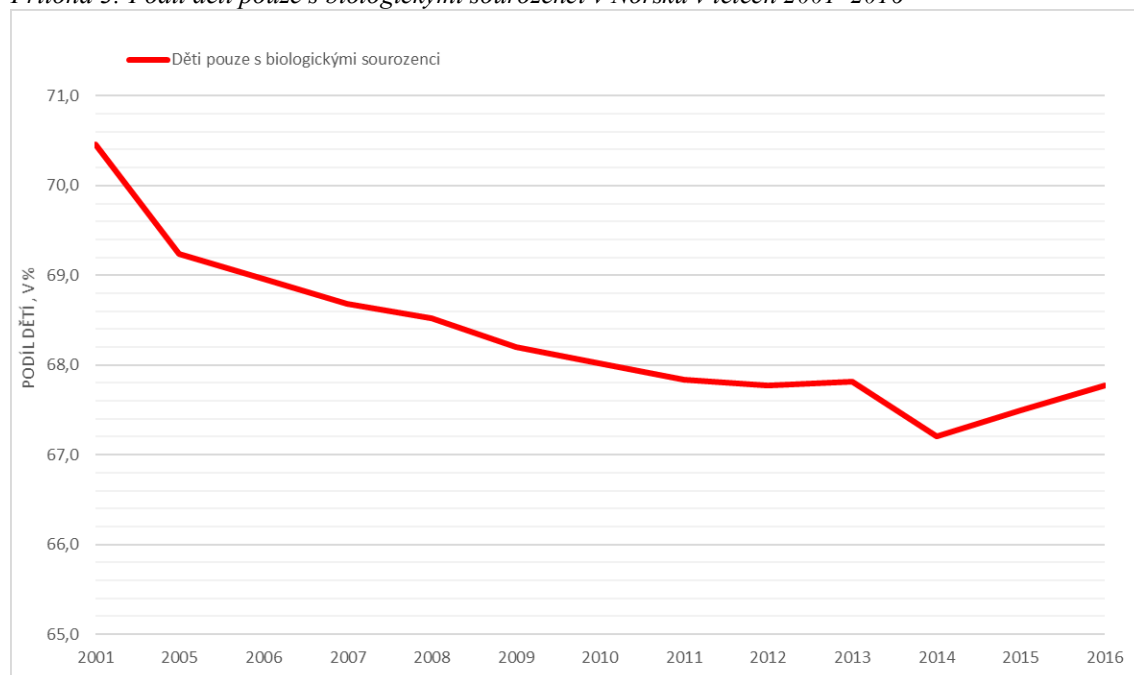
Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Příloha 2: Podíl počtu domácností jednotlivce ve věku 67–79 a starších 80 let na počtu domácností jednotlivce starších 67 let v Norsku v rocích 1960, 1970, 1980, 1990 a 2016

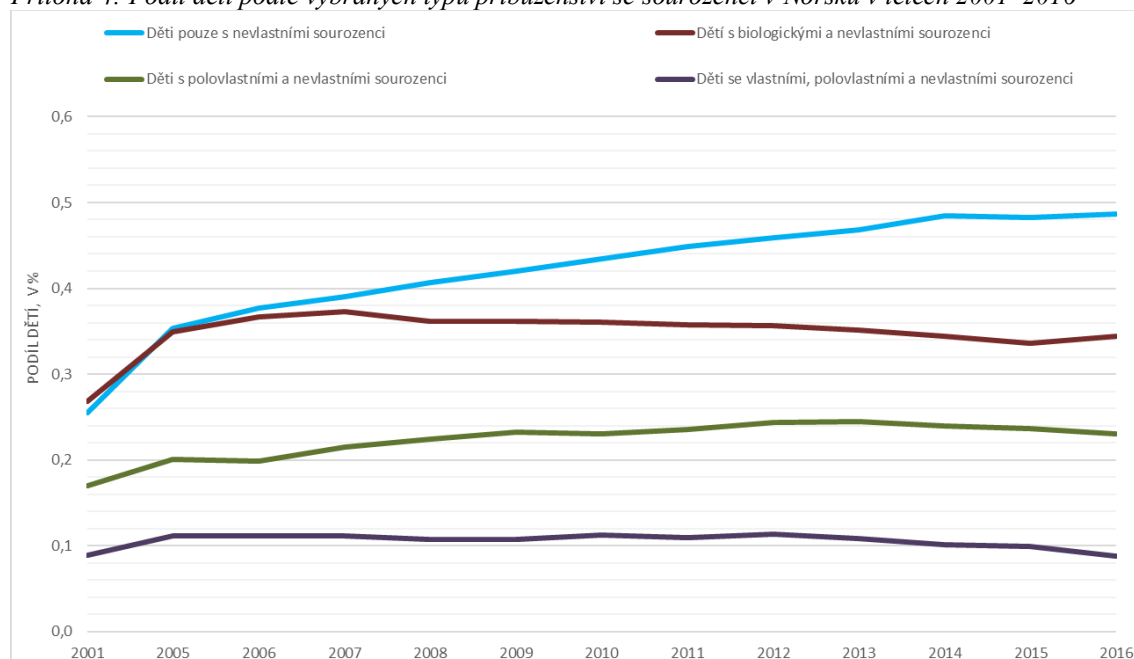
Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Příloha 3: Podíl dětí pouze s biologickými sourozenci v Norsku v letech 2001–2016

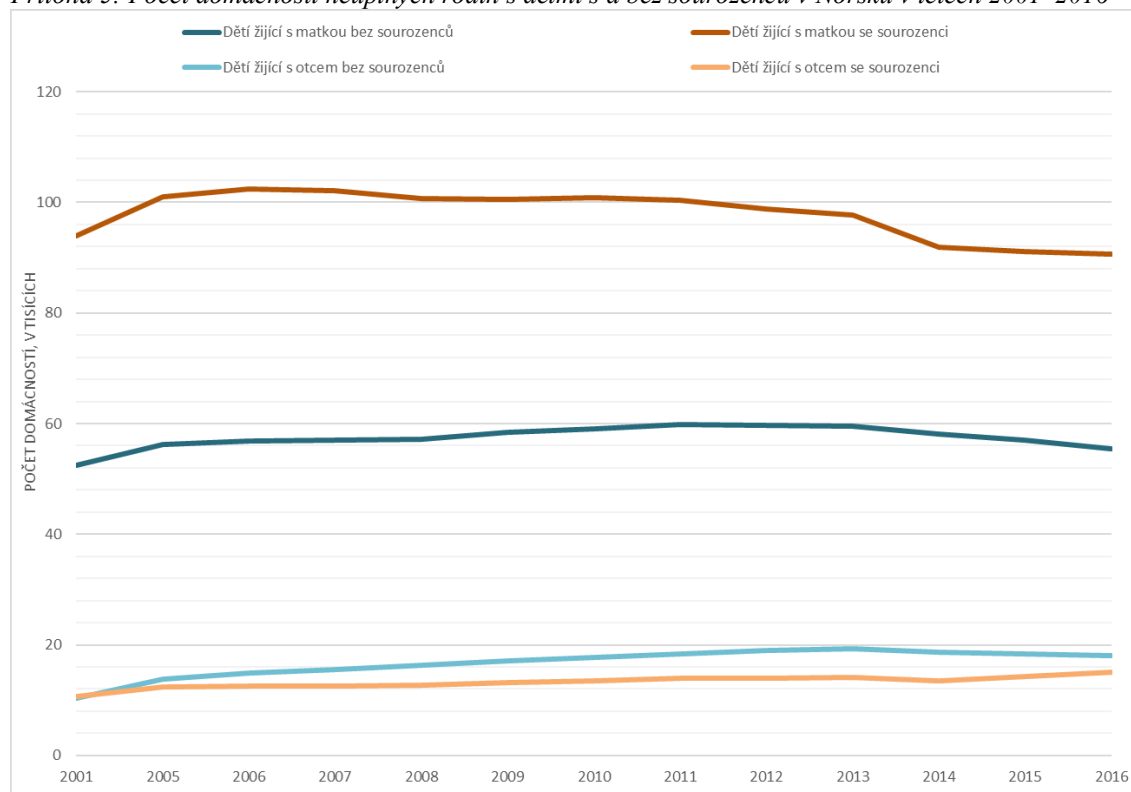
Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Příloha 4: Podíl dětí podle vybraných typu příbuzenství se sourozenci v Norsku v letech 2001–2016

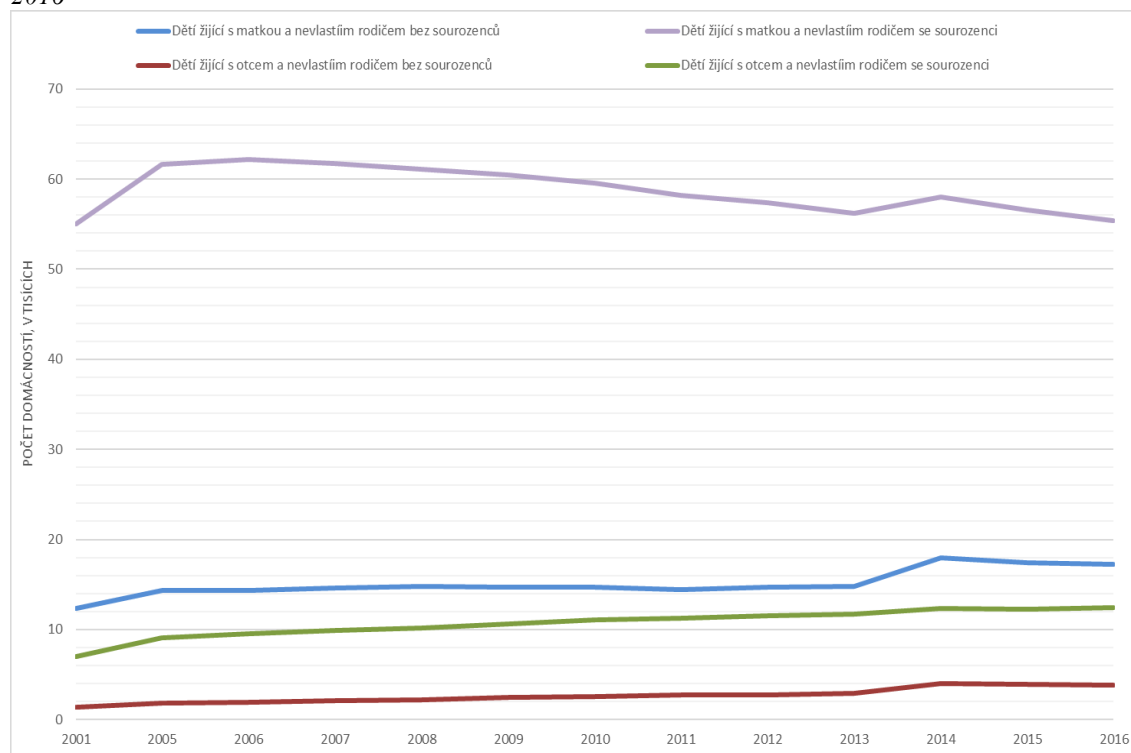
Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Příloha 5: Počet domácností neúplných rodin s dětmi s a bez sourozenců v Norsku v letech 2001–2016

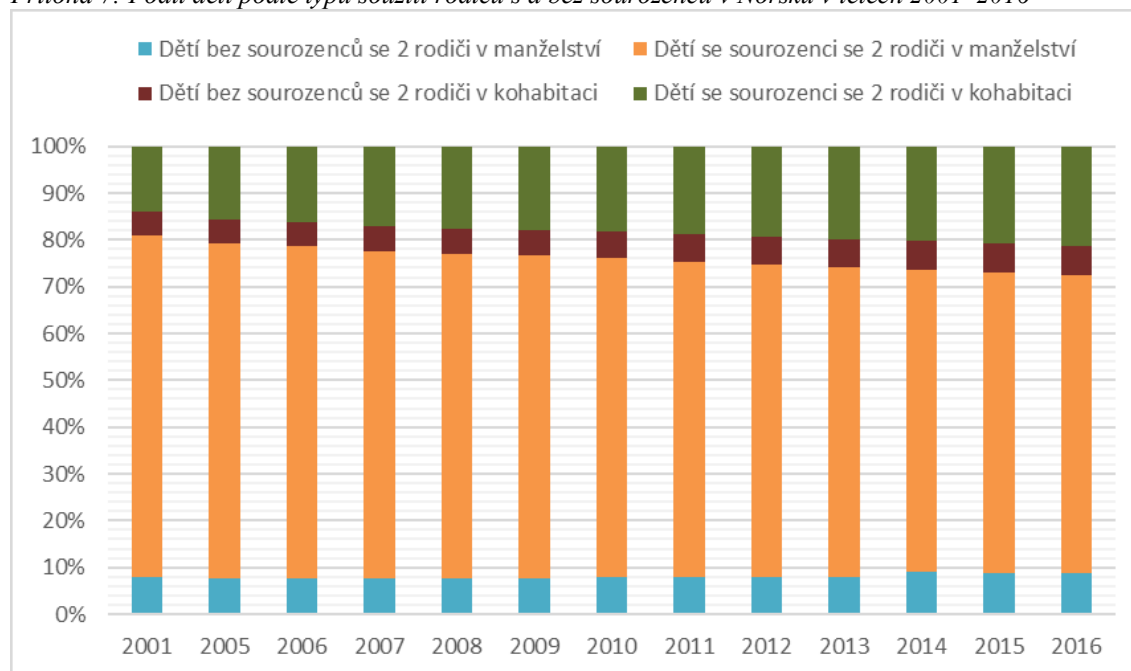
Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Příloha 6: Počet domácností rekonstituovaných rodin s dětmi s a bez sourozenců v Norsku v letech 2001–2016

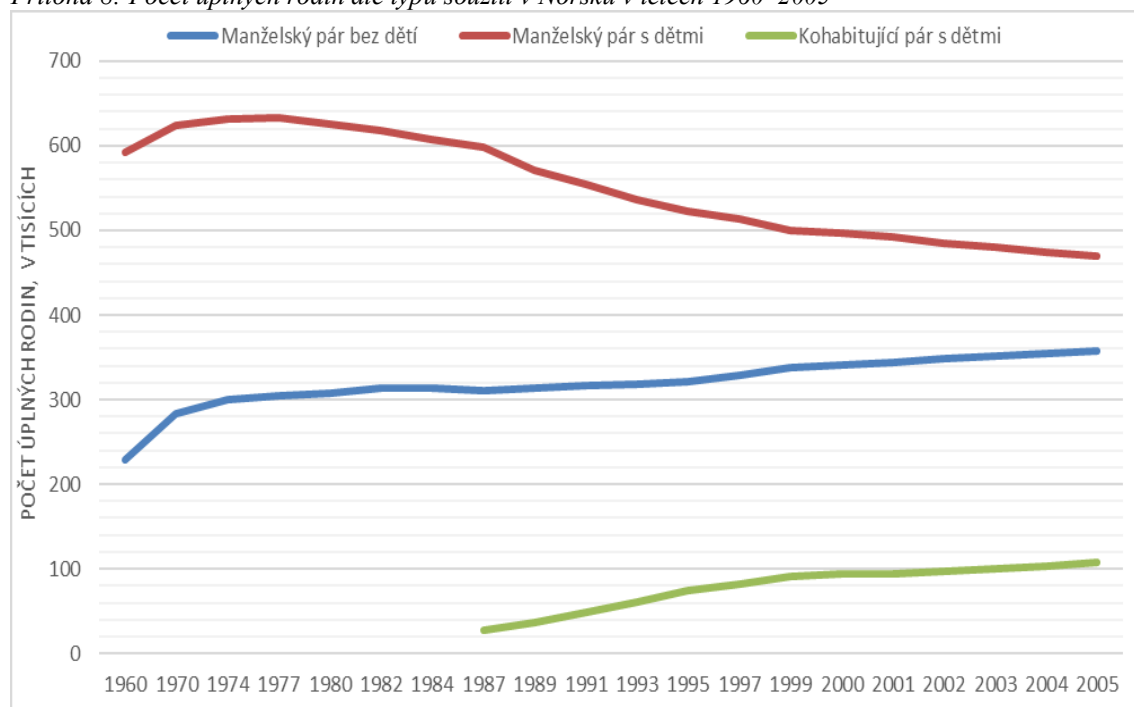
Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Příloha 7: Podíl dětí podle typů soužití rodičů s a bez sourozenců v Norsku v letech 2001–2016

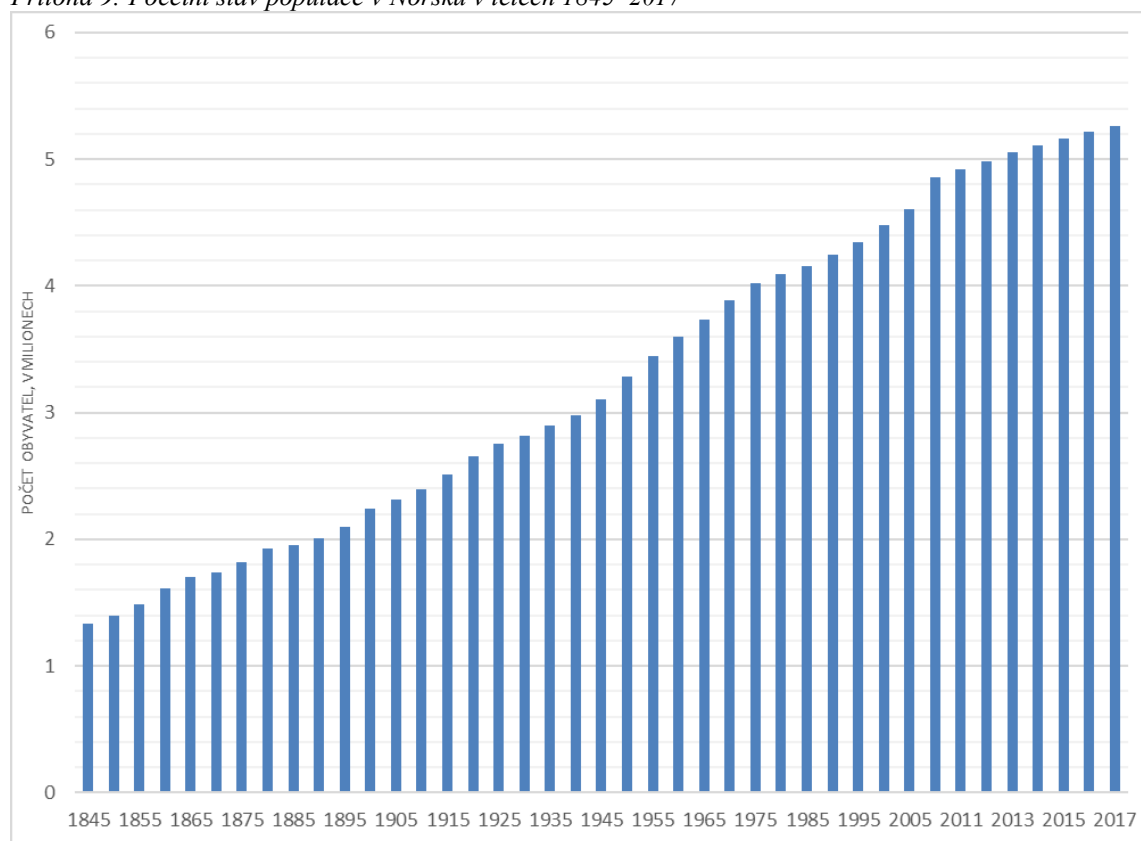
Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Příloha 8: Počet úplných rodin dle typu soužití v Norsku v letech 1960–2005

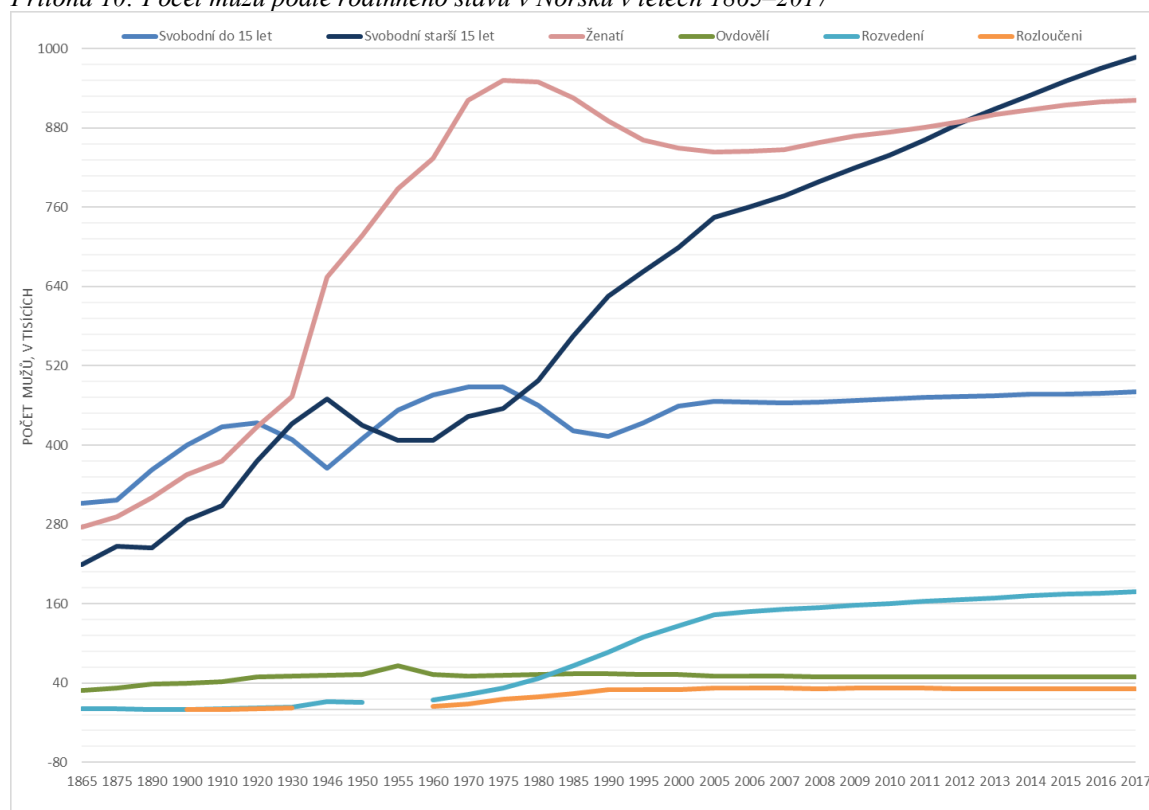
Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017c), vlastní zpracování

Příloha 9: Početní stav populace v Norsku v letech 1845–2017

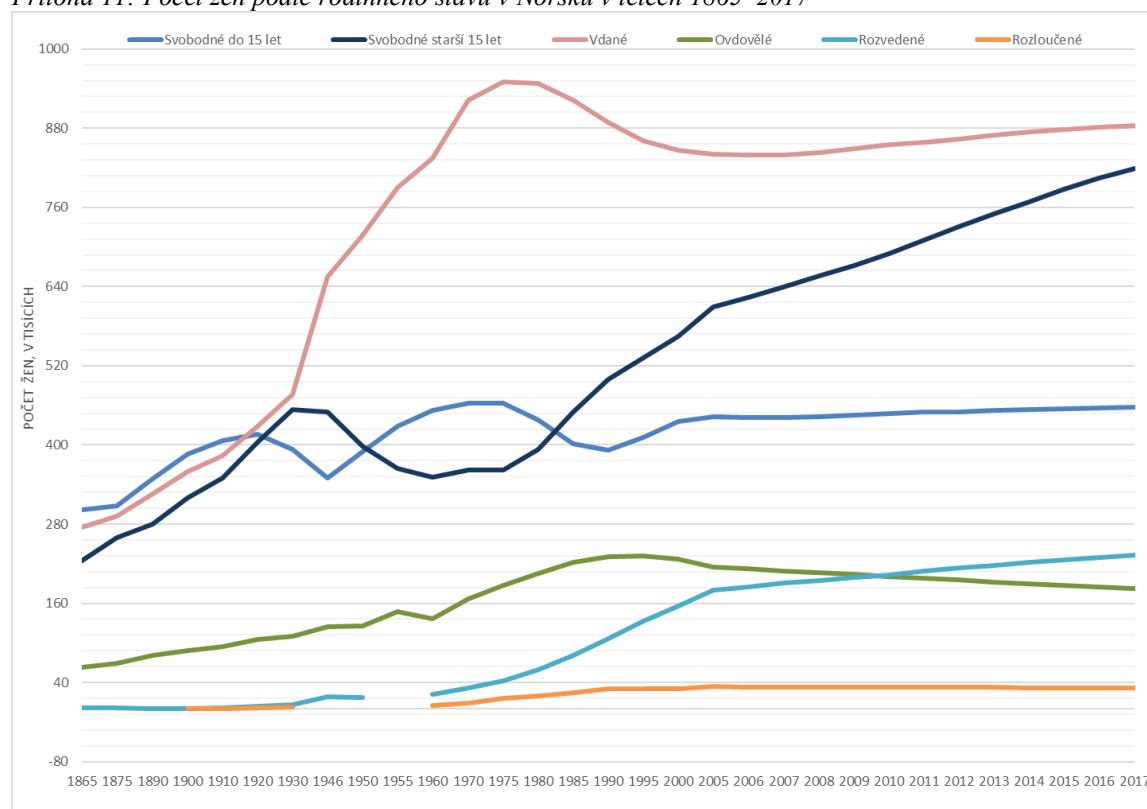
Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017a), vlastní zpracování

Příloha 10: Počet mužů podle rodinného stavu v Norsku v letech 1865–2017

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017a), vlastní zpracování

Příloha 11: Počet žen podle rodinného stavu v Norsku v letech 1865–2017

Zdroj dat: Statistický úřad Norska (2017a), vlastní zpracování

Příloha 12 – Hrubá míra rozvodovosti v evropských státech ve vybraných rocích

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014
EU-28 (*)	1.6	1.5	1.6	1.8	2.0	2.0	2.0	2.3	2.3	2.3
Belgium	0.5	0.7	1.5	2.0	2.6	2.7	2.5	2.3	2.3	2.3
Bulgaria	1.4	2.2	2.6	3.1	2.9	2.9	2.7	2.5	2.7	2.5
Czech Republic	1.5	1.9	2.7	2.7	2.7	2.6	2.6	2.8	3.4	3.4
Denmark	1.0	1.3	1.8	1.9	2.4	2.3	2.3	2.2	2.1	2.1
Germany	2.1	3.2	4.1	3.7	3.0	2.2	2.3	2.4	2.5	2.4
Estonia	0.3	0.4	0.7	0.6	0.7	0.7	0.6	0.6	1.5	1.5
Ireland	0.7	0.8	1.5	1.9	0.9	2.2	2.2	2.2	2.0	2.2
Greece	1.2	1.2	1.2	1.1	1.0	1.2	1.3	1.3	1.4	1.4
Spain	0.2	0.2	0.3	0.5	0.7	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
France (†)	0.2	0.2	0.3	0.6	1.7	2.3	2.3	2.4	2.4	2.4
Croatia	2.4	4.6	5.0	4.0	2.6	2.4	4.0	3.6	3.5	3.1
Italy	0.9	2.2	3.2	3.4	3.1	3.2	3.4	3.5	3.4	3.3
Cyprus	0.5	0.6	1.6	2.0	2.4	2.1	2.3	2.0	2.1	2.6
Latvia	1.7	2.2	2.6	2.4	2.3	2.4	2.3	2.2	2.0	2.0
Lithuania	0.5	0.8	1.8	1.9	2.2	2.0	0.1	1.1	0.8	0.8
Luxembourg	1.1	1.4	1.8	2.1	2.4	2.1	2.1	2.1	2.0	2.1
Hungary (*)	0.5	0.8	1.8	1.9	2.2	2.0	2.0	2.1	2.0	2.1
Malta	1.1	1.4	1.8	2.1	2.4	2.1	2.1	2.0	2.0	2.1
Netherlands	0.5	0.8	1.8	1.9	2.2	2.0	2.1	2.0	2.0	2.1
Austria	0.5	1.1	1.1	1.1	1.1	1.6	1.7	1.7	1.7	1.7
Poland (†)	0.1	0.1	0.6	0.9	1.9	2.6	2.5	2.4	2.2	2.2
Portugal	2.0	0.4	1.5	1.4	1.4	1.6	1.8	1.6	1.4	1.4
Romania	1.0	1.1	1.2	0.9	1.1	1.2	1.1	1.2	1.1	1.2
Slovenia	0.6	0.8	1.3	1.7	1.7	2.2	2.1	2.0	2.0	1.9
Slovakia	0.8	1.3	2.0	2.6	2.7	2.5	2.5	2.4	2.5	2.5
Finland	1.2	1.6	2.4	2.3	2.4	2.5	2.5	2.5	2.8	2.7
Sweden	1.0	1.0	2.6	2.7	2.6	2.1	2.1	2.0	2.0	2.0
United Kingdom	0.7	1.2	1.9	1.9	1.9	1.8	1.6	1.6	1.6	1.6
Iceland	0.7	0.9	1.6	2.4	3.9	2.4	2.5	2.4	2.0	1.9
Liechtenstein	0.9	1.0	1.7	2.0	1.5	2.8	2.2	2.2	2.1	2.0
Norway	0.7	0.9	1.6	2.4	2.2	2.1	2.1	2.0	2.0	1.9
Switzerland (*)	0.9	1.0	1.7	2.0	1.5	2.8	2.2	2.2	2.1	2.0
Montenegro	0.7	0.3	0.5	0.4	0.7	0.8	0.8	0.8	0.8	0.9
FYR of Macedonia	0.5	0.8	0.8	0.8	0.7	0.8	0.9	0.9	1.0	1.1
Albania	0.5	0.8	0.8	0.8	0.7	0.8	0.9	0.9	1.0	1.1
Serbia (†)	0.5	0.8	0.8	0.8	0.7	0.8	0.9	0.9	1.0	1.1
Turkey	0.5	0.8	0.8	0.8	0.7	0.8	0.9	0.9	1.0	1.1
Bosnia and Herzegovina	0.5	0.8	0.8	0.8	0.7	0.8	0.9	0.9	1.0	1.1
Kosovo (†)	0.5	0.8	0.8	0.8	0.7	0.8	0.9	0.9	1.0	1.1

(*) Divorce was not possible by law in Italy until 1970, in Spain until 1981, in Ireland until 1995 and in Malta until 2011.

(†) 1970 to 1990: excluding French overseas departments.

(‡) 1960 to 1990: excluding French overseas departments.

(*) 2012: break in series.

(†) 2011: break in series.

(‡) Under United Nations Security Council Resolution 1244/99.

Source: Eurostat (online data code: demo_ndivind)

Příloha 13 – Podíl dětí narozených mimo manželství na celkovém počtu živě narozených dětí v evropských státech ve vybraných rocích

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014
EU-28	2.1	2.8	4.1	11.6	28.0	45.7	50.0	52.3	59.1	58.8
Belgium	8.0	8.5	10.9	12.4	38.4	54.1	56.1	57.4	59.1	58.8
Bulgaria	4.9	5.4	5.6	8.6	21.8	40.3	41.8	43.4	45.0	46.7
Czech Republic	7.8	11.0	33.2	46.4	44.6	47.3	49.0	50.6	51.5	52.5
Denmark	7.6	7.2	11.9	15.3	23.4	33.3	33.9	34.5	34.8	35.0
Germany	1.6	2.7	5.9	14.6	31.5	33.8	33.9	35.1	35.1	35.1
Estonia	1.2	1.1	1.5	2.2	4.0	7.3	7.4	7.6	7.0	8.2
Ireland	2.3	1.4	3.9	9.6	17.7	35.5	37.4	39.0	40.9	42.5
Greece	6.1	6.8	11.4	30.1	43.6	55.0	55.8	56.7	56.7	56.7
Spain	7.4	5.4	5.1	7.0	9.0	13.3	14.0	15.4	16.1	17.4
France (*)	2.4	2.2	4.3	6.5	9.7	21.5	23.4	24.5	26.9	28.8
Croatia	0.7	0.2	0.6	0.7	2.3	15.2	16.9	18.6	18.6	18.6
Italy	11.9	11.4	12.5	16.9	40.4	44.4	44.6	45.0	44.6	44.0
Cyprus	3.2	4.0	6.0	12.8	21.9	34.0	34.1	37.1	37.8	39.1
Latvia	5.5	5.4	7.1	13.1	29.0	40.8	42.3	44.5	45.6	47.3
Lithuania	0.7	1.5	1.1	1.8	10.6	25.3	23.0	25.7	25.9	25.9
Luxembourg	1.4	2.1	4.1	11.4	24.9	44.3	45.3	46.6	47.4	48.7
Hungary	13.0	12.8	17.8	23.6	31.3	40.1	40.4	41.5	41.5	41.5
Malta	9.5	7.3	9.2	14.7	22.2	20.6	21.2	22.3	23.4	24.2
Netherlands	9.1	8.5	13.1	24.5	25.5	27.7	30.0	31.0	30.5	31.2
Austria	4.7	6.2	5.7	7.6	18.3	33.0	34.0	35.4	37.0	38.9
Poland	4.0	5.8	13.1	25.2	39.2	41.1	40.9	41.5	42.1	42.8
Portugal	11.3	18.6	39.7	47.0	55.3	54.2	54.3	54.5	54.4	54.6
Romania	5.2	8.0	11.5	27.9	39.5	46.9	47.3	47.6	47.6	47.6
Slovenia	25.3	29.9	39.7	55.2	65.2	64.3	65.0	66.9	66.9	66.9
Slovakia	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
Finland	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
Sweden	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
United Kingdom	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
Iceland	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
Liechtenstein	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
Norway	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
Switzerland	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
FYR of Macedonia	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
Serbia	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
Turkey	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
Bosnia and Herzegovina	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
Kosovo (*)	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.8	3.8	4.7	6.1	10.7	18.6	19.3	20.2	21.1	21.7
	5.1	6.2	6.1	7.1	9.8	12.2	11.6	11.6	11.3	11.3
	3.7	4.5	5.3	6.9	15.7	21.3	23.5	19.9	15.9	21.8
	3.7	6.9	14.5	38.6	49.6	54.8	55.0	54.9	55.2	55.5
	3.									

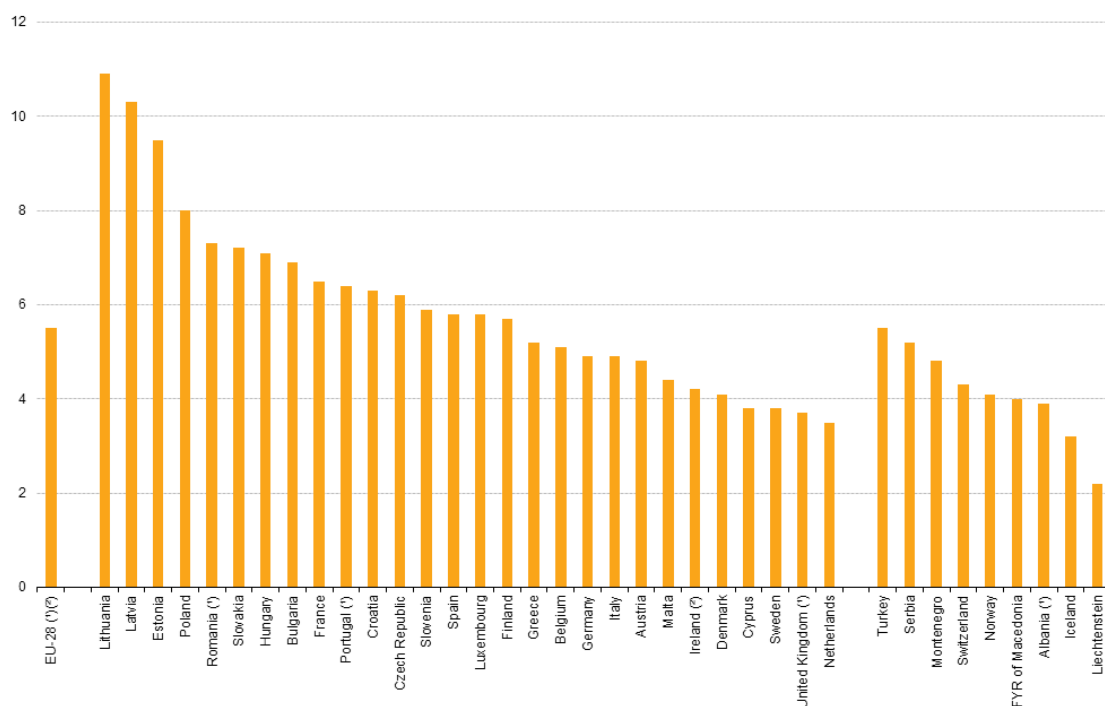
Příloha 14 – Naděje dožití ve věku 65 let pro muže a ženy v evropských státech ve vybraných rocích

	Total					Men					Women				
	1980	1990	2000	2010	2014	1980	1990	2000	2010	2014	1980	1990	2000	2010	2014
EU-28 ^(*)	15.0	16.8	17.8	19.6	20.3	12.9	14.3	15.6	17.6	18.4	16.8	18.8	19.7	21.0	21.6
Belgium ^(*)	13.6	14.0	14.1	15.6	16.0	12.6	12.7	12.7	13.8	14.1	14.6	15.2	15.3	17.1	17.6
Bulgaria	13.0	13.7	15.7	17.4	18.1	11.2	11.7	13.7	15.5	16.1	14.4	15.3	17.2	19.0	19.8
Czech Republic	15.7	16.1	16.9	18.4	19.5	13.6	14.0	15.2	17.0	18.1	17.7	17.9	18.3	19.7	20.8
Denmark	14.9	16.3	18.0	19.5	19.9	12.8	14.0	15.8	17.8	18.2	16.3	17.7	19.6	20.9	21.4
Germany ^(*)	14.2	14.4	15.4	17.4	18.4	11.8	12.0	12.7	14.3	15.2	15.6	15.8	17.1	19.5	20.4
Estonia	15.2	16.4	17.5	19.3	19.8	13.3	14.6	17.7	18.4	18.4	17.0	18.0	18.0	20.8	21.1
Ireland	16.2	16.9	17.5	19.7	20.3	15.2	15.7	16.2	18.2	18.8	17.0	18.0	18.7	20.9	21.6
Greece	16.4	17.6	18.9	20.9	21.5	14.6	15.5	16.7	18.6	19.3	17.8	19.3	20.8	22.9	23.5
Spain	19.3	21.3	22.0	22.0	22.0	16.8	18.9	19.7	19.7	19.7	18.2	19.3	20.8	22.9	23.5
France ^(*)	17.2	18.9	20.4	21.2	21.2	15.2	16.7	18.3	19.2	19.2	18.9	20.7	22.1	22.8	23.5
Croatia	17.2	18.9	20.4	21.2	21.2	15.2	16.7	18.3	19.2	19.2	18.9	20.7	22.1	22.8	23.5
Italy	17.2	18.9	20.4	21.2	21.2	15.2	16.7	18.3	19.2	19.2	18.9	20.7	22.1	22.8	23.5
Cyprus	17.2	18.9	20.4	21.2	21.2	15.2	16.7	18.3	19.2	19.2	18.9	20.7	22.1	22.8	23.5
Latvia	17.2	18.9	20.4	21.2	21.2	15.2	16.7	18.3	19.2	19.2	18.9	20.7	22.1	22.8	23.5
Lithuania	15.3	15.6	16.1	16.7	17.4	13.4	13.3	13.6	13.8	14.3	16.6	17.0	17.8	18.8	19.5
Luxembourg ^(*)	14.7	16.7	18.1	19.6	20.7	12.6	14.3	15.5	17.3	18.4	16.5	18.5	20.1	21.6	22.7
Hungary ^(*)	13.3	13.9	15.1	16.5	16.9	11.6	12.1	13.0	14.1	14.6	14.7	15.4	16.7	18.2	18.6
Malta	11.8	16.9	19.9	20.3	20.3	10.7	15.1	18.5	18.6	18.6	12.8	18.5	21.1	21.7	21.7
Netherlands	17.0	17.5	19.5	20.1	20.1	14.4	15.4	17.7	18.6	18.6	19.1	19.3	21.0	21.4	21.4
Austria	14.9	16.6	18.1	19.8	20.3	12.9	14.4	16.0	17.9	18.5	16.3	18.1	19.6	21.4	21.8
Poland ^(*)	14.6	15.8	17.6	18.4	18.4	12.4	13.5	15.1	15.9	15.9	16.2	17.5	19.5	20.4	20.4
Portugal	14.7	15.7	17.4	19.3	20.2	13.1	14.0	15.4	17.2	18.1	16.1	17.1	19.1	21.0	21.9
Romania	13.4	14.3	14.8	16.1	16.6	12.5	13.2	13.4	14.2	14.7	14.2	15.2	15.9	17.6	18.1
Slovenia	15.6	16.9	19.2	19.9	19.9	13.3	14.2	16.8	17.7	17.7	17.1	18.7	21.0	21.6	21.6
Slovakia	13.7	14.3	15.0	16.3	17.4	12.0	12.3	12.9	14.1	15.1	15.2	16.0	16.7	18.0	19.1
Finland	15.1	16.2	17.8	19.7	20.1	12.6	13.8	15.5	17.5	18.2	17.0	17.8	19.5	21.5	21.7
Sweden	16.3	17.4	18.6	19.8	20.3	14.3	15.4	16.7	18.3	18.9	18.1	19.2	20.2	21.2	21.6
United Kingdom	17.5	18.1	18.9	19.9	20.9	15.7	16.4	17.8	18.3	19.5	19.3	19.8	19.8	21.5	22.2
Iceland	17.5	18.1	18.9	19.9	20.9	15.7	16.4	17.8	18.3	19.5	19.3	19.8	19.8	21.5	22.2
Liechtenstein	16.4	16.8	18.1	19.7	20.3	14.3	14.6	16.1	18.0	18.8	18.2	18.7	19.9	21.2	21.6
Norway	16.5	17.7	19.2	20.9	21.3	14.3	15.3	17.0	19.0	19.6	18.2	19.7	20.9	22.5	22.7
Switzerland ^(*)	16.5	17.7	19.2	20.9	21.3	14.3	15.3	17.0	19.0	19.6	18.2	19.7	20.9	22.5	22.7
Montenegro	17.5	18.1	18.9	19.9	20.9	15.7	16.4	17.8	18.3	19.5	19.3	19.8	19.8	21.5	22.2
FYR of Macedonia	14.1	15.0	15.4	17.7	17.7	13.1	13.9	14.5	15.1	15.1	15.1	16.0	16.2	16.2	16.2
Albania	13.6	15.2	15.8	17.3	18.0	12.5	14.0	14.4	15.6	16.2	14.6	16.2	16.2	16.9	16.9
Serbia ^(*)	13.6	15.2	15.8	17.3	18.0	12.5	14.0	14.4	15.6	16.2	14.6	16.2	16.2	16.9	16.9
Turkey	17.3	18.0	18.0	18.0	18.0	15.6	16.2	16.2	16.2	16.2	16.2	16.2	16.2	16.2	16.2

^(*) 2014: break in series.^(*) 2000: break in series.

Source: Eurostat (online data code: demo_mlexpec)

Příloha 15 – Rozdíl hodnot střední délky života mezi muži a ženami v evropských státech v roce 2014

(*) Estimates.

(*) Provisional.

Source: Eurostat (online data code: demo_mlexpec)

Zdroj: Eurostat (2017b)

Příloha 16 – Podíl domácností tvořených párem v čele s ženou na celkovém počtu domácností ve vybraných státech Evropy v roce 2001 a 2011

Stát	2001	Stát	2011	Stát	Δ
<i>Maďarsko</i>	0,004	<i>Maďarsko</i>	0,014	<i>Slovensko</i>	-3,24
<i>Česká republika</i>	1,031	<i>Německo</i>	0,044	<i>Česká republika</i>	-0,96
<i>Bulharsko</i>	1,320	<i>Česká republika</i>	0,070	<i>Norsko</i>	0
<i>Rumunsko</i>	1,860	<i>Rumunsko</i>	2,660	<i>Maďarsko</i>	0,010
<i>Portugalsko</i>	2,330	<i>Bulharsko</i>	3,120	<i>Rumunsko</i>	0,8
<i>Chorvatsko</i>	4,610	<i>Slovensko</i>	3,860	<i>Bulharsko</i>	1,8
<i>Rakousko</i>	5,370	<i>Itálie</i>	4,970	<i>Portugalsko</i>	4,3
<i>Slovensko</i>	7,100	<i>Portugalsko</i>	6,630	<i>Rakousko</i>	5,39
<i>Polsko</i>	11,000	<i>Rakousko</i>	10,760	<i>Chorvatsko</i>	8,35
<i>Norsko</i>	11,020	<i>Norsko</i>	11,020	<i>Polsko</i>	9,4
<i>Německo</i>	–	<i>Chorvatsko</i>	12,960	<i>Německo</i>	–
<i>Itálie</i>	–	<i>Finsko</i>	13,000	<i>Itálie</i>	–
<i>Finsko</i>	–	<i>Estonsko</i>	16,980	<i>Finsko</i>	–
<i>Estonsko</i>	–	<i>Polsko</i>	20,400	<i>Estonsko</i>	–
<i>Latvia</i>	–	<i>Latvia</i>	23,000	<i>Latvia</i>	–

Zdroj dat: (United Nations, 2013a), vlastní zpracování